

9

M.N.S.B 142

C

వికవీర

MBM Shetty



శ్వనాథ సత్యనారాయణ

Blank Page

ఏక విర



విశ్వనాథ సత్యనారాయణ

॥

పేర్వస్వామ్యములు గ్రంథకర్తవి

ఆరవ కూర్పు

నం ద న

1952

పాలప్రభావెస్, బాచీనగర్, గుణదేవ.

కీ॥ శే॥ ప్రబల రామబ్రహ్మనందమునకు

నీలోన నవనవల్ నిందుకొన్న మనీష
పూతావివలె దెసల్ ముంచకుండ
నీయందు వీరత నెగడిన చాతృత
యెల్లదిక్కుల ముసురెత్తకుండ

నీమై సహజమై జనించినట్టి రసాత్మ
తరమైన లోతులు తడవకుండ
నీ యెండదపసందు నిల్పు శిల్పజ్ఞత
కృతి మేడ నిటుకలు నతుకకుండ

నై కగుణచిహ్నముల సమాహారమైన
నీ యెడద వాని నిందు నిండించకుండ
నీ యొడలితోటిపాటుగ మా యెడందఁ
గూడఁ జిచ్చిడితివి సన్నిగూఢకొపి !

గురు వయి మిత్రమై తలఁచుకొంటిని నీ రచితంబులౌ కృతి
స్ఫురణల నాకు సంకీర్తము సౌంపులునింపులు నింపునంచు నా
సరసము తామమారము విషాదపుటుడ్ధృతి పుక్కిలింతయై
విరచిత మస్మదంకితము వినెద నీ యెటనున్న కోసమై ?

అల ప్రతిపద్యముకొ జదువునంతకుఁజంపెదు, విందు, దానియం
దలి ప్రతియక్కరంబు కంఠంబును జానఁ బొసంగు నర్థమం
దలి వలనంబు వాని యవివాధితి యూరిక మెచ్చి మెచ్చి మీ
రలు కవిసార్వభౌము లవురా! యనుచుందువు నేటి కెచ్చటో!

నిను మెచ్చఁజోవుచుంటిని

నను మెచ్చుచునుంటి నీవు నను మెచ్చుటతో

డని జీవితంబు వుచ్చితి

నిను మెచ్చగ వేఱుతోవ నే నెఱుగమిఁకా.

నా కయి నిల్వయుండిన దినంబులు నీగతి వెళ్ళబుచ్చి యెం

దో కలియంగ వీలు కలదో నిను సంచని యూహసేతు, నీ

లోకమునందు పూర్వజ లో స్మృతియుండదు, నీ వసించు పై

లోకపు జీవులందు స్మృతిలో జనిపూర్వత గూడియున్నదో?

వికవీర

౧

అది వేసగి. వైగై నది కృశించి ప్రోషిత భర్తృ
 సన్నగిల్లినది. ఈ నది పుట్టుటకు గారణముగా మధురా
 రమున సేవించియున్న శ్రీమీనాక్షీసుందరేశ్వరుల వివా
 మునకు సంబంధించిన యొక్క-కథ యున్నది. మీనాక్షీ
 పాండ్యరాజుకొమరిత. పార్వతీదేవి యవతారము. ఆమె
 కైననాటినుండి లోకమునుండి నాదిభిక్షువు నగు
 దేశ్వరునే వరింపునున్నది. ఆమె బుద్ధి మరలిం
 గుకాక రాజుకూడ నామెను సుందరేశ్వరుని కిచ్చు
 తించెను. ఆమె యన్నగారి కిష్టమేలేదు. వివాహమున
 రుందేశ్వరులు తరలి వచ్చినారు. పరివారములేదు. బండ్
 లేరు. అదిభిక్షువు తానొక్కడే వచ్చినాడు. తనకు దగి
 గా నంతయోపెద్దగా వివాహప్రయత్నములు చేసినపాండ్య
 నిస్సారపడిపోయెను. చేసిన ప్రయత్నములు చూపి
 న పదార్థములు చూపి యివన్నియు నేమికావలెనని
 ని నిందించెను. పరమేశ్వరుడు నవ్వి తన వెంట గొం
 డ యొక కుట్టవానిజూపి యా పదార్థము లన్నియు
 శ్రీదు భుజించునన్నాడు. అతడొక రాక్షసుడు. అతని
 కుండోదరుడు. అతనిలో భగవంతుడు క్షుధాగ్నిసహస్ర
 బులుగఁ బ్రజ్వలింపఁజేసినాడు. కుండోదరుడు సకల
 కములు నారగించి దాహ మని యరవ మధురలోని
 లు, చెఱువులు చాలలేదు. కుండోదరునిఁ జేయిపట్టుమసి
 యుడు తన శిరోభాగమున భాగీరథీ మహాప్రవాహము

గించు జటాసమూహములో నొక జట సడలించెను. ఆ
కాలే బరమేశ్వర జటావివరాగ్రనిస్సృత యగు గంగానది
మీరా సమీపమున వైగై నదియై ప్రవహించినది. పర్వ
గ్రములనుండి ప్రవహించు సెలయేటివలె వైగై మిగులఁ
ందరకత్తై. వైగై యనగా ద్రావిడ భాషలో “చేయి
స్వము” అని యర్థము.

ఆనాడు కుండోదరుని దాహము కొన్ని బిందువులతో
రాత్రుము తీర్చిన యా పుష్కల్యని. నేడు వేసంగి కాకలకు
బోయినది. వైగై మధురాపురి కకదిక్కునఁ గందకము
ననగాఁగల న మూడువైపులఁ గోటగోటయుఁ గంద
బు నున్నవి. నది నిండుగాఁ బ్రవహించునపుడు చిన్న
పూడలు నదిలోఁ దిరుగుచునే యుండును. కొంతవఱ కానడ
పైని వర్తకముకూడ జరుగుచుండును. ఇప్పుడు నది క్షీణించి
యుండుటచేతఁ జిన్న చిన్న పడవలు నది యిసుక తిన్నెలమీఁద
ందందు వదలిపెట్టబడి యున్నవి.

వైగై చిన్న పాయగాఁగొబ్బరినీళ్ళవలెఁదళతళలాడుచుఁ
ప్రవహించుచున్నది. నదికి దిగువభాగమున నొక పెద్దగుండ
మున్నది. అది వేసంగిలోఁగూడ మిక్కిలి లోతుగానే యుం
డును. ఆ గుండములోననే యేనుగులను గడుగుదురు. ఈ
గుండమునకుఁ బైగా నొకచోట నదిలోననేయొక చిన్న చెఱువు
వలె నొకగుంట యేర్పడియున్నది. రాజాంతఃపురములకు నిత్య
మను మంచి నీర మీ గుంటనుండి మహిష రాజముల మీఁద
లుతిత్తులతోఁ దీసికొనిపోవుచుండును. ఇంకను నెగువ వర్ష
పులోఁ బడవలు నిలుచుచోటు, అంతకుఁ బైని బట్టణము

Page Missing

Page Missing



నకుఁ జివర భాగమున నిసుకతిన్నెలు మొగలిపుప్పొళ్ళు చల్లి
సిద్ధముచేసిన విశ్రాంతిస్థలమువలె నుండును. అచ్చటికి సాయం
కాలములయందుఁ బట్టణమునుండి విద్యార్థులు, రాజకుమారులు,
పండితులు వచ్చి విశ్రమింతురు. సాంధ్యకాలముల
యందు విద్యార్థులు సంధ్యావందనము చేసి శాస్త్రప్రసంగములు
చేయుచుందురు. రాచకొడుకులు, వయసుపోకిళ్ళబిరుదు
మగలు తమ యశ్వారోహణవిద్యవైశద్యముఁ జూపుచుందురు.
కొంచెము ప్రొద్దుపోయి నంతటనే యందఱును బురప్రవేశము
చేయవలయును. నిశాభాగ మెల్లను నాచోట రక్షకభటులు
కృపాణప్రాణులై తిరుగుచుందురు. జాముప్రొద్దు పోయినవెంటనే
కోటతలుపులు మూసెదరు. తరువాత నొకప్రాశి లోనుంచి
బయటకుఁగాని, బయటనుంచి లోనికిఁగాని పోవుటకు వీలు
లేదు.

ఆనాఁడు కృష్ణచతుర్థి. సందె చీకఁటి. కొంచెము చీకఁటి
పడువరకు వైఁగై నదీసికతాతలము లన్నియు నిశ్శబ్దములు,
నిర్మానుష్యములు నయ్యెను. కాని దూరమున విశ్రాంతిస్థలము
లైన యసుకతిన్నెలమీఁద నిద్దరుమాత్రము కూర్చుండి మాట
లాడుచుండిరి. 'వీరా! నాకేమియు సుఖములేదు. ఆ కార్యము
మున్నాళ్లు నాపిల్ల తలుపుదగ్గర నిలుచుండి, నిలుచుండి చివరకుఁ
గొంగుపఱచుకొని యందే పండుకొన్నది. నే నామె వంకనైనను
జూడలేదు. ఆమెవంకఁ జూచుటకు నాకు బుద్ధి పుట్టలేదు.
ఆమెకై చూడవలెనని యెప్పుడేని సంకల్పించినా నా యెదుట
నేను బ్రేమించిన యా దివ్యసుందరి సాక్షాత్కరించెడిది. ఇప్పుడు
కూడ నదిగో నా యెదుట నా ప్రణయమూర్తి! ఆహాహా!' అని

కుట్టాన్ కనులవెంట నీరు పెట్టుకొని యేదో మనోమూర్తిని జూచునట్లుగా శూన్యదృక్కులను జూచెను. వీరభూపతి హృదయము మిక్కిలి జలించినట్లుగా నతని దేహ మొక వింత కదలిక వెలిగెక్కెను. కొంతసేపైన తరువాత మరలఁ గుట్టాన్ 'వీరా! ఆమె యెంత యందకత్తె. అంత సౌందర్యము భూలోక దుర్లభము, ఆమె దేహాంచలరేఖ లెంత విస్పష్టముగా నున్నవి. దిన దిన మేదో పనిపట్టుకొని వారి యింటికి వెళ్ళుచుంటిని. ఆ నెల నాళ్ళు నెంత తొందరగాఁ గడచిపోయినవి. ఇంతలో మా తండ్రి నన్ను రమ్మని కబురంపినాడు. నేను వెళ్ళక తప్పదు. నే నే సామాన్యసంసారములోనో పుట్టినచో, నా కామె యింతదూర మయ్యెడిది 'కాదు' అని మఱల కన్నీరు కార్చజొచ్చినాడు.

'ఇప్పుడు నీవు మఱల నచ్చటికి పోరాదా?' అని ప్రశ్నించి నాడు వీరభూపతి. తన యెడమచేయి యెడమచెక్కిలి కాన్చి, మోచేయి తొడమీదఁ నుంచుకొని, కుట్టాన్ — 'నే నెందున్నానో, యెచ్చట నున్నానో, యే రోజున నేమి చేయుచున్నానో నిత్యము నా తండ్రికిఁ దెలియచేయుచుండ వలెను గదా! ఈ రాజధానిలో నేను లేకున్నచో నది నిమేషములో రామనాదుకు తెలియును' అని యొక్క నిట్టూర్పు పుచ్చి 'వారియిల్లు మా మేనమామల యింటికి మిక్కిలి సమీపములో నున్నది' అను సర్ధోక్తిలో వీరభూపతి 'అది యే యూరు' అని ప్రశ్నించెను. కుట్టాన్ ఆ మాట విని పించుకొనకుండ, 'నేను మొదట వారి యింటికి వెళ్ళుచుండుట వారు నా మంచితన మనుకొనిరి. క్రమక్రమముగాఁ దెలిసిన కొలఁది వారికి భయమైనది. నా మేనమామ, యాయన భార్య

Page Missing

Page Missing

రనును. నీ విప్పుడు నీభార్యను ప్రేమించవలసియున్నది. ఈ ప్రేమ
యంతయు నీభార్యపై మరల్చురాదా!” వీరభూపతి యీమాటలు
మనసా అనలేదు. కుట్టాన్ స్థితి యతనికి దుర్భర మనిపించినది.
అతని హృదయోద్వేగమున కేదో యొకయడ్డు చెప్పినట్లుగాని
కుట్టాన్ మంచిస్థితికి రాడని యతనికిఁ దోచి యిట్లన్నాడు.
కుట్టాన్ వీరభూపతి యన్న యీ మాట వినినతోడనే, “వీరా!
వీరా! ఏ మన్నావు? ఆ ప్రేమ యీమె మీఁది కెట్లు మరల్చు
వచ్చును? ఈ వైద్యుడే నది మా రామనాథ తటాకములోఁ
బోయి పడుచున్నది. ఏదీ యీ నదీవేణి నిట్లు తిప్పి యింకొక
ముఖముగాఁ బ్రవర్తింపఁజేయుము. నా ప్రేమ నీకంత సులభ
మొక్కమైనదిగాఁ గనఁబడుచున్నదా! కాదు కాదు” అని వంగి
యున్న తన దేహమును నిలపుగాఁ జేసి దీర్ఘనిశ్వాసమును విడి
చెను. అతని ముఖము గంభీర మయినది. వీరభూపతి కుట్టా
నంత వీరుఁడు కాక పోలేదు. కాని యిప్పటి కుట్టాన్ మొగము
జూచి వీరభూపతి చలించిపోయెను. వీరభూపతి యతనిని
జూచి “ఇతఁడు దేనికి సమర్థుఁడుకాదు? ఇతఁడు తఱచు
కొనినచోఁ బడిపోయిన విజయనగరసామ్రాజ్యము మఱి
సాధించి మధురనాయకులచే కలించు నేమో” యనుకొనెను.

అప్పుడు వైద్యుడే యనుకతిన్నెమీఁద దూరమున నొక
సుడిగాలి రేగి, వారి దగ్గరగా నీలవేయుచు బడవలు నిలుచు
చోటునకు దాటిపోయినది.

కొంతసేపటిలోఁగుట్టాన్ నదనము మఱిల విషాదపూరిత
మయ్యెను. వీరభూపతి యొక నుండఁ గూడఁ దని ‘పోదమా’
అనెను. కుట్టాన్:-వీరా! ఈ దుఃఖము నా హృదయశోణిత

మును ద్రాగుచున్నది. ఈ ప్రేమ నన్ను లోపలలోపలనే తిని వేయుచున్నది. నే నింక చాలనాళ్లు బ్రతుకను.” వీరభూపతి: అశ్లీలములు పలుకకుము” అని “సేతూ! ఇదియేమి, నేడింత మనసు పేదవైనావు? నీ శౌర్యము, నీ పౌరుషము నేమైనవి?” అన్నాడు. దూరమునుండి ‘ఎవరక్కడ’ యని కేకవినబడినది. వీరభూపతి “కుట్టాన్ సేతుపతి మహారాజు” అని యాచించాడు. దూరమున రక్షకభటుడు మఱి మఱాడలేదు. వీరభూపతియు గుట్టానును లేచి పురములోనికి బోవుచున్నారు. కుట్టాన్ వీరభూపతిమీఁద వ్రాలి నడచుచున్నాడు. వీరభూపతి నెమ్మదిగాఁజెవిలో, “సేతూ! ఇంతధైర్యము వదలెదరా? ఎవరికి దగిన కష్టము వారికి నున్నది. నా హృదయములో నెంత మహిమ్ని రవులుకొనుచున్నది? అది నీకు దరువాతఁ జెప్పెదను” అనెను.

కొంతదూరము పోయినతరువాత నిరువురును విడి విడిగా నడిచిరి. పట్టణము కోటతలుపులనద్ద నశ్వశకటము వేచి యున్నది. ఇటువురు నాశకటములో నెక్కి పట్టణములోనికి బోయిరి. రాజ సౌధమునకు సమీపమున నొక పెద్దతోట ముందు కుట్టాన్ దిగి వీరభూపతిని వారి యింటివద్ద దింపి రమ్మని బండివానితోఁ జెప్పి తా నింటిలోనికి బోయెను.

కుట్టాన్ ఇటువంకల వివిధములైన పుష్పఫలనృతములున్న బాటవెంట తన సౌధములోనికి బోయెను. ఆ సౌధము తన తండ్రిది. రాజ్యములోనున్న పెద్దపెద్ద సరదారు లందఱకు మధురలోఁబ్రత్యేకముగ నంతఃపురములన్నవి. కుట్టాన్ తండ్రి శత్రైకదేవ ఉదయన్ సేతుపతి; ముత్తుకృష్ణస్వ నాయక మహారాజులుంగారి ప్రధాన మంత్రులలో నొక్కఁడు. ఉదయన్ సేతుపతి యీ సౌధము మధురలో నున్న గొప్ప కట్టడములలో నొకటి. మీనాక్షి దేవాలయములో నెంత శిల్ప మున్నదో, యీ సౌధమునను నంత శిల్ప మున్నది. చీకటిలో శిల్పసరీక్ష సాగదు.

కుట్టాన్ లోనికి బోయినంతనే సేవకుఁ డరుదొంచి, 'ప్రభూ! స్నానమునకు నీకు సిద్ధముగా నున్నది' అనెను. కుట్టాన్ తన గదిలోనికి బోయెను. అందుఁ దాను బ్రవేశించుట తోడనే యెదురుగా నున్న నిలుపుటద్దములోఁ దన మూర్తి తనకు గోచరించెను. మొగమంతయు బాష్పకలుషితమై యుండెను. గదియంతయు దీనముల వెలుతురుచేత ధగధగయ మానముగనుండెను. కుట్టాన్ పైయుత్తరీయముదీసి తన కెడమ వైపుననున్న గోడపై జిలుకకొయ్యకుఁ దగిలించెను. ఆచిలుక కొయ్య యొకగొప్ప మరకతో పలముతోఁ జేయఁబడినది. దాని చిలుకతనము కన్నులుగాను, ముక్కుగాను నేర్పరుపఁబడిన

మూఁడుమాణిక్యములతో సంపూర్ణ మయ్యెను. ఇట్టి చిలుక
 కొయ్యలు గదిగోడలకు నాల్గువైపులను గలసి యెనిమి దేర్ప
 కుపఁబడి యున్నవి. గోడలమందు ద్రావిడశిల్పమునకు బ్రధాన
 చిహ్నములయిన గోష్ఠపంజరము లున్నవి. ఒక గోష్ఠపంజర
 ములో ద్రావిడభాషలో శ్రీరామచంద్రుని చరితామృతము
 ప్రవహింపఁజేసిన కంబన్న విగ్రహము రాతితోఁజెక్కిన నమర్పఁ
 బడియున్నది. దాని కెదురుగాఁబశ్చిమదిక్కుఁద్యమునం దమర్పఁ
 బడిన మఱొక గోష్ఠపంజరములో శ్రీకృష్ణదేవరాయల వారు
 శ్రీవిశ్వనాథనాయకులవారికి మధుర నిచ్చుచున్నట్లుగాఁజెక్కఁ
 బడిన రెండు శిల్పపు విగ్రహము లమర్పఁబడియున్నవి. దక్షిణపు
 వైపున చిన్న యరుగు రాతితోఁజెక్కబడి యున్నది.
 దానిపైని మెత్తని రత్నకంబళము లమర్పఁబడియున్నవి.
 ఆ యరుగున కెదురుగా నొక చిన్న చిత్తకుపు గోడకానించఁబడి
 యున్నది. ఆ చిత్రము పెద్దన్నగారిది. వీరభూషతి యీ చిత్ర
 మును వ్రాసి కుట్టాన్కు బహుమతిగా నిచ్చెను. కుట్టాన్ ఆంగీ
 యూడఁదీసి యింకొక చిలుకకొయ్యకుఁ దగిలించి యీవిత్తర్తిపై
 గూర్చుండి పెద్దనగారి చిత్రమువైపు చూచుచుండెను. కొంచెము
 సేపుండి లేచి తన పుస్తకము లున్నచోటికిఁ బోయెను. కంబ
 మహాకవి విగ్రహమున కిరుప్రక్కల నొకవైపున తమిళభాషా
 గ్రంథములును, నొకవైపున నాంధ్రసంస్కృత గ్రంథములును
 మెరుగెక్కించి, నగిషీచేయఁబడిన సన్నని యెత్తయిన బల్లలపై
 నమర్పఁబడియుండెను. అన్నియుఁ దాటాకులమీఁద వ్రాసిన
 గ్రంథములే.

కుట్టాన్ తా నెందుల కా పుస్తకము లున్నచోటికి వచ్చెనో తెలిసికొనలేక పోయెను.

ద్వారమునుండి “ప్రభూ! స్నానము చేయండి” యని ధ్వని వచ్చెను. కుట్టాన్ గది వదలిపెట్టి స్నానమునకుబోయెను.

ఈ మహాసాధమునకుఁ బశ్చాద్భాగమున నాల్గు పోక బోదుల నడుమ కొంచె మెత్తయినచంద్రకాంతపురాకి పెక్కుట్టా నాసీనుఁడాయెను. ఇరువురుసేవకులు రెండు పెద్దబిందెలలో నొక దానినిండ వేడినీరును, మఱొకదానినిండఁ జన్నీళ్లును తెచ్చి యతనికి నీరుపోసిరి. స్నానముచేసి కుట్టాన్ దేహము తుడుచు కొనుచుండెను. (అతఁడు తుడుచుకొనుట లేదు. సేవకులే తుడుచుచుండిరి. ఇది రాజాచారము) అప్పుడే చంద్రదుఁద యించుచున్నాఁడు. మంచిగంధపుఁబొడిచే సమ్మిశ్రితమైన సున్ని పిండిచేత రుద్దినయతని దేహము కమ్మని వాసన లతనికిఁ చాల యానందము కలిగించెను. ఇంకొక సేవకుడు కస్తూరి కలిపిన యొక కమ్మని నూనె చేతులకు రాచుకొని యతని తలవెండ్రు కలకు రాచెను. ఈ కమ్మనివాసనలచేతను, ఉదిత చంద్రకిరణ శైతల్యముచేతను కుట్టాన్ మనస్సు కలంక దేరినట్లయ్యెను.

భోజనముచేసి కుట్టాన్ సాధపురోభాగమున నున్న మంటపములోఁ గూర్చుండెను. దాక్షిణాత్యశిల్పము పల్లవుల నాటికన్న చోళులనాటికిఁ, చోళులనాటికన్న విజయనగర రాజులనాటికి సంతకంత కభివృద్ధిపొందుచు వచ్చినది. తంజా వూరు మధురాపురముల శిల్పమును దాక్షిణాత్య శిల్ప చరిత్రలో విజయనగరశిల్పమునుండి విడదీయురు. తంజావూరు మధురల శిల్పము విజయనగర శిల్పముకన్న నెక్కువ వృద్ధి

పోందిన దని చెప్పవచ్చును. మన కథాకాలమునాటికి ననగా ముద్దుకృష్ణప్పనామకుని కాలమునాటికి నది యాధునిక శిల్పముగా మారబోవు పరివర్తనమునందున్నదని చెప్పవచ్చును. పల్లవులనాడు రథములును, చోళులనాడు గోవురములును, విజయనగర రాజులనాడుమంటపములును దాక్షిణాత్య శిల్పమునందు ముఖ్యములు. ఆయా కోజులలో నవి వృద్ధి పొందినవి. ఉదయన్ సేతుపతి తన యీ దివ్య సౌధము ముందు గొప్ప మంటపమును గట్టించి తనకు శిల్ప విద్య యందున్న యభిమానమును వెల్లడించుకొనెను.

ఆ మంటపములోఁ బఱచియున్న రత్న కంబళముపై కుట్టాన్ ఆసీనుడయ్యెను.

ఆ పలుచబడుచున్న వెన్నెలపొరలో నా మంటపము నం తాసీనుడై యున్న యా రాచకొడుకును జూచిన సమరావతిలో జయంతుఁడు మన్మథ మంటపమునం దున్నట్లు చూపట్టక మానదు.

దూరమునుండి వీరభద్రభట్టరు కుట్టానును జూచి యతఁడు సంతోష్టుడై యున్నాడనుకొని వినయముతో సమీపించి, “ప్రభూ! పండుకొనుటకు వేళయైనది” యన్నాఁడు. కుట్టానుకొండము కోపదృష్టితో నాతనివంకఁ జూచెను గాని పోకచెట్ల మొవ్వల వెనుకనున్న వెన్నెలనీడలో వీరభద్రభట్ట రది చూడలేదు. వీరభద్రభట్టరు కుట్టాన్ సత్ప్రవర్తన గలిగి యుండునట్లుచూచుట కేర్పడిన యధికారి. కుట్టాన్ ఇతనికి తెలియకుండ నే పనియఁ జేయరాదు. కుట్టాన్ లేచి లోక్కిఁ

బోయెను. రాచ దివాణములో జాము గంటలు కొట్టిరి. అండ
అకు నీద్రావేళ యయినది.

కుట్టాన్ పడకగదిలోనికి బోయెను. పడకగది విశాల
మయినది; ముందున్న మంటప మంత యున్నది. పైకప్పు
మిక్కిలి యెత్తుగా నున్నది. ఇది సౌధములో రెండవ యంతస్తు
నందున్నది. గోడలనిండ గచ్చుపని చేసియున్నది. చిత్రచిత్ర
వర్ణములతో లతలు. చిలుకలు, చెట్లు గీయఁబడి యున్నవి.
గోడలనిండ నొకవరుసగా ననేకచిత్రములు వ్రేలాడుచున్నవి.
ఆ చిత్రము లన్నిటిలో మొగలుల చిత్రవిద్యాచిహ్నములు
స్పష్టపడుచున్నవి. పురాణకథ లనేకవిధములుగాఁ ద్యముల
నిండ చెక్కఁబడియున్నవి. తూర్పు గోడయందు నొక చిన్న
గూడుగా నేర్పరుపఁబడి యందొకరత్న ముంచబడినది. ఆ రత్న
కాంతులు గదినంతయు తెల్లని వెలుగులో ముంచియెత్తినవి.
గోడలవెంట చంద్రకాంత విలావితర్దికలు, గొప్ప పనిగలిగిన
బల్లలు నుంచఁబడి, వానిపైని సువాసనద్రవ్యములు, దంప
తుల కానందమిచ్చుఁ గొన్ని చిత్రములు, అద్దములు, చిలుకలు
నమర్పఁబడి యున్నవి. ఆగదికి వెనుకవైపున పెద్ద గవాక్ష
మున్నది. ఆ గవాక్షమునుండి దొడ్డిలో నెత్తుగా వేయఁబడిన
మల్లెజాజి పందిరులమీది సువాసనాభరితమైన చల్లనిగాలి
యుండి యుండి లోనికి వచ్చుచున్నది. ఆ గవాక్షమువద్దనే
పెద్దమంచమున్నది. ఆ మంచము పందిరి స్తంభములు మహా
శిల్పమునుసూచించుచున్నవి. ఉపాసము, సద్దము, కుముదము,
వేదిక, నాగబంధము, కలశము, “పుష్పబోదిగ” యన్నియుఁ
గొడ్డిలోఁ గలిగి యా నాల్గుకంబములు సర్వగుండరముగా

నున్నవి. పందిరినుండి యనేకరత్నములు వ్రేలాడుచున్నవి. మంచము మిక్కిలి యెత్తుగా నుండి పైనివేయబడిన యెదు పటిపులవలన మానిసి యెత్తున్నది. మంచముపైకిం బోవుటకు మెట్లున్నవి. మంచము తలవైపునఁ గాళ్ళవైపునఁ బ్రక్కగా రెండు స్తంభములున్నవి. ఆ రెండు స్తంభములును మంచమెత్తు ననే యున్నవి. తలవద్ద కంబముపైని నొక బంగారు పశ్చేరమునఁ దాంబూలద్రవ్యములు, సువాసనాద్రవ్యములు నుంచఁబడినవి. పందిరికంబమున నున్న నాగబంధము నందు రెండుసుదీర్ఘములు, మందారకుసుమగుంఢితములు, గంగతలవలీకిసాలములు నగు మల్లెపూవుల దండలు వ్రేలాడుచున్నవి. సెజ్జనిండుగ మల్లెలు, జాజాలు దట్టముగఁ జల్లబడి యున్నవి. ఆ మంచము ప్రక్కగొ నింకొక మంచమంతయెత్తు లేకున్నను, సమానమైన సౌందర్యము కలది యున్నది. అందు మల్లికాసుమంబులు వెదజల్లి లేవు.

కుట్టాన్ పాముకుబుసములనంటి పంచెనొకటి కట్టుకొని యొకటి పైనివేసికొన్నాఁడు. యథాప్రకారముగాఁ దన పెద్ద మంచముపైఁ బండుకొనుటకుఁబోయి మెల్లెక్కినాడు. ఒత్తుగాఁ బఱచిన మల్లెపూవులలో నేకవీర గోధుమ వన్నె త్రొచువలె ముడుచుకొని పండుకొన్నది. కుట్టాన్ నిర్ఘాంతపోయినాఁడు. ఏకవీర యెప్పుడును దన మంచముమీఁదఁ బండుకొని యెరు గదు. ఆమె కాపురమునకు వచ్చి మూడునెలలైనది. ఆమెను బతి పలుకరించలేదు. పతి నామె పలుకరించలేదు. పెద్ద మంచముమీఁద కుట్టాన్, చిన్న మంచముమీఁద నేకవీరః ఇట్లు మూడునెలలు గడచినవి. నేడిది యేమి? ఏకవీర కుట్టాన్ శయ నించు మంచముమీఁదఁ బండుకొని నిదురపోవుట కెట్లు సాహ

సించినది ? ఏకవీర నిత్యమును నామపచ్చవారణాసిచీర ధరించును. పైని బంగరుటంచు కాశ్మీరపుసేలువ పైముసుంగిడు కొనును. ఒడలినిండ వెలలేని నగలుధరించును. నేఁ డిదేమి ? తెల్లని పట్టుకోక కట్టి పరిమితఘాషణములు ధరించినది. మేనఁ గంచుకము లేదు. అభ్యంగనము చేసినది కావలయును, శిరోజములు బొడ్డిపొడ్డిగా నుండి చల్లగాలి కల్లల నాడుచుండెను. తలంటిపోసుకొన్నది. ఒడలుతెలియక నిద్రపోయినది; కుట్టాన్ మిక్కిలి కోపము పొందెను, “ఈ దౌర్భాగ్యురాలు నా శయ్య నలంకరించఁగలదా? ఇన్నాళ్ళనుండి లేని యావ దీనికి నేఁడేలఁ బుట్టవలయును? ఏ మహాసౌందర్యరాశి నాశయ్య విభాగించు కొనవలయునో యామెను నామ నీ జన్మమునఁ గలయికయే లేదు. నన్నీపిశాచమావేశించినది. అయ్యో ! ఈ దయ్యము నన్నెట్లు వదలును? కుట్టానుకుఁ గొంచెము కోపము తగ్గినది. “అయ్యో! నా కీమె సహధర్మచారిణికదా! ఈమె నన్ను వదలి యెచ్చటికిఁబోవును ? ఇన్నాళ్లుగా నేను మాట్లాడకుండనుండిన నెంత శోషిల్లినదో! నాతో నొక్కనాఁడు పలుక లేదే! స్త్రీ యెట్లు పలుకరించును! పురుషుఁడు తనయందు విముఖుఁడుగా నున్నపుడు స్త్రీకిఁ దూష్టింభావమే ప్రధానము. ఇంతలో కుట్టాన్ నేత్రములు మూతలుపడినవి. ఎట్టయెదుట నాతని హృదయ మాకర్షించిన లతాంగిరూపము సాక్షాత్కరించినది. కుట్టాన్ ఆ జగన్మోహన విగ్రహమును జూడలేక పోయినాడు. తటాలునఁ గనులు తెరిచినాఁడు. కనులలో నిందుపగింజలంత భాష్పములు నిలిచినవి.

ఏకవీర కదలినది. మూతపడిన యామెరెప్పలమీఁద గుడ్లుపోసినట్లు చిన్ని చిన్ని స్వేదబిందువులు నిలిచినవి. ఆహా ! ఏ మా వదన సౌందర్యము! కొండపైనుండి దూకు సెలయేఱు ప్రాతస్సూర్య కిరణములలో ధగధగితమయినట్లున్నది. కుట్టాన్ సమ్మోహితుడైనాడు.

ఇదివరకు కుట్టాన్ ఏకవీరను బరిశీలించి చూడలేదు. ఆమె సౌందర్యవతి యనియే యనుకొనలేదు. అప్పుడప్పుడు “ఆమె సౌందర్యవతియే యనుకొందము. అయినమాత్రము నాకేమి ? నాహృదయ మామెది కానేరదు” అనుకొను చుండును. ఏకవీర పయ్యెడ తొలగినది. కుట్టాన్ కనులుమూసి కొన్నాడు. తన ప్రణయిని యెదురైనది. శోకములోఁ గోపము తలుముకొనివచ్చివది కుట్టాన్ మహారాజునకు. అన్యాయముగ తనశయ్య నాక్రమించుకొన్న ఏకవీరను గ్రిందకు లాగివేయుద మనుకొన్నాడు. ఏకవీర దొంగనిద్ర పోవుచున్నదని భావించి నాఁడు. గోపముతో నతఁడామెచెక్కిలిపై శత్రుమారణ సమర్థ మయిన హస్తమును దీప్తిముగావిసరఁబోయినాఁడు. అతనికిఁ గెలియకుండగనే మహాబుద్ధిమంతుడగు కుట్టాన్ కరపద్మము పువ్వులదండవలె నేకవీర చెక్కిలి కంటినది. ఏకవీర యులికి పడి లేచినది. ఇద్దరు నిశ్శబ్దములై యున్నారు. ఏకవీర మనసులో ననుకొన్నది “నాతండ్రి నాకీసంబంధముచేసి నాల్గునెఱిగెనది. ఈయన యింతవఱకునా మొగముచూడలేదు. కార్యమునాఁడు కొంగుపఱచుకుని తలుపుదగ్గరనే పడుకొంటిని. నా గారా మంతయు నిట్లయినది. ఈక్రొత్తప్రదేశమునకు నేను లాగుకొని రాఁబడితిని. నాకుదిక్కులేదు. మాటాడువారులేరు. దాసీలతో

నారహస్యము నేమనిచెప్పను? దినదినము మా గదిలోనియనున
యుక్తపదార్థములను జూచి దాసీలు నవ్వుకొనుచున్నారు. నన్న
డుగుచున్నారు. ఏమియుఁ జెప్పలేకుంటిని. ఈ వివాహమునకుఁ
బూర్వము నా హృదయ మింకొకనియందు లగ్నమయినది.
ఆతఁడెవ్వరో, యేయూరివాఁడో తెలియదు. మానిసి సాధారణ
కుటుంబములోనివాఁడుగా నున్నాఁడు. అతనిని వేదకి లాభము
లేదు. నా పుణ్యమువలననే నా కీ కుట్టాన్ సేతుపతి లభించి
నాఁడు. అతనికన్న ముందే యితనిని జూచిన నెంతబాగుండె
డిది? ఇప్పుడైన నేమి? ఇతనినైన నకల్మషహృదయముతో
సేవించగలను. ఇతనికి నాయందుఁ బ్రేమ లేదు. ఇతనిప్రేమ
కోసము కృశించి కృశించి యీనాఁడు సాహసించి యాశయ్య
పైని బండుకొన్నాను. నిదురపట్టినది. నా యీ సాహసమున
కితడేమనుకొన్నాఁడో? ఈ భావములన్నియు నేకవీర మన
స్సులో నొకసారి మెఱపువలె మెఱసినవి. కుట్టాన్ అను
కొన్నాఁడు. ఈమె యెంత అందకత్తె! నన్నుజూచి యెంత
లజ్జపడుచున్నది. ఇప్పుడేమిచేయను? ఇన్నాళ్ళనుండి నాతప్పు
మన్నించు మందునా? చీ! చీ! ఆ నా ప్రియురాలియెడ నేనంత
తప్పుగాఁ బ్రవర్తింతునా? ఈ హృదయ మామె కిదివఱకే
యర్పితమైనది. ఇంక నొరుల కిది యాయఁజాలను!

ఏకవీర నెమ్మదిగా మోకాళ్ళమీఁద లేచి పందిరికంబ
మున నాగబంధమునకుఁ దగిలించఁబడిన మల్లెపూదండయొకటి
తీసి యొక యర్థనిమేషములో లజ్జావనతవదనయై కుట్టాన్
మెడలో వేసినది. ఆ పూలమాల మెడలోఁ బడినదో లేదో,
కుట్టాన్ కుద్రమూర్తయైనాడు. తాటకను జంపుటకు రామ

చంద్రుడు ధనుస్సు సంతవడిగా లాగెనో లేదో, ఆ పూల
దండను కుట్టాన్ అంతవడిగా రెండుగాఁ ద్రెంచి నేలమీఁద విసరి
నాఁడు. ఏకవీర మంచముపైని విరుచుకొని పడిపోయినది. ఇంకఁ
గొంచమైనచోఁ గ్రిందఁబడెడిది నిలు వెత్తునుంచి. తలపగిలిపోయి
యుండును. కుట్టాన్ కన్నులనీళ్లు గిట్టునఁదిరిగినవి. కుట్టాన్
మెట్లుదిగి చిన్నమంచముపైని బోయి పండుకొన్నాఁడు. వెక్కి
వెక్కి యేడ్చుచున్నాఁడు.

ఏకవీరకు నిమేషములో నొడలు తెలిసినది. పతి పజ్జ
లేడు. తనచిన్నమంచముపైఁబండుకొన్నాఁడు. తానుమంచము
తోందేరగా దిగి, కంచుకము ధరించి, సాధారణముగా దాను
ధరించుచీరఁ దాల్చి యొడల నన్ని భూషణములను బెట్టు
కొని, కాళ్ళీరపుసేలువ ముసుఁగిడి, కన్నుల నీరు గ్రమ్మగాఁదన
చిన్న మంచమువద్దకుఁబోయి, రుద్దమైన కంఠమునుండి మాట
పెగుల్చుకొని, 'ప్రభూ! మీరు తమ మంచముపైనే పండు
కొనుడు. నే' నిందుఁ బండుకొనెదను. అన్నది. ఆమెవంకఁదిరిగి
కుట్టాన్ చూచుసరికి సతని కన్నులు గిరునఁ దిరిగిపోయినవి.
హృదయము సహస్రధా విశీర్ణమైనది. కుట్టాన్ తానుజేసిన
పనికిఁ జాలనోచ్చుకున్నాడు. ఏకవీరనుగొఁగిలించుకొని యామె
శిరస్సున బాష్పాభిషేకము చేయవలెననుకొన్నాఁడు. ధైర్యము
చాలలేదు. కుట్టాన్ నెమ్మదిగా లేచిపోయి తన మంచముపై
నిదురించినాఁడు. ఏకవీర కన్నీళ్ళతోఁ జిన్న మంచముపై
నున్న నాలుగుపరుపులు నడుగుదాఁకఁ జిదికిపోయినవి. ఏరాత్రి
వేళనో యామెకు నిద్రవచ్చినది. తెల్లవారుకడ కుట్టానుకు
మెలఁకుప వచ్చినది. ఏకవీర యున్నదో, లేదో యని యామె

మంచమువంకఁజూచినాడు. ఆమె యందే వాడిపోయిన
మందారమువలె మంచమున కంటుకొనిపోయియున్నది.

మఱునాఁడు దాసీలు నేలమీఁది పూలదండలు చూచి
సభయనేత్రులైరి.

3

మరునాఁడు కుట్టాన్ నిదురలేచి కాల్యకృత్యములఁదీర్చి
కొని, రతనాల జీనువేసి సిద్ధముగా నుంచఁబడిన యశ్వముపై
నెక్కి కోటవెలుపలిభాగమునకుఁబోయెను. అట్టి నదివఱకే
సమావేశమై నానామండలాధిపుల కుమారులు బారులు దీర్చి
నిలుచుండిరి. మొదటఁదిరుచునాపల్లి మండలాధిపుల కుమా
రుఁడు. అతఁడు తెల్లని గుట్టముపై నధిరోహించియుండెను.
వయస్సువది యేండ్లుండవచ్చును. తెల్లని యంగీ; తలపైనిఁ
బచ్చలసరము చుట్టుననున్న యుష్ణీషము. అతనిపజ్జ తిన్నెల్వలి
మండలాధిపుని కుమారుడు. అతనిపజ్జ సత్యమంగళమండలా
ధిపుని తనయుఁడు. వీరిరువురు సమానవయస్కులు. చూచుట
కన్నదమ్ములవలెఁగూడ నుండిరి. అనంతరము మానామధుర
మండలాధిపతి యొక్కయు, శేందమంగళ మండలాధిపుని
యొక్కయుఁ గుమారులు జోడఁజోడలవలె నిలుచుండిరి.
వారిరువురు మేనత్త మేనమామల బిడ్డలు. పోలికలు, శేఖలు.
నొకటిగా నున్నవి. ఇరువురకును బదు నెమిదేడ్లు దాటలేదు.

వారి గుఱ్ఱములు భూమిమీఁద నిలుచుటలేదు. వారు బాలకులయ్యు నెంతయో పరిశ్రమగలవారివోలే దా మెక్కిన యుత్తమజాత్యశ్వములను, దమదేహములను గదలించుచుఁ బాదములను జాచుచు నదుపుపెట్టుచుండిరి. భారాపుర, మారమంగళ, శేల, కణ్ణీవీడు, పాలెగాండ్ల కుమారులు తరువాత వరుసగా నిలువఁబడియుండిరి. ఇంక ననేకమంది రాజకుమారులుండిరి. అందఁ జెక్కినవియు నుత్తమజాతిగుఱ్ఱములు. అందఱు దేహములయందును వెలలేని భూషణములుఁ ప్రతివానిమొగమునందునను శౌర్యలక్ష్మి. కుట్టాన్పోయి వీరందఱకును మొట్టమొదట తన గుఱ్ఱమును నిలువఁబెట్టెను. తరువాతఁ బ్రథాని కుమారుఁడును, రాయసం కుమారుఁడును వరుసగా వచ్చి వారి యుచితస్థానములయందు నిలువబడిరి. రాజసైన్యము బాగులుతీర్చి వీరికి దూరముగా నిలువఁబడియుండెను.

ఈ రాజకుమారులు తీర్చిన బాగున కెదురుగా నొక ముసలి యుద్ధవీరుఁడు తెల్లని గడ్డమును, మీసములును భీష్మాచార్యభ్రాంతిఁ గల్పింప మహాన్నతమైన శ్వేతాశ్వముపై నెక్కి నిలువఁబడియుండెను. ఆయన వీరందఱకు శిక్షాగురువు. మధురనాయకుల రాజ్యములో దళవాయి ప్రధానసేనాపతి. ఉదయన్ సేతుపతి, కుట్టాన్తండ్రి దళవాయి. మొదటమువ్వర నాయకుల కాలములలో మహామేధాశాలి యగు నార్యనాథుఁ డి పదవియందుండెను. ఈ పాండ్యపార్థి ముద్దుకష్ట నృపతికి ఉదయన్ సేతుపతి దళవాయి యైనాఁడు. ఉదయన్ సేతుపతి మహాసమర్థుఁడు, గొప్పసేనాని, రాజకార్యనిపుణుఁడు. సేతుపతులు నాయకుల తరమువారు గాదు. పాండ్యరాజులనాఁటి

నుండియు మధుర రాజులకు మండలాధిపులుగ నున్నారు. రామనాథప్రాంతమున నున్న దేశమంతయు వీరి వశమున నున్నది. రామేశ్వరమునకుఁ బోవు మార్గములోఁ జోరభయ మెక్కువై తైర్థికులకు మిగులఁ గష్టములుగ నుండుటచేత నుదయన్ సేతుపతి యెక్కువకాల మా ప్రాంతమున నేయుండ నలసివచ్చినది. ఆయన లేనికాలములో సైన్య మంతయు నీ వృద్ధసింహముచేతిలో నుండును. ఈయన పేరు కస్తూరి రంగప్ప నాయకుఁడు. విశ్వనాథనాయకుని మనుమఁడైన వీరప్పనాయకునకు మువ్వురు కుమారులు. రెండవ కృష్ణనాయకుఁడు, విశ్వప్ప, కస్తూరి రంగప్ప. ప్రస్తుతము రాజైన ముద్దుకృష్ణప్ప నాయకుఁడు విశ్వప్పకుమారుఁడు. కస్తూరి రంగప్ప ముద్దు కృష్ణప్ప రాజ్యమునకు రాకపూర్వము రాజ్యాపహరణము చేసినందున నతనిని ప్రజలు సంధ్యామంటనములో మడియించిరి. ఈ వృద్ధసింహ పూ కస్తూరి రంగప్పనాయకునకు బావ ముటంది. ఈయన పేరు కస్తూరి రంగప్పయే. ఈయన ప్రస్తుత రాజునెడల నభిమాని.

ఆవృద్ధుకంటిచాయనుండి రాజకుమారు లొక్కొక్కరే ముందుకువచ్చి బాకుపేయుటలోఁ దీయుటలోఁ గత్తి ఝలి పించుటలో, వినరుటలో గుట్టమును దుమికించుటలో నుటికించుటలో, నమ ప్రావీణ్యమును జూపిరి. తరువాత నీ రాజ కుమారులందఱును సైన్యమువద్దకుఁ దీసికొనిపోబడిరి. కస్తూరి రంగప్పనాయకులు కుట్టానును బిలిచి సైన్యముచేత సర్వతో భద్రవ్యాహము పన్నించుమన్నాడు. కామందకుఁడు సర్వతో భద్రవ్యాహము శత్రుహృదయనిర్భేదక మన్నాడు. కుట్టాన్

తత్ క్షణమే పూహమున కురమును, గక్షలును, గోటియు, జఘనమును సంపాదించి యచలాకృతి నిలువజేసినాడు. పొదల వలెబెరిగిన ముసలి రంగప్పనాయకుని, తెల్లని కనుబొమలలో సంతోషపుఁ గదలిక గలిగినది. వృద్ధవీరుడు కుట్టాన్తో “నాయనా! సైన్యముయొక్క జఘనమాపత్తులోనున్న యెడల నే పూహము పన్నెదవు” అని యడిగెను. కుట్టాన్ సమాధానము చెప్పకుండనే సర్వతోభద్రపూహమును మఱిర పూహముగా మార్చి వృద్ధపండితుని సంతోషింపజేసెను. అనంతరము తక్కిన రాజకుమారులందఱును గ్రమముగా శ్యేన సూచీ, శకట, వజ్రపూహాదులను బన్నియు రంగప్పనాయకున కానందము కలిగించిరి. కుట్టాన్ కక్షలులేకుండ నొకపూహము పన్ని రంగప్పనాయనివంకఁ జూచెను. రంగప్ప “వహ్వరే” యని మెచ్చుకొనెను. అనంతరము జాముప్రొద్దెక్కఁగా రాజ కుమారు లెవరితావునకు వారు పోయిరి. సైన్యము కస్తూరి రంగప్ప యధీనమునఁ గొంతసేపు మెలఁగి నిడుమిత స్థలమునకుఁ బోయినది. కుట్టాన్ గృహమునకుఁ బోయి మఱిల స్నానమాడి భోజనాదికిములు నిర్వర్తించుటకు సాధాంతర్భాగమునకుఁ బోయెను. ఎఱ్ఱని కాశ్మీరపుసేనవ ముసుఁగులోఁబ్రక్కఁగాఁబోవు చున్న ఏకవీరును జూచెను. కుట్టాన్ వచ్చుచున్నాడని తెలిసి యామె తొందరగాఁ బోదొడఁగెను. కాని మంజీరము కాకి నొక్కుకొనగాఁ గొంచెము నిలుచుండి వంగి సర్దుకొనక తప్పి నదికాదు. కుట్టాన్ ఆమె లే తమలపాకులవంటి చేతులు కాళ్లు పరీక్షగాఁ జూచెను. అవి యంత సుకుమారములా? కుట్టానను కొననే లేదు. భోజనానంతరము కుట్టాన్ తాను జరుపుకొను

గదిలోనికి బోయెను. కుట్టాన్ చేయి యప్రయత్నముగాఁ గొటి
ల్యుని యర్థశాస్త్రముమీదికి బోయెను. తీయగ నేయంతఃపుర
రక్షణము గుఱించిన వాక్యములు వచ్చెను. కామందకుడును,
గొటిల్యుఁడును నీ విషయములో నొక్కటే యభిప్రాయులై
యున్నారు. కొటిల్యుఁడంతఃపురరక్షణమును గుఱించియు, నంతః
పురమునుండి రాజునకు వచ్చు నాపదలను గుఱించియు, దెలియఁ
జేయుట కెట్టి యుదాహరణల నిచ్చెనో, కామందకుఁడుగూడ
నవియే యిచ్చెను. తన భార్యగదిలో దాగియుండి యతని
తమ్ముడు భద్రసేనునిఁజంపెను. తల్లి శయ్యక్రింద నడఁగియుండి
కరూశన్యపతి, నతని కొడుకు సంహరించెను. శీరాజును,
వైరాంతుని, సౌవీరుని వారి భార్యలే చంపిరి. ఇది చదువువల
కనవసరముగాఁ గుట్టానునకు భయము కలిగెను. కుట్టాన్
మఱల ధైర్యము తెచ్చుకొనెను. కుట్టాన్ హృదయములోఁ
గలిగిన కొంచె మావేదన తగ్గించుకొనుటకుఁ గంబరామా
యణము తీసి యొకపద్యము చదువుకొనెను. కుట్టానునకు
సంగీతమెక్కువగా రాదు గాని, రాగచ్ఛాయగాఁ బద్యము
చదువుకొనఁగలడు.

ఇంతలో వీరభద్రభట్టరు ద్వారముకడకుఁ జనుదెంచి
యశ్వశకటము సిద్ధముగా నున్నదని చెప్పెను. కుట్టాన్ దుస్తులు
పేసికొని వీరభద్రభట్టరుతోఁ గలసిపోయెను. శకటము రాజ
సౌధము లున్న యెడకుఁ బోయెను. అంగొక మహాసౌధము
ప్రత్యేకముగా రాజపురుషులకు రాజనీతి నేర్పుట కేర్పఁపఁ
బడినది. కుట్టానును, వీరభద్ర భట్టరును లోనికిఁ బ్రవేశించిరి.
లోపలిభాగ మతివిశాలముగా నున్నది. నేలయంతయు విలువఁ

గల తివాసీలు పదుపబడియున్నవి. వానిపై పండితులూ
నులై యుండిరి. రాజకూమారుల పేరును పట్టిన పట్టాచోట
భోజని యుక్తికల్పితరువు, మహాకచోట జీమూతవాహనుని
దాయభాగము, నింకొకచోట జిండిశ్వరుని వివాహరత్నాకరము
పాఠములు చెప్పబడుచుండెను. ఇంకొకచోట నొక ద్రావిడ
భాషాపండితుడు తమిళభాషలో వ్రాయబడియున్న విజ్ఞానేశ్వర
వ్యాఖ్య బోధించుచుండెను. మరొకచోట పేటొకపండితుడు
సంస్కృతభారతమును, రామాయణమును, నానాటి రాజ
నీతిని, గొందఱు విద్యార్థుల కుపన్యసించుచుండెను. కుట్టాన్
భారతరామాయణము లుపన్యసించబడుచోట గూరుచుండి
శ్రద్ధగా వినెను. కొంచెము ప్రోద్బుద్ధులగుచు శకు రాజు మొగ
సాలలో గంటకొట్టబడెను. అది విని విద్యార్థులెవరిదారివివారు
పోయిరి. వీరభూపతి యీ పాఠశాలకు వచ్చెను. ఇంటికి బోవు
నపుడు కుట్టానును గలిసికొనెను. ఇటువును సంబోధించుచు
సేతుపతి గృహమునకుఁ బోయిరి. వీరభద్రభట్టరు పనియుండి
రాజసాధమువద్దనే దిగబడెను. మార్గములో వీరభూపతి
కుట్టాసతో నిట్లు మాటాడెను: 'సేతు, నీతో నొక పని
యున్నది;' కుట్టాన్ 'ఏమి' యని యడిగెను.

వీర: 'తిరుమలనాయకుడు నీకు స్నేహితుడుగదా !
నా కేదైన నుద్యోగ మిప్పించఁ లెను. నేను నీతి శాస్త్ర
మంతయుఁజదివితిని. విజ్ఞానేశ్వరము నెశంపాయనఁగి నీతిప్రకాశిక
పూర్తిచేసితిని. కొటిల్యుని యర్థశాస్త్రము, కామండకుని నీతి
సాగములలోఁ జాల బాగుగఁ బఠింపఁచితిని. నే నుద్యోగము
చేయవలసిన యనసగ మంతకంత కెక్కువగుచున్నది.'

కుట్టాన్: 'తమముల వాడుకలను నేడు విద్యాసాధమునకు రాతేదే! ఈ సారి ఈ రాదునకు నేలనెక్కినప్పుడు తెప్పవను. వాని నెప్పుడూకె నానగా నుడుగుదురు కద!'

వీర: 'ఎరుగ కేమి?'

తరువాత నేదియో మాటలాడుచు వారియింటికిఁ జేరిరి. వారిరువురు కుట్టాన్ గదిలోనికిబోవునప్పుకి కందు ఫలాహారములు సిద్ధముగా నుంచబడెను. ఇదివఱకును ఫలాహారము చేసి, తాంబూలము నేపించి కూర్చుండగా కుట్టాన్ వీరభూపతిని గొంచెము సంగీతము పాడుమని యడిగెను. వీరభూపతి మధురమీనాక్షిమీన నొక యరివకీర్తన గొంతెత్తి పాడెను. ఆధ్వనితో సోమంతయు నిండిపోయినది. పారిజాతపురూవులు కొడుకుచున్న లేడిపిల్ల మెడ యాడెందుకొనుచు లోకివచ్చి వీరభూపతివంకఁ జొంగిచూచి పోయినది.

౪

ప్రొద్దుగుంకినది. చల్లబడినది. రాజసౌధముల ముందు మొగసాలలో మోగించబడుచున్న భేరిరావములు మేఘధ్వానములని భ్రాంతిఁజేందిన పెంపుడు నెమిల్లు నృత్యము చేయుచున్నవి. సాయంత్రం వాహ్యాళికై కుట్టాన్ వీరభూపతులశ్వశకటారోహము చేసి, దైగై నడిసి తాతలములకుఁ బోయినాడు. కుట్టాన్ పేతువతి కొంచెము పొట్టివాఁడు నల్లనివాఁడు.

విశాలమైన నేత్రములు. దైనందిన వ్యాయామముచేత నతని యొడలు గట్టిబారినది. సంస్కృత ద్రావిడములలోనున్న రాజ నీతిగ్రంథము లన్నియు నతఁడు చదివెను. అతని వయస్సు సుమా రిరువదియైదుండన్పును. మీసములు నల్లగాఁ దుమ్మెద తెక్కులవలె నంత గుబురుకాకుండ, నంత పలుచన కాకుండ వచ్చియుండెను. అతని మొగము చూచుటతోడనే ప్రధాన ముగాఁ గనబడునది యతని నాసిక. అది మిక్కిలి యెత్తు. ఆ ముక్కు నా విశాలపద్మసలాశ నేత్రములు నతని మొగ మ్మున కమితమైన యందము లేచ్చినవి. ఆ విశాలమైన నేత్ర ములే యతని సత్కులీనతను జెప్పుచుండును. కుట్టాన్ మిగుల గంభీరమైనవాఁడు. అనవసరముగ నెవ్వరితోడను మాటాడడు. అతనికిష్టములేని పని నెవరైనను జేసిరేని వారివంకఁ దీక్షమైన దృష్టిఁ బఱపుటయే యతఁడు లేని యిష్టములేమి చూపించుట. ఆ దృష్టిపాతము చాల కొలఁదిమంది యొప్పుకొనఁ గలరు. అతఁడు ప్రసన్నుడైనప్పు డతనినవ్వు మిగుల నానందముగలి గించును. అతనిస్వరము ఉదయన్ సేతుపతి తరువాత నతని యంతవాఁ డనిపించుచుండును.

ఇంక వీరభూపతి యెట్లనివాఁడుపొడుగరి. శరీరవ్యాయా మము మిక్కిలిగాఁ జేయనివాఁ డగుటచేత, నితని యెదురు తొమ్ము కుట్టాన్ రొమ్మువలె తిర్యక్ప్రసారితమైన గండశిల సలెనుండదు. అతని నేత్రములు కుట్టాన్ నేత్రములంత విశాల మైనవికావు. కాని మఱియుఁ జిన్నవికావు. నాసిక సామాన్య మైనది. అతని మొగము చూచినంతనే ప్రతివారు నతఁడు సుందరుడనుకొనకమానరు. కుట్టాను మొగములో నానుభూర్వి

కముగా యుద్ధముచేసి రాజ్యమునేలుచువచ్చిన పితరులచిన్నెలు ద్యోతక మగుచుండును. వీరభూపతి వదనము శాంతమై చాల తరములనుండి వ్యవసాయము, చదువు వీని యం దటవాటు పడిన పితరుల చిన్నెలు కనబఱచుచుండును. వీరభూపతి మీసములు చివరలు మెలికలు తిరిగి తామరపూవు మీఁద వాలిన భృంగముల ననుకరించుచుండెను. మొత్తము మీఁద కుట్టాన్ వదనము పురుషు లెక్కువ మెచ్చుకొందురు. వీర భూపతివదనము స్త్రీ లెక్కువ మెచ్చుకొందురు. వీరభూపతి మొగము క్రోధముచే నెఱిబడినను, నవ్వుచున్నట్లేయుండును. అతఁడు నవ్వుచున్నప్పుడు కన్నులు చిన్నవై చూచువారిని నూదులవలె గ్రుచ్చుచుండును. కుట్టాన్ నడచునపుడు మిక్కిలి తొందరగా నడచును. వీరభూపతి నెమ్మదిగా నడచును. కుట్టాన్ ఉదయకాసేతుపతి కొక్కడే కుమారుఁడు. ఉదయన్ సేతుపతి “తేనై” పురాధిపతి. సేతువుల రక్షించుట కేర్పడిన యధికారి. రాజ్యములోఁ బ్రవహించునదులకు సేతువులను గట్టి వానిక్రింద భూములను సాగుచేయుచుండిరి. ఈ సేతువుల కన్నింటిపైని నతఁడధికారి. అతఁడు చాల శివభక్తుఁడు. అరియ రాయని సైన్యములకు నిర్మాలించినాఁడు. ముద్దు కృష్ణప్ప నాయకునికిఁ బ్రధానమంత్రి. అతని కుమారుడైన కుట్టాను నకు నే లోపమును లేదు. కుట్టాన్ తన తండ్రి తరువాత నతని స్థాన మాక్రమించుకొనుటకుఁ దగిన శిక్ష మధురలోఁ బొందు చున్నాఁడు.

వీరభూపతి జన్మస్థానము రాజవల్లిపురము. అతని తల్లి దండ్రులు కొంచెము బీదవారు. విశ్వనాథనాయకునకు శ్రీకృష్ణ

దేవరాయలంగారు పాండ్యరాజ్య మిచ్చినపుడు తెలుగు దేశమునుండి విశ్వనాథనాయకులవారితో సనేకులు సరదారులు మధురప్రాంతములకుఁ బోయిరి. వీరభూపతి పూర్వు లటుల తెలుగు దేశమునుండి మధురకుఁబోయిరి. కాని యచ్చటికిఁ బోయిన తర్వాత విశ్వనాథనాయకుఁ డిచ్చిన భూమి నాధారముచేసికొని వ్యవసాయము చేసికొని జీవించుట మొదలు పెట్టిరి. వీరభూపతి రాజోద్యోగవాంఛచేత రాజవల్లిపురము నుండి మధురకు వచ్చి రాజనీతి చదివెను.

మధురలో నా కాలమునందు విద్యావ్యాప్తి చక్కగా నుండెను. మధురలో నారోజులలో నెప్పుడును బ వేలమంది విద్యార్థులకుఁ దక్కువలేమండ నుండిరి. ఈ విద్యార్థుల కన్ని వసతు లేర్పడుపఁబడి యుండెను. విద్యార్థుల భోజనాదికము లకు, నుపాధ్యాయులకు జీతములకు విజయనగర రాజులును, మధురనాయకులు నిచ్చినభూము లనేకము లున్నవి. ఆభూములమీఁద వచ్చునాదాయము మిగిలిపోవు చుండెను. సంస్కృతము, అరవము, తెలుగు నీమూఁడుభాషలునభ్యసింపఁ బడుచుండెను. దేవాలయములు పాఠశాలలుగా నుపయోగింప బడుచుండెను. సమర్థులైన పండితులు షట్చాస్త్రములను, వేదములను విద్యార్థులచేతఁ బఠింపించుచుండిరి. వేరు పాఠశాలలలో నరవము, తెలుగును బెప్పఁబడుచుండెను. మధుర నాయకుల కాలములోఁ దెలుగుభాష మిక్కిలి బోషింపఁ బడెను. రాజకుమారులకు రాజనీతి చెప్పటకు వేరు పాఠశాలలుండెడివి. అందుఁబ్రధానమైనది రాజసౌధమునలోనేయున్నది. సంవత్సరమునకు రెండుసారులు సకల కళాశాలలలోనను విద్యా

ధులు పరీక్షింపబడుదురు. పరీక్షయం దుత్తీకు లైననాఠి
రాజు బీరుదములు, బహుమానములు నిచ్చుచుండును.

రాజనీతి తరగతి యనేకభాగములుగా విభజింపబడి
యుండెను; గ్రామపాలనము, దాయవిభాగము, శిక్షావిభా
గము, సైన్య విభాగము. రాజకుమారులు సైన్యవిభాగ శిక్ష
పొందుచుండురు. తక్కినవారు తక్కిన తరగతులలోఁ జదివి
తగిన యుద్యోగములు పొందుచుండురు.

మధురనాయకులు వేదరక్షకులు. నర్ణాశ్రమధర్మములను
బరిరక్షించినవారు. బ్రాహ్మణులయందు భక్తి దేశమున
సంపూర్ణముగానుండెను. అయినను మధురరాజులు తక్కిన
మతములయందు వైషమ్యము కలవారు కాదు. దక్షిణ
హిందూస్థానమునఁ బ్రథమమున కైస్తవమత మడుగుపెట్టినది
మధురరాజుల రాజ్యసీమలలోననే.

మధురనాయకులు రాజ్యమును పాశ్యముపద్ధతిగా విభ
జించిరి. రాజ్యమునేక మండలములుగా విభజించి ప్రతిమండ
లము నొక్కొక్కయధికారి క్రిందనుంచిరి. ఆయధికారి తనమండల
మునకు రాజువంటివాఁడు. అతఁడుమధురనాయకునకుఁగప్పము
కట్టుచు తన మండలముమీఁదఁ దానుసర్వాధికారము చేసికొన
వచ్చును. అతఁడు కొంత సైన్యమును బోషించుచు మధుర
నాయకున కవసరము వచ్చినపుడు సహాయము చేయుచుండ
వలెను. మధురలో మాత్రము రాజు తాను గొందరుమంత్రుల
సహాయముతో రాజ్యము చేయుచుండెను.

రాజ్యములోఁ బ్రధానోద్యోగి దళవాయి: అతఁడే
రాజ్యపాలనాధికారియు, సైన్యాధికారియు. పూర్వ భారతదేశ

పాలకులయందు వలె నీ రెండధికారములు నొకటిమంత్రక్రిందను నొకటి స్థానాపతి క్రింద నుంచక మధుర రాజులు దళవాయి యొక్క-నిక్రిందనే యుంచిరి. రాజ్యముయొక్క శాంతి, సాంఘిక వ్యవస్థ, ఇతర రాజ్యములతో సంబంధము—నివి దళవాయి చూచేడిపనులు. తక్కిన యంద అధికారులమీద నితడుపై యధికారి. దళవాయి తరువాత యధికారి ప్రధాని. ఇతడు రాజ్యాదాయముమీదియధికారి. పన్నులు, తక్కినరాజులు రాజ్యముతో నగుచున్న ఖర్చు నివి యన్నియు నితనిపనులు. దళవాయి యుద్ధకాలములో రాజధానినుండి వెళ్ళిపోయినచో, నితడు దళవాయి పనులన్నియుఁ జేయుచుండును.

మంత్రులలో మూడవవాఁడు రాయసము. ఇతడు పరిపాలనలోఁ బ్రధానపురుషుఁడు. రాజ్యముయొక్క సుస్థిరత యామువ్వరిమీద నాధారపడియున్నది. వీరిమువ్వరి తరువాత ప్రధానాధికారులు కణక్కము (గణికుడు)ను, స్థానాపతి యును— కణక్కము లెక్కలన్నియు సరిచూచునధికారి. స్థానాపతి యితర రాజుల కానుకలు, కప్పములు, వానికి సంబంధించిన యన్నికార్యములు చూచు నధికారి.

కొన్ని గ్రామములుకలసి మాగాణమునియు, నట్టికొన్ని మాగాణములు గలసి యొక నాడనియు వ్యవహరింపఁబడుచుండెను. ఈ నాడనకే దేశము, రాష్ట్రము, రాజ్యము, మండలము నని పేరులు. ప్రతిగ్రామమునకు నధికారులుండిరి. గ్రామములలో న్యాయము గ్రామాధికారులచేతనే తీర్చఁబడుచుండెడిది. రాజ్యమంతలో నన్నివిధములైన న్యాయముల యొక్కయు తీర్పురి ప్రధాని. గ్రామములలోఁ దీర్పుగాఁబడని

యన్ని వ్యాజ్యములును మధురలో, దీర్ఘ చెప్పబడుచుండెను. మధుర యతిసూదరముగా వినిస్కింపబడి యుండెను. పట్టణమునకు సరిగా మధ్యప్రదేశమందు మీనాక్షీసుందరేశ్వరుల దేవళము కట్టబడి యుండెను. ఆ దేవాలయము నాలుగు వైపుల నాలుగు పెద్దగోపురములు నిర్మింపబడి యుండెను. సతి దిశయందును నీ గోపురమువద్దనుండి యూరి చివరకు నొక్కటియే వీధి. శ్రీమీనాక్షీ సుందరేశ్వరుల దేవాలయమునకుఁ జుట్టును జతురముగా గృహములు కట్టబడియున్నవి. పట్టణమం దెచ్చటఁ జూచినను దేవాలయములే. అన్ని దేవాలయములకు నాయకులిచ్చిన మాన్యము లున్నవి. ఏస్వామికిని భోగము లోపము లేదు. అన్ని దేవాలయములలోను విద్యార్థులకు వేదశాస్త్రము లుపదేశింపబడు చుండెను. పట్టణము సర్వసమృద్ధమై యేవిషయమునందుఁ గొంతఁ బడకుండ నుండెను.

కుట్టాన్ పీఠభూపతులు ప్రొద్దుగుంకకముందే వైఁగై నదికిఁ బోయి నిన్న గూర్చున్న చోటనే కూర్చుండిరి. కొంచెము చీకటి పడుచుండెను. అస్తమితసూర్యుని యెఱ్ఱకాంతు లింకను ధాత్రినిఁ బూర్తిగా వదలిపోలేదు. వైఁగై నదీపరీభిన్న జలతరంగములపైని గొంచెముగా శైత్యమును సేకరించుకొన్న వాయువు మందముగా వీచుచుండెను. పలుచగాఁ బొరవోలె నిసుకతిన్నెపైఁ బ్రవహించుచున్న వైఁగై నదినీటిపాయలోఁ జిన్నచేప కదలిక కనిపెట్టి పై నుండి తీతువుపిట్ల కూయుచు హఠాత్తుగ గాలిలోనుండి దిగి దానిని గాలఁ బొడుచుకొని పోయెను. ధూరమునఁ బడమటి దిక్కునందు సూర్యభగ

వానుడు తన రక్తాంశువు లుపసంహరించుకొని కరడుగట్టిన నెత్తురుమన్నునలె దొంగిపోయెను. పో, వెడరువేచి యొడలి నిండ మసివూసికొన్న దొంగవలె సంజచీకటి వంగి తొంగి చూచెను. చీకటిలోఁ దళుక్కున మెరిసిన గగనభాగమందలి నక్షత్రములు వైఁగై పలుచని నీటిపొరలోఁ బ్రతిఫలించి లోని వెండిమేనుమీనుల యందముల కామ్రేడితములు కల్పించెను. సన్నని నీటి పాయలోని చిలుకెరటములు త్రాచుపాము పిల్లలవలె నొడ్డునకుఁ గొట్టుకొనుచు వచ్చుచుండెను.

✽

కుట్టాన్ వీరభూపతి బుజముపై చేయివైచి, 'వీరా! శరే! నా హృదయము మండుచున్నది. నిన్న సాయంతనమున నీవుగూడ నీ కేదో మహాభార మున్నట్లు చెప్పితివి. అదినాతోఁ జెప్పవా?' అని యడిగెను. వీరభూపతి కొంచె మాగి, 'మరిల నా కథ నా కేల స్మృతికేఁ దెచ్చెదవు? ఈ జన్మకింతయే. అవివా హితుడనుగా నీ జీవితాంత ముండవలసిన స్థితియున్నను, నాశరీ రముమీఁద నాకే యధికారము లేకున్నది. వివాహ మేమో చేసికొనక తప్పనట్లు లేదు' అని సాలోచనాక్షుఁడై చీకటు లుమియుచున్న పడగుటి దిక్కువంక నదే విధముగఁ జూడ మొదలిడెను. కుట్టాన్ లేచి నీటిపాయవద్దకుఁ బోయి పాద స్నాన మాచరించి, బొడ్డులోనున్న కత్తితీసి పదును సరిగఁ

జూచి, మఱల నొరలో నమర్చి, నీకు పుక్కిలించి యుమిసి
 వీరభూపతియొద్దఁ గూర్చుండెను. వీరభూపతి 'సేతూ! నీవు
 మహారాజుల బిడ్డవు నేను మిక్కిలి బీదవాడను. మన మీరువుర
 మొక్క తరఁగతి చదువుకొనుచుండుటమాత్రముచేత మనకిట్టి
 స్నేహ మెట్లాడఁగూడినది! ప్రాణపదములైన రహస్యములు
 నీ వేమో నాకుఁ జెప్పితివి. నేను నీ కెట్లు చెప్పకుండఁగలను?'
 అని తన చేతితో నిరుపాయులుగాఁ దీయబడియున్న సేతుపతి
 తలవెండ్రుకల నిమురుచు, స్నిగ్ధములైన తన చూపు లతని
 మొగమున నిలిపి, 'సేతూ! నీవు నీ భార్యతో నివసించుచుంటివి.
 మీ యిరువురికి సుఖములేదని నాతోఁ జెప్పితివి. పాప మా
 పిల్లను జక్కగాఁ బ్రేమించుము. మహారాజుల యింటిబిడ్డ పేద
 గుడిసెలో నివసించు పిల్లకన్న నందకత్తెకాకపోదు. కాదు పో!
 అంత సౌకుమార్యము పేదవారి కెక్కడినుండి వచ్చును? నా
 మనఃపూర్తిగా నిన్ను నీ భార్యను ప్రేమించు మని యడుగు
 చున్నాను. నీ భార్యను నీవు 'ప్రేమించెద' నని గట్టిగా నాతోఁ
 జెప్పినగాని నా కానందము లేదు. తేపు నేను వివాహము
 చేసికొనఁబోవుచున్నాను. నేను ప్రేమించిన స్త్రీయేమో నాకు
 దుర్లభ. వివాహము చేసికొనకా తప్పదు. ఏమి చేయు
 మందువు? ప్రాణము పోయినను వివాహము చేసికొనని పట్టుఁ
 బట్టనా? ఇట్లని నా పైననే యాశ లన్నియుఁ బెంచుకొన్న తలి
 దండ్రుల యాత్మలకు ముసలితనములో నెంత యావేదన తీసి
 కొని రమ్మందువు? వివాహము చేసికొందును. అనంతరము
 వచ్చిన భార్యతో విముఖుడనై యుండి యేమి సంపాదించు
 కొందును? ఇహమా, పరమా! ఈ జన్మలెత్తినది సుఖము.

లనుభవించుటకుఁ గాదు. కావున సేతూ! నీ భార్యను నీవు
 “ప్రేమింతు”నని వాగ్దానమిమ్ము. అట్లాసంగినచో నాకథ నేను
 జెప్పెదను.’ వీరభూపతి యిట్లు చెప్పుచుండగా కుట్టాన్ కనుల
 వెంట నీరు కార్చుచుండెను. వీరభూపతి కొంచె మాగి
 ‘తమ్ముడా! నిన్ను నే నిటుల సంబోధించుటకు నీవే యింత చన
 విచ్చితివి. కన్నులవెంట నీరు దేకుము నేను నీకన్న నేవిషయము
 లోనను బెద్దవాడను గాకపోయినను, వయసులోనైనఁ బెద్ద
 వాడను. అయ్యా ఇట్లేడ్చెదరా!’ అని వీరభూపతి తన యుత్త
 రీయపుఁ గొంగుతో కుట్టాన్ కన్నీళ్ళు తుడిచెను. వీరభూపతి
 మఱిల ఏమి! వాగ్దానముచేసెదవా? అది నీ మేలుకోసమే
 చెప్పు చున్నాను. నీయందు నాకుఁగల స్నేహము నీవలన నీ
 వాగ్దానము తప్పక పుచ్చుకొమ్మని నన్ను వేధించుచున్నది.
 ఇక ముందు నీ భార్యతో నీవు “సరిగా నుందు” నని
 నాచేతిలో చేయి వేయుము?” అని కుట్టానును బలవంత
 పెట్టెను. కుట్టాన్ మాటాడలేదు. వీరభూపతి మఱిల
 “నీ భార్య యందకత్తెయేనా? యని యడిగెను, కుట్టాన్
 మారు పలక లేదు. వీరభూపతి ‘సేతూ! ఈప్రశ్న వేయఁ
 గూడఁదని నే నెఱుఁగను. నీ యంతఃపురమును గురించిన
 నాయీ ప్రశ్న నాయందు నీకింత నెయ్యము లేనియెడ
 నాశిరస్సును మొండెమునుండి విడిఁగా జూచియుండును. నీ
 వామె సౌందర్యవతి యని యనుకొంటివేని నామెకుఁ గూడ
 నీ ప్రేమతోఁ గొంత పంచిపెట్టుము. కుట్టాను మాటాడలేదు.
 వీరభూపతి—“సౌందర్యవతి కానిదయేని కాదని చెప్పుము.
 కుట్టాను పెదపులు కదలినవి. వీరభూపతి—సేతూ! బిగ్గరగా

జెస్సము. నాగొంతుకలోఁ బ్రాణమున్నంతవరకు నీ రహస్యమును బయటకుఁ బోనిచ్చువాఁడనుగాను. నీకు నాయం దంత సమ్మకములేదా?" కుట్టాన్ నెమ్మదిగా, ఇదివరకు నే నామెను భరిశీలించి చూడలేదుగాని, గడచినరాత్రి చూచితిని. ఆమె యందకత్తెయే యగును" అన్నాఁడు. వీరభూపతి "అయిన నింక నేమి ? నీ వసుందరమైన వస్తువును బ్రేమించుట లేదుకద. ఇది గృహస్థధర్మము. ప్రతివాఁడును జేయఁదగిన విధి. నేను నిన్నుఁ బ్రార్థించుచున్నాను." వీరభూపతి కన్నుల నీళ్లు గ్రమ్మినవి. యిట్లన్నాడు. "నాకువచ్చుచున్న దుఃఖమును బ్రయత్నముచే నాపుకొను చుంటిని. నాయనా ! నాకీ వాగ్దానమిమ్ము ! కలకంఠికంట కన్నీరొలుకరాదట. శ్రీ యింటనుండ నొల్లదట. నాకీ వాగ్దానమిచ్చినగాని నే నిందుండి లేవను" అని వీరభూపతి కుట్టాన్ పాదములపైఁ బడుటకు సంసిద్ధుడైనాఁడు. కుట్టాన్ తొట్రుపాటునంది, "వీరా! ఎంతమంచివాఁడవు. ఇన్నాళ్ళనుండి యేమో వట్టిస్తేహితుఁడ వనుకొంటిని గాని, నేను నీవుగా నూహించుకొను సంతటి ప్రేమ నాయందు నీకున్నదని తెలిసి కొనలేకపోతిని. నిజముగా నింతప్రేమకు నేననర్హుడను. నే నా స్త్రీని బ్రేమించలేకున్నాను. నీకోసమని ప్రేమించమందువా ! 'ప్రేమించెదను ప్రేమించెదను. వీరా ! యత్నము చేసెదను. కాలము పట్టునట్లున్నది. తమింపుమని కుట్టాను వెక్కివెక్కి యేడ్వ మొదలుపెట్టినాఁడు వీరభూపతి యతనిని గాఢముగాఁ గాఁగిలించుకొని యతని శిరస్సునుమూర్కొని, "కాలము పట్టి సంతమాత్రముచేత ఏమియుఁ దొందరలేదు. సుష్టుగా విచా

ఓరిచి చేయుము! పదిసారులు నేను జెప్పవలసిన దేమున్నది ?
 వాగ్దాన మిచ్చితివి. జ్ఞాపకముంచుకొమ్ము. ఆ, ఇచ్చితి నను
 సర్థకంతస్వరములో కుట్టాన్ శిరస్సు అంగీకారార్థ చలనము
 గనబరచినది. తరువాత సర్థఘటిక సే పెవ్వరును మాటాడ
 లేదు. కుట్టాను తలయెత్తి వీరభూపతివంకఁ జూచెను. ఆచూపు
 వీరభూపతి నతని గాఢ చెప్పుమని యడుగునట్లున్నది. “వీరభూ
 పతి కనులలో మెఱపు మెఱసి నట్లయినది. అతఁడు తలవంచి,
 కుడిచేతిలో వైఁగై యిసుక గుప్పిళ్లుగాఁ దీసికొనుచు వదిలి
 పెట్టుచు, “సేతూ, ఈరహస్యము నెవ్వరికిని జెప్పఁదలంచుకొన
 లేదు. ఎవ్వరికిని జెప్పనని యొట్టువెట్టికొంటిని. * యొట్టును
 గూడ నిర్లక్ష్యముచేసి నీకుఁ జెప్పించుచున్న యీశక్తి
 యెందున్నదో నాకుఁ దెలియుట లేదు. నీవు నీరహస్యములు
 నా కంతగాఁజెప్పుటచేత నా హృదయము నీ యెడలఁ గరఁగి
 నీరైనది. నీవంటివాఁడు నాతో నంతచనవు, నంతప్రేమ
 చూపించుటచేత నా హృదయమునకు గేని మార్దవము వచ్చి
 నది. ఉన్న పట్టుదల సడలినది. కాని, “సేతూ! నా కథ చెప్పెద
 ననుకొనుము. చెప్పి ఫలితము లేదు. నా జన్మలో నా కొరిక
 సఫలము కాదు. అగుటకు వీలులేదు. అది నాకుఁ దెలియును.
 అయినను దానివలన నా హృదయము బాధపడుచునే
 యున్నది. ఆ విషయము నా మనస్సు మఱువ లేకున్నది. నిజ
 ముగా నీ సంగతి చెప్పెదగినవా రెవరైన నున్నారా యనినచో,
 నీవు తక్క నింకెవ్వరును లేరు. కాని నా దొక ప్రార్థన. నేనా
 కథ చెప్పుచుండగా నీవు నన్నేమియు నడుగవద్దు. ఎంత చెప్ప
 వలయునో యంతయుఁ జెప్పెదను. ముఖ్యముగా నూరుపేరులు

మాత్రము దాచెదను. అవి చేప్పుట నా కీష్టములేదు. అవి తెలిసినంతమాత్రమున నీకు లాభమునులేదు. అయినను జెప్పెదను. మాది రాజవల్లిపురము, తెలుఁగు దేశము; మా తాత తండ్రి విశ్వనాథనాయకులవారి వెంట నీ దేశమునకు వచ్చినాడు. యుద్ధసమయములందు మా పూర్వులు కత్తులు గూడఁ బూనిరి గాని, వా రెక్కువ భాగము వ్యవసాయ దారులు. మా తాతలు ముగ్గు రన్నదమ్ములు. మాతండ్రులు నల్లురు, మా తండ్రికి మేము ముగ్గురము. విశ్వనాథనాయకులుగా రిచ్చిన భూమియంతయు మా వంశముక్రింద పంపు శ్చయిపోయినది. నేటికి నే నుద్యోగము చేయవలసివచ్చినది. నాకిప్పు డిరువది యెనిమిదేండ్లు. మా యన్నదమ్ములు నేను బంచుకొని సంవత్సరమైనది. మావారు పూర్తిగా వ్యవసాయము చేసికొనుచున్నను, యుద్ధవాంఛ మా యింటఁబూర్తిగా చావ లేదు. అవసరము వచ్చినేని, నిప్పుడైనను దేశక్షేమమునకై రక్తమోడ్చుటకు మాయింటఁ బసిపిల్లకూడ వెనుదీయదు. నా యిరువది నాల్గవయేట, నేటికి నాలుగేండ్లక్రింద, నేనొక కారణాంతరముచేత నొకయూరు పోతిని. ఆ యూరుపేరుగాని, యా పనిగాని న న్నడగి నా మనస్సుఁ గలతపెట్టకుము. ఒక నాడు నేను స్నానముచేసి తేల్లని మడుపులుధరించి యాయూరి వెంట వాహ్యళి పోయితిని. ఆత్మస్తుతి యనుకొనకుము. అప్పుడు నేను చాల సందముగా నుండెడివాఁడను; గృహసంబంధమైనవియు, నా మనోజనిత మయినవియు ననేక కష్టముల చేత నా యంద మంతయుఁ బోయినది. ఇప్పుడు నా కనులలో దూరాలోచన యేర్పడినది. అప్పుడు నా నేత్రములు దుఃఖ

మెఱుంగని జీవితేత్రములవలె, సాయంవికసితనీలకై రవమ్ముల
వలె నుండెడివి. నా కా యూచు శ్రోత. సోవుచుండఁగా
నూరిబయట నొక వీధియందు పెద్దసౌధమున్నది. ఆసౌధ
గవాక్షమునుండి యొక జగన్మోహనాకృతి నా వంకఁజూచు
చుండెను. నే నామెవంకఁ జూచితిని. ఆహా! ఆ యంద
మేమని చెప్పదును! అది సాయంకాలము. శిశిరర్తువు వెనుకఁ
బట్టుచున్నది. వసంత మే తెంచుచున్నది. వసంతము తనవెంటఁ
దెచ్చిన యన్ని కుసుమములలోఁగూడ నంత సౌందర్యము
లేదు. నేను జూచితినిో లేదో, యామె తల వెనుకకుఁ దీసి
కొన్నది. ఏమి చేయుదును? వదలిపోవుటకుఁ గాళ్ళాడ లేదు.
వెళ్ళిపోవుద మనుకొంటిని. కన్నీళ్ళు వచ్చినవి. చూచినచో,
నా సౌధ మెవ్వరిదో గొప్పవారిదివలె నున్నది. నే నెక్కడ?
ఆ సౌధశీ) యెక్కడ నాహృదయమున నాశాతంతువు
లిది తలచుకొన్నకొలఁది భిన్నభిన్నము లయ్యెను. ఇంతలో
గవాక్షముమీఁద నొక పట్టుతెర దిగిపోయినది. అ తెర
నా ప్రేమజ్యోతి నార్పివేసినట్లున్నది. వదలలేక వదలలేక
కాలు పెగుల్చుకొని బసకుఁ బోతిని. ప్రొద్దుగుంకలేదు. తెల్ల
పారలేదు. తెల్లవారలు నిదురలేదు. తెల్లవారకముందు కాల్య
కృత్యములు నెఱవేర్చుకొని, మఱల స్వచ్ఛదుకూలములు
ధరించి, తల దువ్వుకొని, బసలో నిలుపుటద్దమున్నది—దాని
వద్దకుఁబోయి చూచుకొంటిని. తెల్లవారులు నిదుర లేక కన్నులు
జోతులవలె నెఱ్ఱగా నున్నవి. చెక్కిళ్లు తోసుకుపోయినవి.
కనులు మూతలు పడుచున్నవి. కాని యెంత యందముగా
నుంటిననుకొంటివి! నన్నుఁ జూచి నేనే మోహపడిపోయితిని.

అదియంతయు మనస్సులో నున్న దేమో తెలియదు. సుఖ
దుఃఖములుగాని, సౌందర్యాసౌందర్యములు గాని మనస్సు
ననుసరించినవేకదా! సరి; మఱు నా వీధినే పోయితిని. పోయి
యేదో పనియున్నట్లు లందుఁ దిరుగుచుంటిని. కొంతసేపటికి
గవాక్షముపైనిఁ దెర చిలుకతెక్కలవలె ముడుచుకొన్నది.
లోనుండి యా జగన్మోహనవదనము నా కనులయెదుటఁ గనం
బడినది. సేతూ ! అది కనబడినదో, లేదో నేనే నమ్మలేకుండ
నున్నాను. అదియేదో బహుభుక్త్యారాశి యగు నక్షత్రము. ఏ
పాపలేశముచేతనో భూమిమీఁద వచ్చిపడినది. ఒక్కనిమేషము
మే మిర్వురము పరస్పరవృత్తిసారప్రవాహములో మునిగి
పోతిమి. మఱల నెమ్మదిగాఁ దెర దిగినది. ప్రొద్దెక్కినకొలఁది
నాకు ధైర్యము నడలినది. నే నందున్నంతనేపు మాటిమాటికిఁ
దెగనుండి యామె నావంకఁ జూచుచునేయున్నది; అది మొదలు
నేను నాయూచు పోయిన పని మఱచి, యుదయము
సాయంతనము నావీధికిఁ బోవుట, యామెను జూచుటతోడనే
గడపితిని ఆమెయు నాయందు సాభి పాయ వలెనే మెలంగి
నది. ఇట్లొక వారము రోజులు గడచినవి. ఆమె యినుప
కోటలో నున్నది. బయటకు నచ్చుటకు వీలులేదు; నేను
లోనికిఁ బోవుటకు వీలులేదు. ఏమి చేయుదును? ఈ వారము
రోజులలో నామె యప్పుడప్పుడు గవాక్షమువద్దఁ గనుపించు
టకు వీలు లేకుండెడిది. ఒకనాఁడు సాయంకాలమున నామె
నావంకఁ గనురెప్ప వాల్చుక చూచి, కనులు గట్టిగా మూసి
కొని, కొంచెము సేపుండి తెరిచి లోనికిఁ బోయినది. మఱల
రాలేదు. అది యేదో సంకేత మని యనుకొంటిని గాని, నా

బుద్ధి దాని నిజమ్ము గ్రహింపఁగలిగినంతగాఁ బోలేదు. బసకుఁ
 బోయి భోజనము చేసి, యారాత్రి—చీకటిరాత్రిలోరెండు
 భాములవేళ నా సౌధగవాక్షముకడకుఁ బోయితిని. గవాక్షము
 నుండి వెలుతురు కనబడుచుండెను. నేను గవాక్షమునకుం
 గొంచెము దూరముగా నిలుచుండి దగ్గితిని. ఆమె యది
 గ్రహించి లోనుండి యొకవస్తువు విసరివైచి లోనికిఁబోయెను.
 గవాక్షము చీకటి యైపోయినది. నేను జీకటిలో వెదకికొంటిని.
 వీధిఘంటయు గుమ్మనఁ బరిమళించుచుండెను. వెదకుచున్న
 వస్తువు దొరకినది. అది పెద్దజాజులు, మల్లె కూర్చి
 కట్టిన చెండు. ఆసువాసన నేను బట్టలేకపోయినాను. బసకుఁ
 బోయి యీ పూలచెండు నెదురొమ్ముపైనుంచుకొని కనులు
 మూసికొని పండుకొంటిని. మనసు నిలువలేదు. నిద్రయెక్కడ
 నుండి వచ్చును? అది పూలచెండు మాత్రమే కాదనుకొంటిని.
 మనసులో దేవతలుకూడ వాంఛించని కోరికలు నిర్మించు
 కొంటిని. అందఱు నిద్రపోవుచుండిరి. కాన దీపముదగ్గరకుఁ
 బోయి చెండును ముద్దుపెట్టుకొంటిని. ఎదురొమ్మున నాన్చు
 కొని యాప్రియురాలి హస్తము తాకినట్లు సంతసించుచుంటిని,
 నాయెడలు గగుర్పొడిచినది. సవ్యకొనియెదవా? ఏమిచేయను?
 అన్నియు నీతోఁ జెప్పుచుంటిని. ఏదో బుద్ధిపుట్టి పూలచెండు
 చిదిమి వేచితిని. ఆశ్చర్యమైపోయినది. లోన నొక యుత్తర
 మున్నది. భూర్జపత్రమునిండ నక్షరములు విస్పష్టముగాఁ గనం
 బడుటకుఁ గస్తూరియు పునుగుఁను నలందఁబడియున్నవి. ఆ
 వాసన లిల్లంతయుఁ గ్రమ్మివేసినవి. ఆ వాసనలచేత దీపము
 పోవునేమో యనుకొంటిని! యింటిలోనివారందఱు మేల్కొందు

రేమో యనుకొంటిని. ఉత్తరము నడువుకొనక ముందే దాచుకొనవలయును ననిపించినది. ఎచ్చట దాతువు? హృదయము చించి లోన దాతునా? హృదయము చించుకొనుటకుఁ బజ్జ క త్తిలేకపోయినది. ఆ వారముదినములనుండి నా బాకు బొడ్డులో లేకుండగనే నేను దిగుగుచుంటిని. మఱల నావేశ మాపుకొని యుత్తరమును జదువ మొదలు పెట్టితిని. ప్రత్యక్షరమునందును నూత్నస్వర్గములు నిర్మింపఁబడియున్న యా యుత్తరము పూర్తిగాఁ జదువుట నాచేత కాలేదు. తక్కినది తేపు చదువవచ్చును లే యని పోయి పండుకొందును. ఎట్లు పండుకొనఁగలను? మఱల దీపమువద్దకుఁ బోదును; కొంచెము చదువుదును. ఎవ్వరైన లేచెదరేమో యని భయము. ఆరాతినా జీవితములోఁ బరమమైన కాలము. అంతయానంద మారాను యనుభవించితిని. కాన తరువాత నీ నాటివఱకు దుఃఖము వారడి యనుభవించవలె నని వ్రాసినాఁడు కాఁబోలు విధాత. నేను నిద్రపోవువఱకుఁ గోడికూసినది. నిద్రపోవువఱకు కాదు. మఱల శయ్యపైఁ బుడుకొనబోవువఱకు. తెల్లవారు సరికి నేను వచ్చినకార్య మాలస్యమయినదని నాతండ్రిగారు వచ్చిరి. నేను వెళ్ళినకార్యము చాలఁ దొందరయైనది. నే నా పనిచేయక పోవుటలో నా దెంతయేనియుఁ దప్పే. కాని నే నేమి చేయగలను? మఱునాఁడు పనియైనది, ఇంటికిఁ బోవలెను. నే నాయూరు వదలిపెట్టలేను. మాతండ్రితో వెళ్లి తీరవలెను. దారిలో బండి నెక్కి మాయూరు పోవుచున్నాము. మాతండ్రి నాకట్టెను మాయూరికిఁ జేరవేయుచున్నాఁడు, నన్ను సహస్ర నాగములు తోఁకలతో మెలిపేసి వెనుకకు లాగుచున్నవి.

అ యుత్తమమైన కస్తూరి తావులు మా నాయనను సమాక్షరించినవి. నన్నడిగినాడు. నేను జెప్పలేదు. ఇంటికి బోవువఱకు రహస్యమంతయు మా తండ్రికి దెలిసినది. మాయమ్మగారికి నాయనగారు తెప్పినాడు. ఉత్తరములో నామె యెవరో, నే నెట్లామెను గలిసికొనవలయునో, సర్వము వ్రాయఁబడి యున్నది. ఇంక నెన్ని విషయము లున్నవి? అవి నేను దక్కనింక నెవ్వకు చూడరాదు. వినరాదు అవి మాతల్లియుఁ దండ్రియు నెఱింగింపుడు నామనోవధ్య యెట్లున్నది? త్రాఁచును బైనుండి పక్షులు పడగమీఁద దన్నుచుఁ బొడుచుచు నుండిన దానికెంప వ్యధయో యంత నరకబాధ యనుభవించితిని. కాని వారు నా తల్లిదండ్రులేగదా! ఆ రహస్యము నాల్గవనోటఁ బడలేదు. తక్కిన నా సహోదరులు నెరుఁగరు. నా జననీ జనకులు నన్ను గడ్డం వుచ్చుకొని బతిమాలిరి; ప్రార్థించిరి; మహాపద నెత్తిపెక్కి దెచ్చుకోవద్దనిరి. జొన్నచేనులో మందయే కాని సౌధము కూడదనిరి. అనేకవారములు కన్నీరు పెట్టుకొనిరి. సేతూ ! ఇటు మనస్సులోని కోరిక చంపుకొననా? ఫలోన్ముఖమైనది. ఎదుట స్వర్గములు స్పష్టముగాఁ గాన్పించుచున్నవే! కనులుమూసికొన్న నామెతక్కనింక నేయాకృతియు లేదు. అటులఁ దల్లిదండ్రులమనస్సున కానందము కలిగించనా! ఆ కోజులలో నాకు భోజనములేదు, నిద్రలేదు. పిచ్చి వానివలేఁ జూచుచుంటిని. నాతల్లియు దండ్రియు నొక్క నిమేషముకూడ నన్ను వదలియుండలేదు. రెండు నెలలైన తరువాత నాతల జిరిగినది. ప్రపంచములోఁ బడినాను. ఆరోజు అలో నాస్వప్నములు, కన్నుమూసిన గవంబడు ఘోరదర్శన

ములు నేమని చెప్పుదును! చివరకుఁ దల్లిదండ్రుల మీఁది ప్రేమయే జయించినది. తరువాత సంవత్సరముపరకుఁ గనుట మూసినచో నా ప్రేమసి కనంబడు చుండెడిది. ఇప్పు డామె నాకలలోనికిఁగూడ వచ్చుటమానివేసినది. నేనది మొదలాయూరు పోవుటకు వీలులేకుండఁ జేసినారు నా తలిదండ్రులు. నేనా యూరు వెళ్ళినచో నా తలిదండ్రులు చనిపోవుదు రని నాకు భయము. వారట్లన్నారు. నేనా గ్రామము వంకఁ జూడనని నా తల్లికిఁ దండ్రికిఁ వాగ్దానము చేసితిని. ఈరీతిగా నాప్రేమ యెడారిలోఁ దనంత దా నదృశ్యమైన నదివోలె మాయమైనది.”

తరువాత నిశ్శబ్దత; అంధకారము.

౬

దినములు యథాస్థితిగఁ జనుచున్నవి. కుట్టాన్ మనస్స కల్లోలము వీరభద్రభట్టరునకుఁ గొంచెము తెలిసినది. శారణము తెలియలేదు. రామనాథమున కుత్తరము పోయెను. ఒకరోజున కుట్టాన్ వీరభద్రభట్టరులు రాజనీతి పాఠశాలకుఁ బోయిరి. మధ్యాహ్నమున సూర్యుఁడు తీక్షాంశువులను జిమ్ముచుండెను.

ఏకవీర భోజనము క్రమక్రమముగా తగ్గిపోవుచుండెను. ఆమె శారీరణిముగా రోజురోజు క్షీణించిపోవుచుండెను.

మాంసలములైన యామె నేత్రములు గుంటలు పడినవి. కపోల
ములయందు రక్తమాంసములు క్షీణించి, పావురాయి పిట్ట
పొట్టవలె మృదువై తళతళలాడు నామె వదనము తేనె
పట్టుడిపోయిన వృక్షశాఖవలె శోభాహీనమైనది; చిక్కిపోయి
నది. దినదినము సంస్కారములేక యామె కేశములు
సంస్కృతము లైనపుడు స్నిగ్ధములయ్యు; దక్కినవేళల నరమృ
ముగా నుండెను. పచ్చినక్రొత్తలో, దల మాయనీయక, వలువ
మాయనీయని యా యెలనాగ శ్రద్ధ క్రమముగా వానిపైనుండి
తొలంగిపోవుచుండెను. ఈ రహస్యములు దాసీ జనములనుండి
యెట్లు తప్పించుకొనఁగలవు? ఏకవీర మిగుల ధైర్యముకలది.
దిట్టమైనగుండె కలది. పరమములైన రహస్యములు జీవితాం
తము తన మనస్సులో నే దాచియుంచఁగల మనోదార్ధ్యము
గలది. ఆమె రహస్యము బ్రహ్మదేవునికిఁగూడఁ దెలియదు.

తిరుచునాపల్లి మండలములో “అల్వారుకురిచ్చి” యను
నొక గ్రామమున్నది. ఆ గ్రామమునే అంబాసముద్ర మనియు
వ్యవరింతురు. అంబాసముద్రము తిరుచునాపల్లి మండిలము
లలో, బెద్దయూరు. తిరుచునాపల్లి యంత కాకపోయినను,
గొంచెం తక్కువగా నైన నుండును. తిరుచునాపల్లి మండ
లాధిపుని క్రిందఁ బదిమంది పాలేగొండుండిరి. మధురనాయ
కులకు మండలాధిపులెట్టి వారో మండలాధిపులకు వీరట్టివారు.
అంబాసముద్రము పాలేగానికింద నారువందల గ్రామము
లున్నవి. ఈ యారువందల గ్రామములమీఁద నతఁడే యధి
కారి. అతనికింద నైదువేల సైన్యమున్నది. తిరుచునాపల్లి
మండలాధిపుని పాలేగాండ యందరలోనను సంబాసము

ద్రాధిపతి మిక్కిలి ధనవంతుఁడు. బలశాలి. అంగానముద్రములో నతనికోట యున్నది. చిన్నపాళేగాండు) కోటలు గట్టరాదు. అయినను నితఁడు కోటకట్టినపుడు మండలాధిపుఁడేమియు ననలేక యూరకుండెను.

ఏకవీర యతనికూతురు. ఏకవీరకుఁ దమ్ము లిద్దరున్నారు. ఆమె తండ్రి కామె యొక్కతయే స్త్రీ సంతానము. చిన్నప్పటి నుండియు నేకవీర గొప్పయింటఁ బుట్టినది గానఁ దక్కిన రాజభోగముల ననుభవించినది. కాని తండ్రివాత్సల్య మెఱుంగదు. తండ్రి యొక రాక్షసుఁడు; మిక్కిలి క్రూరుఁడు. అతఁడు తన పాళేములోఁ బన్నులు ప్రోగుచేసినపుడుకాని, తక్కిన యే రాచకార్యమందుఁగాని మిగులఁ గఠినుఁడు. భార్యయందుఁగాని బిడ్డలయందుఁగాని ప్రేమ యన నేమో యతనికిఁ దెలియదు. అతని వదనము విలోకించిన రాక్షసునిఁ జూడనక్కఱలేదు. కాని యేకవీరతల్లి సుగుణాలవాల. సామాన్యముగఁ బ్రపంచమున దుర్జనునికి సుగుణవతిని, సుజనునకు దుష్టయగు భార్యను, గురూపికి నందకత్తెను, నందగానికిఁ గురూపిణి యయినయువతిని సంతరింపఁజేయు భగవంతుని యుద్దేశ్య మేమో యెవరికిఁ దెలియును? ఏకవీర తండ్రి యెంత దుర్మార్గుఁడో తల్లి యంత సన్మార్గ. తండ్రి యెంత రాక్షసుఁడో, తల్లి యంత భూదేవత; తండ్రి యెంత వికృతస్వరూపుఁడో, తల్లి యంత సౌందర్యవతి. ఏకవీర సౌందర్యమునందు మూఁడుమూర్తులఁ దల్లినఁ బోలి పుట్టినది.

ఉదయన్ సేతుపతి తన కుమారునకుఁ నేకవీరను జేసి కొన్నందువలన నతనికిఁ బదిగ్రామములు వచ్చినవి. ఏనుగులు

గుఱ్ఱములు, ధనము తగినంత ముట్టినవి. వివాహము ఆల్వారు కురుచ్చిలోనే జరిగినది. వివాహము మూడురోజులు, పెండ్లి కూతురునకు జబ్బే. పెండ్లికుమారునకు జబ్బే. ఆ మూడు రోజులు పెండ్లికుమార్తె యేడ్చుచున్నది. అందరు బసిపిల్ల భయపడిన దనుకొన్నారు. కొంతవరకు వశాగ్యమనుకొన్నారు. పెండ్లిలో కుట్టాన్ స్థితి చిత్రముగానున్నది. అతడుతండ్రికి భయపడి యేభియు మాటాడలేదు. తండ్రిలేనపుడు అందఱమీద విసుగుకొనుచుండెడివాడు. పెండ్లిలో నొకరు కొటికిన తముల పోకు లొకరు కొరుక లేదు. ఒకరిపేరొకరు చెప్పలేదు. చివర దినమున నేకవీర చెప్పినది. కుట్టాన్ నోటమాట రాలేదు. అందఱకు భయమైనది.

ఏకవీర కిప్పుడు పదునెనిమిదేండ్లు. ఆమె సౌందర్యము నకు బోలిక నిగడుగాఁ బ్రసహించు నది; కంకెవిడిచి మురుపు లొలుకుఁ బంటచేను. ఆమె ద్రావిడభాషలోని చక్కని గ్రంథములన్నియుఁ జదివినది. తన తండ్రియింట నొక పుస్తక మైన లేదు. తల్లితోఁజెప్పి పురోహితుని యొద్దనుండి తెప్పించు కొని చదివినది. ఆమె మనస్సు చక్కని గ్రంథములు చదువుట నేతఁ జిగిర్చి, ఫలములుగాచి పరిపక్వమైనది. ఆమె సుకుమార భావములకుఁ బుట్టినిల్లు.

ఆ మధ్యాహ్నమున సూర్యుడు శీఘ్రంశువులఁ జిమ్ముచుండెను. ఏకవీర గదిలోనికిఁ బోయి పండుకొన్నది. తన పెట్టె తీసి యందుండి “అవ్వయార్” వ్రాసిన “కొండ్రివెందన్” “అలిచ్చాడి” అను రెండు చిన్నపుస్తకములను దీసి చదువుచుండెను. అవ్వయార్ అటువదియేండ్ల వృద్ధస్త్రీ, సరస్వతీ

దేవి యపరావతారము. ఆయను వ్రాసిన గ్రంథములుఁ
మిక్కిలి సులభములై యర్థవంతములై, యాంధ్రభాషలోని
భీమకవి సుమతీ శతకమువలెఁ బిల్లలకుఁ బాఠ్యయోగ్యములుగా
నుండును. ఏకవీర 'అతిచ్ఛాడి' గ్రంథముతీసి మొట్టమొదటనే
"ఆరంజేవిరుంబు" (ధర్మము చేయుము). "ఆరవదుశిసం" (కోప
పడకుము) అని చదువుకొని పుస్తకము మూసెను. పుస్తక
ములు రెండును మఱలఁ బెట్టెలోఁ బెట్టెను; ఆమె మన
స్సులో మాటిమాటికి "ఆరంజేవిరుంబు", "ఆరంజేవిరుంబు"
అను ధర్మమూరకే మ్రోగుచున్నది. ఆమె కనులు మూసి
కొని తన సెజ్జపైఁ బండుకొన్నది. పండుకొన్నది హఠాత్తుగా
లేచి తలుపుదగ్గరకుఁబోయి యెవరో పచ్చిరనుకొని చూచి,
పొరపాటు పడితి ననుకొని పోయి మఱలఁ బండుకొన్నది.
వేసఁగి. ఒడలంతయుఁ దుకతుక లాడిపోయినది.

సాధపశ్చాద్భాగమునఁ గుడ్యమున వసారాలో న్నొక్క
చిన్నగోడ చదరముగాఁ గట్టబడి యున్నది. దానినిండ నెల్ల
పుడు నీరము నిండియుండును. గచ్చుఁ గట్టబడి యుండుట
చేత నందులేని నీర మెల్ల వేళలఁ జల్లగా నుండును. ఏకవీర
నగలన్నియుఁ దీసి, సేలువ దూరముగా నుంచి, బంగరపుఁ
బని గల తన చీర విప్పకుండనే యా నీటిదగ్గరకుఁ బోయి
నీటిలో మునిగెను. ఆ నీర మామెకు నెదురొమ్మువఱకు
వచ్చెను. శిరస్సు పూర్తిగా నీటలో ముంచెను. అంతకుముంద
సేవకురాలు మల్లికార్జునమళభరితమైన తలనూనె రాచి.
సంస్కరించిన యామె కేశముల జడముడి యామె యూడ్డఁ
దీసి వదలి పెట్టుటచేత నా చిన్ని నీటిగుంటలో నాచువలె

మెఱసెను. ఆ మెఱలనూ నె వాననచేత నీరమంతయు గుమ్ము
మని పోయినది.

ఒక పనికత్తె యిది చూచి, అమ్మా ! ఇదియేమి ?
ఒడలు తోముదునా? అన్నది. ఆజ్ఞాబద్ధమైన యేకవీర బొమ్మ
ముడికి. బెదరి యిది మాటలాడకుండఁ బోయి ద్వారమువెనుక
నుండి యామె వంకఁ దొంగిచూచు చుండెను. ఏకవీర
కొంచెము సేపైన తరువాత లేచి తన గదిలోనికిఁ బోయినది.
పోయిన ధారితందు నీరు స్రవాహము కట్టినది. గదిలోనికిఁ
బోయి తలుపు వేసికొని, తడిబట్ట విప్పకుండనే నేలమీఁదఁజది
కిలఁబడి, యెడమపిడికిలి యెడగు చెక్కిలి కాన్చి కూర్చుండెను.
ఎదురుగా గోడమీఁద మినాక్షి దేవి వస్త్రము శ్రీ సుందరే
శ్వరుఁ డపహరించు చున్నట్లుగాఁ జెక్కబడిన విగ్రహము
లున్నవి. అవి గోడలోననే గచ్చుతోఁ జేయఁబడినవి. వాని
వంకఁ జూచుచుండెను. “ప్రభూ! సుందరేశ్వరా! యోగీశ్వ
రేశ్వరుఁడ వగు నీకుఁగూడ నీ మోహపాశములు వడల లేదా?
తన మనస్సంతోషమునకై మనుష్యుఁడే నిన్నిట్లు వ్రాసినాడు.”
ఏకవీర నిలుచుండి చీరకొంగులు చేతితోఁ బిండినది. నీళ్ళు నేల
మీఁదఁ గాలువఁగట్టినవి. ఏకవీర యాచీరవిప్పి తలయు నొడలు
శుభ్రముగాఁ దుడుచుకొని పెట్టెతీసెను. పెట్టులో నున్న
యన్ని వస్తువులుతీసి క్రిందఁబడిచెను. పెండ్లినాఁడు తన మేన
మామ తన కొక చీర పెట్టెను. ఆ చీరమీఁద నేకవీరకు
మిక్కిలి యిష్టము. అది తీసికట్టుకొన్నది. భూషణములన్నియు
నమర్చికొన్నది. నిలువుటద్దమువద్ద నిలుచున్నది. తన సౌందర్య
మునకుఁ దానే పగచినది. ఏదో భావ మంతలో ఏకవీర

మనసులో మెఱపువలె మెఱసినది. ఏకవీర ప్రక్క-నున్న సెజ్జపైఁ బడిపోయినది; ఏడ్చి యేడ్చి నిదురపోయినది.

2

భద్రమూర్తియై కుట్టాన్ పూలదండ విసరి - త్రేంచిన నాటనుండియు నతఁడు జేల నేకవీరతో నిదురించుటకుఁబోవుట లేదు. దేహ మస్వస్థతగా నున్న దని చెప్పి, తన గదిలోననే నిద్రించుచున్నాఁడు. సరిగఁ బారశాలకే బోవుటలేదు. వీర భద్ర భట్టకునకుఁ గారణము తెలియదు.

వెనుకటి ప్రకరణములోఁ జెప్పినవిషయములు జరిగిన మఱురోజున కుట్టాన్ పగలెల్ల నేమియుఁ దోచక తిరుగులాడి సాయంకాలమున స్నానముచేసి శుభవస్త్రధారియై సాయం వాహ్యాళిపోయి యింటికిఁ బెందలకడ తిరిగివచ్చెను. ప్రొద్దు గుంకఁబోవుచున్నది.

చదువుకొను గదిలో కుట్టాన్ తన సెజ్జపైఁబండుకొనెను. అతనికన్ను వెఱ్ఱగానుండెను. కుట్టాన్ కన్ను మూతవడెను. మూతవడిన వెంటనే యతని ప్రేయసి మొగము కనంబడి మఱలఁ గానరాకుండెను. కుట్టాన్ కనులు తెరిచిమఱల మూసికొనెను. వీరభూపతి దీనములైన కనులతోఁదన్నుఁదనభార్యను బ్రేమించు మని బ్రతిమాలుచున్నట్లు కనంబడెను. కుట్టాన్ లేచి కూర్చుండెను. అతఁ డిట్లాలోచించెను. వీరభూపతి నన్నేల నా

భార్యను ప్రేమించు మని యడగవలెను? అతనికి నా భార్యకు నేమి సంబంధమున్నది? నేను నాభార్యను ప్రేమించిన నతని కేమి? ప్రేమించుకున్న నతనికేమి? నేను నాగృహవిషయము లతనికేలఁ జెప్పితిని? అయ్యో! అంతఃపురవిషయము లతనితోఁ జెప్పునంతటి బుద్ధిహీనుఁడ నైతినే?" కొంచెముసేపు నిశ్చల మైనచూపుతో గవాక్షమునుండి బయటనున్న పోక చెట్లవంకఁ గుట్టా నొకటే రీతిగాఁ జూచెను. అంతలో మఱిల శయ్యపైఁ బండుకొనెను. మఱిల నతని మనస్సాలోచన చేయ మొదలు పెట్టెను. 'వీరభూపతి నాకు మిక్కిలి నెచ్చలికాఁడు. చెలికా నితోఁ జెప్పఁగూడని రహస్యము లేముండును? వీరభూపతి కీ రహస్యములు చెప్పినందునఁ దప్పేమియుగేదు. అతఁడుమాత్ర మతని రహస్యములు నాతోఁ జెప్పలేదా? అయ్యో! ఎంత దుస్థితిలో నుంటిని? నానీడను జూచుకొని నేనే బెదరుచుంటిని. నేను మిత్రుఁడను గనుక నా క్షేమముఁ గోరి నాకు హితముఁ జెప్పెను. ఇంతమాత్రమునకు నా భార్యకు, నాతనికి సంబంధ మేల యుండవలెను? మనస్సు మిక్కిలి చెడ్డది. దీనికి భావము రావచ్చును. ఈ భావము రారాదు అనిలేదు. ఆ స్త్రీ మొగము చూడలేకున్నాను. ఆమెతో మాటలాడు టెట్లు? ప్రేమించు టెట్లు? కుట్టాన్ లేచి వ్రాతబల్లవద్దకుఁ బోయెను. బల్లసారుగు లోనుండు యొక భూర్జపత్రముఁ దీసి కలము, సిరాబుడ్డియు దగ్గర నుంచుకొనెను. ఎవరికొ యుత్తరము వ్రాయవలె నని సంకల్పించినాఁడు. ఉత్తరము వ్రాయుట మఱిల నంతలో సంక్షేపించి శయ్యపైఁబోయి పండుకొన్నాఁడు. కనులమూసి కొన్నాఁడు. అనందర్యములైన భావములు లక్షలు వచ్చెను.

ఈపాటున నేను జనిపోయినచో నేమగును? ప్రాద్దుపోవు
వఱకు నెవరికిఁ దెలియదు. భోజనమువేళకు వీరభద్రభట్టరు
వచ్చును; నన్నుఁజూచును. కేకలు వేయును. అందఱు వత్తురు.
రాజుకూడ నన్నుఁజూచుటకు వచ్చును. రాజుగారి రెండవ
కుమారుఁడు తిరుమలనాయకుఁడు నాకుఁ బరమమిత్రుఁడు. నేను
జనిపోయితి నని వినినచో నతఁడేమగునో? ఈ వార్తవిని మా
తండ్రియఁ దల్లియు వత్తురు. మాతల్లి బ్రతుకదు, అయ్యో!
నేనుజనిపోవుటకుఁ గారణమిది యని యెవరికి. ! దెలియఁగలదు
నాప్రియసి నేను జనిపోతి నను వార్తవినినచో నేమనుకొనును.
ఇప్పటి నాభార్య యేమిచేయును? ఏమృనా? ఏడ్వదు. నాకు.
నామెకు నేమి సబంధము? అయిననేమి? జీవితాంతము
విధవాత్వ మనుభవించవలదా; కొంత ప్రేమ యుండక
పోదు. లేకున్న నారాత్రి పూదండ నా ముడలో నేలవేయును?
కుట్టాన్ భావవాహిని యాగలేదు. ఆ ప్రవాహము ప్రవహించి
ప్రవహించి కొంతదూరముపోయి యాగినది. కుట్టాన్ లేచి
కూర్చుండెను. కుట్టానుప్రాణము నెమ్మదివడినట్లుండెను. వ్రాత
బల్లవద్దకుఁబోయెను ఇట్లువ్రాత మొదలడెను. “ప్రాణేశ్వరీ!”
యని సంబోధించెను. అతని మనస్సభ్యంతరపెట్టెను. అది
కొట్టివేసి “కులకామినీ! అని సంబోధించినాఁడు. ఆ పత్రము
చింపినేసి వేతొక క్రొత్తపత్రముఁదీసి దానిపై “కులకామినీ”
సంబోధనము వ్రాసినాఁడు. తనువ్రాత దన పూర్వప్రేమ
పీషయము వ్రాసినాఁడు. ఇది యంతయు నెందు కనుకొని
పత్రము మఱలఁ జించివేసెను. ఇంటిలో నున్నదానికి లేఖ
ప్రాయుట యెందులకు అని తోచినది. వెళ్లి యేకమిత్రో

మాట్లాడుద మనుకొన్నాడు. మఱి “ఏమని” అని ప్రశ్న వచ్చి నది. ఆలోచన తెగలేదు. ఇంతలో దలుపు చప్పు డయినది. అటు చూచినాడు. వీరభద్రభట్టరు తలుపు తెరిచుకొని లోనికివచ్చి యొక లేఖ యందించినాడు.

కుట్టాన్ :- ఏమిటిది ! భట్టర్ :- తమ నాయనగారి వద్దనుండి వచ్చినదిలేఖ. కుట్టాన్ :- ఏమని ? భట్టర్ :- చిత్త గించుడు. కుట్టాన్ :- మీరు చెప్పుడు. భట్టర్ :- తమకు మనః స్వాస్థ్యము లేకున్నదని వ్రాసెడిది. కుట్టాన్ :- ఏలలేదు ? భట్టర్ :- కొంచెము జబ్బుగా నున్నదనుచుంటిరిగా నాల్గునాళ్ళ నుండి ? కుట్టాన్ :- అవును; లేనిది దేహస్వాస్థ్య . భట్టర్ :- వైద్యులు నాడిలో నేదోషములేదన్నారుగదా ? కుట్టాన్ :- తరువాత! భట్టర్ :- అమ్మగారు “పరమేశ్వర సముద్రములో” దమ మేన మామగారి యూరిలో నున్నారట. మీ ముచ్చటి కేగి నాల్గు రోజు లుండి విశ్రాంతి తీసికొనిరమ్మన్నారు. కుట్టాన్ : (ఆలోచించినట్లు నటించి) మఱి వెళ్ళవలసినచో నెప్పుడు— భట్టర్ : ఇప్పుడే భోజనముచేసి బండి కట్టించుకొని బయలుదేరినచో నెల్లండి తెల్లవాగునటకు జేరవచ్చును. కుట్టాన్ : మీరు ప్రయాణమునకు సిద్ధముచేయుడు.

౮

ఆ రోజులలో నెద్దుబండ్లకు నాల్గుచక్రము లుండెడివి. రాజశకటము లయినచో, వానిపైనిఁ గొప్పరెలుకూడ నుండును. శకటమనికాని, రథ మనికాని దానిని వ్యవహరింతురు. రాజ శకటములు చూడ ముచ్చటగా రంగులతోడను, గంటల తోడను నెసంగుచుండను. మార్గములు చక్కగా యేర్పడి యుండెను. ప్రధానములైన పెద్దపట్టణములకు మార్గములు శిలానిర్మితము లుండెను. తక్కినచోట్లకు రథచక్రముల యర వడులచేతఁ గల్గినవే మార్గములు. మార్గములయందు దొంగల భయ మెక్కువగాఁ నుండెను. తిరువత్తూరు మధుర కీశాస్వా ముగా నున్నది. పరమేశ్వర సముద్రము తిరునత్తూరు మధుర లకు మధ్య నున్నది. ఆ రోజులలో నూరిపేకులకుఁ జివర “నాడు”, “సముద్రము”, “మంగళము” మొదలగునవి యుం డెడివి. మధురకుఁ బరమేశ్వర సముద్రమునకుఁ బడు నేనామడ యున్నది. పదియామడలు దాటిన తరువాత దొంగలభయ మున్నది. మధుర సమీపములో దొంగల భయము లేదు.

మధురలోనుండి యొకప్రాణి బయటకుఁ బోవుచున్నను, గొత్తవారు పట్టణములోనికి పచ్చినను నధికారులకుఁ దెలియఁ జేయవలెను. దానికి వేతే యధికారి యేర్పడియుండెను. ఆ సాయంతనముననే పరభద్రభట్టరు తదధికారి సమీపమున

కుట్టాన్ సేతుపతిమహారాజు పరమేశ్వర సముద్రమునకు వెళ్ళుచున్నాడని తెలియజేసెను.

ఏకవీర వచ్చినతరువాత కుట్టా నెచ్చటకైన బోవుట కిదియే మొదటిసారి. ఆమెనుగూడ వెంట దీసికొనిపోవుటా, పోకుండుటా యను ప్రశ్న వచ్చినది. భట్టకు వినయముతోఁ 'ప్రభూ! తీసికొనిపోవుటయే మంచిది' అని చెప్పినాడు. కుట్టాన్ దారిలో దొంగలు. రెండురోజులు బ్రయాణము. ఆమెనుగూడ దీసికొనివెళ్ళినచోఁ బరివారము, దాసీలు చాల మంది బయలుదేరివలసి వచ్చును. నాల్గురోజుల పని కింత యెందుకు' అన్నాడు. అందఱు తల లూచినారు.

ఈ త్రి జామున్నర ప్రోద్దుపోయిన తరువాతఁ బ్రయాణ మైనారు. అయిదు శకటములు. మధ్యశకటములో మెత్తని విలువగల పఱపులు పఱచినారు; అందులోఁ గుట్టానొకఁడు విశ్రమించినాడు. ఈబండికి వెనుక రెండుబండ్లు, ముందు రెండు బండ్లు. ఈనాలుగు బండ్లలోను బండికి నలుగురు చెప్పిన బంటులు కూర్చున్నారు. ఈ పదునాలుగురు కాక-యముడు గురు సారథులు. అందఱును సాయధహస్తలే. అందఱికిఁ దల కుట్టాన్.. కుట్టాన్ కుట్టవాడయ్య సతనిగా హుబలము, వినే కము మధుర రాజ్యములో విస్తృతమొందినవే. బండ్లు బయలు దేరినవి. వీరభద్రభట్టరు తక్కిన సేనకులతో నంతకిపుర రక్షణకై మధురలోనే యున్నాడు. బండ్లు కోటతలుపులు వద్దకుఁ బోయినవి. కోట తలుపులు మూయబడినవి. తలుపులు తెలువ లేదు. దళవాయి యూర లేడుగాఁ బ్రధాని యాతని పనిఁ జూచుచుండెను. ప్రధానియాజ్ఞ లేనిదే కోట తలుపులు బహ్మ

వచ్చినను వెలువరు. రాసుకూసులయినను దీయుట కాజ్ఞ లేదు. ఒక సేవకుని వీరభద్రభట్టకువద్ద కుఱికించిరి. భట్ట రా రాత్రిపోయి ప్రధానిగూండి యాజ్ఞ తెచ్చినాడు. కోటతలుపులవద్ద రక్షకసైన్యము మిగుల జాగరూకతతో నిలిచి యున్నారు. తలుపులు తెరిచిరి. అయిదుబండ్లును నొక నిమేషములో బయటకు బోయెను. వీరభద్రభట్టరుని 'అయ్యా! సెలవు' అన్న మాటలు గభాఱున మూయబడిన కోటతలుపుల ధ్వనిలో మునిగిపోయెను.

చీకటిలో బండ్లు పోజొచ్చెను.

మెత్తని దూదిపిఱవమీద కుట్టాన్ పండుకొన్నాడు. దారి మెత్తగా నున్నది. కుట్టాన్కు నిదురపట్టలేదు. కుట్టాన్ భావనాశక్తి విజృంభించెను. 'నేను బ్రేమించిన యువతి యున్న చోటికి మా తండ్రి నేను వెళ్ళుట కెట్లనుమతించినాడు? ఆమె యిప్పుడెవ్వరు లేదా? లేక యేమగును? భార్యతో సంసారము చేయుచున్నాడు మఱిల నట్టి భావము లేలఁ దల పెట్టుననుకొన్నాడు? ఏ వీర యీ మూడు నెలలనుండి యింట నొంటరిగా లేడుకదా? నేను వచ్చి వేసిన తరువాత నెట్లుండునో? నేను లేనని యామె యేడ్చునా? నేను బరమేశ్వరసముద్రము నకుఁ బోయిన తరువాత నా ప్రేయసి నాకుఁ గన్పించునా? నాకుఁ గన్పించనీయరేమో? ఆమెకు వివాహమై యామె భర్తయింటికిఁ బోయేనేమో? ఆమె నన్ను వదిలిపెట్టి యింకొకనిఁ బెండ్లిచేసికొనునా? ఏలఁ చేసికొనదు? నేను జేసికొన లేదా? నే నస్వతంత్రుడను గదా? ఆమె స్వతంత్రయా?' మొదలు తుదదేని యీ యాలోచన తెగలేదు.

కుట్టాన్: 'ఎంతదూరము వచ్చితిమి?'

సారథి: 'ఒక క్రోశము వచ్చితిమి.'

కుట్టాన్: క్రోశము వచ్చితిమా? నిద్దుర పట్ట లేదు? ఆళ్వారును బిలుపుము. కథ యేమైనఁ జెప్పునేమో?

వెనుక బండిలో నున్న యాళ్వారు వచ్చెను. బండి వెంటనే నడచుచుఁ జిన్నతనములోఁ దనకుఁ దన సాయనమ్మ చెప్పిన కథలన్నియుఁ జెప్పెను. కొంతదూరము పోయిన తరువాత నాళ్వారునకుఁ దెలియకుండఁగనే కుట్టాన్ నిదురపోయెను. కొంత సేపయినపిదప నాళ్వారు తన బండిలోనికిఁ బోయి పండుకొనెను. పంతులుగా సేవకులు మేల్కొనియుండిరి. తెల్ల వారువఱకు శోభాపురము చేరిరి. శోభాపురపుచెఱువు కలువల చేతను, దామరలచేతను శోభాయమానముగ నున్నది. అందఱును బండ్లుదిగి కాల్యక్మత్యములు తీర్చుకొని మఱలఁ బయనమైరి. బండ్లు జాముప్రొద్దెక్కువఱకుఁ దిరువెంగడవల్లూరు చేరినవి. ఆ యూరిలో బాండ్యరాజులు కట్టించిన పెద్దసత్రమున్నది. మధురనాయకులు పాండ్యరాజులు చేసిన ధర్మసంస్థలన్నియు జరుపుచుండిరి. బండ్లు సత్రము ముందాపిరి. సత్రములో నొకగదిలోఁ గుట్టాన్ సామానంతయుఁ జేర్చి యా గదిలోఁ బఱపులు వేసి సిద్ధముచేసిరి. తక్కినవారు భోజనాదికములు సమకూర్చు పనులమీఁద నున్నారు.

కుట్టాన్ గదిలోఁ దలుపువేసికొనికూర్చుండి తన పెట్టెదీసి యందుండి యొక మంచిగంధపు గొయ్యతోఁ జేసిన చిన్న చందుకాయపెట్టెనుదీసెను. ఆ పెట్టెలో నాలుగర లున్నవి. ఒక యరలో వాడి వత్తలపోయిన మల్లెపూవు లున్నవి.

రెండనయరలో మన్నున్నది. తక్కిన రెండరలలోను గస్తూరి
యున్నది. వెనుక కుట్టాన్ తన ప్రేయసినిగలసికొన్నప్పు డొక
రోజున ఉదయమున నామెను వెంబడించి వారి యింటివలకు
వెళ్లెను. దారిలోఁ దొందగగా వెళ్లుచుండుటచేత నామె తల
లోని మల్లెపూవులచెండు జారి పడిపోయినది. ఆ చెండు
కుట్టాన్ బహుభద్రముగా దాచుకొన్నాఁడు. అవే యామెదటి
యరలోని వాడివత్తలైన మల్లెపూలు. మరొకనాఁడు సాయం
కాలము కుట్టాన్ ప్రేయసి దేవాలయములో ముందుఁ బూల
తోటలోఁ గూర్చున్నది. ఆమె లేచిపోయిన తరువాత కుట్టా
నచ్చోటిదుమ్ము కొంచెము తెచ్చుకొని దాచుకొన్నాఁడు.
అందులో మఱికొంచెము మంచిగంధపుఁపొడికలపి యదిరెండవ
యగలోనుంచినాఁడు. (ఇట్టి రహస్యములు బయలు పెట్టినందు
లకు మమ్ము కుట్టానును, బాఠకులుకూడ క్షమింతురుగాక).
మూడవది కస్తూరి. కుట్టాన్ తన ప్రేయసి కొకనాఁడు కొంత
కస్తూరి పంపించెను. ఆమె యందులో సగముంచుకొని సగము
మఱిల సతనికిఁ బంపించెను. అది యిది.

కుట్టాన్ పెట్టె కన్నుల కద్దుకొని దుమ్ము కొంచెము
నొసట నుంచుకొని కస్తూరి పెదపుల కంటించుకొన్నాఁడు.
అతని కనులవెంట నీరుగారి యందులోఁ బడెను.

కుట్టానునకు భోజనముసయించలేదు. కొంచెముప్రొద్దు
వాటారినతోడనే బండ్లుకట్టిరి. ఎండలోఁ బోయిపోయి బండ్లు
ప్రొద్దుగుంకువలకు తిరుత్తణిఁ జేరినవి. అచట మఱిల భోజన
ములు చేసిరి. ఇంతవరకు బండ్లు పదియాయుడ వచ్చినవి. ఇంక

ముందు దొంగల భయము. రాత్రి పెదలకడనే బండ్లు కట్టిరి. అందఱును జాగరూకతతో నుండిరి.

ఆంధ్రభృత్యవంశము రోజులలోను, చోళచాళుక్యుల కాలములలోను దక్షిణదేశపురాజులు సముద్రపు రేవులు, వర్తకము, ఇతరదీపములతోడను, దేశములతోడను సంబంధము వదలుకొనలేదు. చాళుక్యులనాఁడును, దత్తుర్వమునను బెలుఁగులు సముద్రముమీఁదబోయి యితరదీపములను జయించుచుఁ గూడవచ్చిరి. తరువాతఁ గాకతీయులనాఁడు వారి రాజధాని సముద్రమునకుఁ గాని, నదికిఁగాని సంబంధము లేనిచోట గట్టఁబడి తత్పూర్వనౌకాజీవనము బాగుగాఁ గుంటుపడినది. కొండవీటి రెడ్ల కాలమున మఱిల వర్తకము విజృంభించినది. శ్రీకృష్ణదేవరాయలవాడు కూడ నౌకాజీవనము గుఱించి యెక్కువ శ్రద్ధ తీసికొనలేదు. మన శాస్త్రములైనఁ జతురంగ బలములో నౌకలను గలుపలేదు. అందుచేత భారత రాజులు సముద్రవిషయము లెక్క చేయలేదు. వచ్చిన యాపదయు నగటనుండియే వచ్చినది.

మధుర రాజులును సముద్రవర్తకమును గుఱించి యాలోచించలేదు. రేవులన్నియుఁ బోర్చుగీసువారికిని, నితర దేశీయులకును వదలిపెట్టిరి. అందుకని యితర దేశీయులు కూడ మనవారినిఁ దక్కువగాఁ జూచుచుండిరి. దయావంతుఁగు మనరాజు లితర దేశీయులు వచ్చినదోడనే వారి సతిధిధర్మ ప్రకారము గౌరవముచేసి వారికిఁ గావలసిన పనులు చేసి పెట్టుట, వారు తిన్నయింటి వాసముల లెక్క పెట్టుట తటస్థించినది.

ఇతర దేశములనుండి నానాజాతివాదును వచ్చి దేశములో నన్నివిధముల నశాంతి నెలకొల్పుచుండిరి. రేవు పట్టణములన్నియు మధురరాజుల చేతిలో లేవు. దొంగలు దేశముమీఁద దోచుకొని రేవుపట్టణములలో దల దాచుకొందురు. దొంగ లెక్కువభాగము విదేశీయులే. యూరపులో బ్రతుకలేని జనమంతయు వచ్చి యితర దేశీయులమీఁద బడుచుండిరి. అది సరియే. సాహసించి భారతదేశమున దన మతవ్యాప్తి మొదలుపెట్టినది. ఇన్ని సంవత్సరములైన తరువాతనైనను దనుభుతము లెట్టివో, భారతదేశమతము లెట్టివో తెలిసికొనలేని యితర దేశీయుల యజ్ఞత విచార్య .

రాత్రి రెండుజాముల ప్రొద్దు పోవువఱకు బండ్లు పెద్ద యడవిగుండఁ బోవుచుండెను. అందఱును శ్రద్ధగానుండిరి. ఒక పెద్ద తటాకము, దానిచుట్టు దట్టముగాఁ జెల్లు. అచటి కేగువఱకు దొంగలగుంపోకటి బండ్లపైఁబడెను. అందఱును గత్తులు దూసి నిలంబడిరి. కుట్టాన్ బండిలోనుండి సింగపుగొదమవలె దూకి దొంగలను సరికెను. దొంగలందఱును బాటిపోయిరి. కత్తిదెబ్బ తగిలి యొకడుమాత్రము నేలనుండి లేవలేక యుండెను. “ఫరదివ్వె” వెలిగించి యాతనిఁ జూచిరి. సేనకు లందఱు ‘ఫరంగి’, ‘ఫరంగి’ యని కేకలు వేసిరి. అతని - కాలు చేతులు కట్టి వెనుకబండిలో నెక్కించిరి. ఈ యాలస్యమువలన మఱునాఁడు పరమేశ్వరసముద్రము చేరువఱకు బండ్లకుఁ బ్రొద్దొక్కినది.

తెల్లమనిసి కనబడుటతోడనే పరమేశ్వరప్రజ లొరిగి పోయిరి. పరమేశ్వరసముద్రము పల్లెటూరు. తిరువత్తూరుకుఁ బోవు మార్గములో లేకపోయిన నీ యూరికి శిలానిర్మిత మార్గము నుండెడిది కాదు. తిరువత్తూరునుండి మధురకో, మధురనుండి తిరువత్తూరునకో పోవు గుట్టముల నేనుగులనే గుంపులు గుంపులై వచ్చి చూచు పరమేశ్వర సముద్రము జనులు తెల్లవానిని వింతగాఁ జూతురనుటలో నచ్చెరవు లేదు. మూడువందల సంవత్సరములైన తరువాత, మాంపుత్రిప్పలు పడ్డ తరువాత నిప్పటికే తెల్లమనిసి మొగము క్రొత్త వదలలేదే. దేశమునకు - అప్పటి కెట్లు వదలును? అందఱు భోజనమున కేగిరి. పిల్లలుమాత్రము బండిచుట్టును మూఁగియే యుండిరి.

కుట్టాన్ మేనమామ కుమారుఁడు అతివీరవర్మ. అతనికిఁ బాతిక యేండ్లుండును. మొగమున రాజకళ తఱుముకొని వచ్చుచున్నది. అతఁ డుత్సాహపురుషుఁడు. త యింటఁ జావ డిలోఁ గూర్చుండి, ప్రొద్దువాటారినది, ఫరంగిని దీసికొని రమ్మన్నాఁడు. తెచ్చిరి. ఫరంగి వినయముతోతోనికి వచ్చెను. అతివీరవర్మ 'యతనికి భోజనము పెట్టించినారా' యని యడిగెను. పెట్టించితి మనిరి. 'గాయమునకుఁ గట్టుకట్టించితిరా' యనెను. సేవకులు కట్టించితి మనిరి. ఊరిమంగలినిఁ బిలిపించి కుట్టాన్ మామ యతని గాయము కట్టించెను.

అతి వీరవర్మ ఆతనిని “ద్రావిడభాష వచ్చునా” యని యడిగెను. అతఁడు వచ్చునని చెప్పెను.

వీరవర్మ : బాధ తగ్గినదా ? ఫరంది : తగ్గినది. వీర
వర్మ : మీ దేశములో నిట్టివెద్యులున్నారా ? ఫరంగి : లేకు.
వీరవర్మ : మీ దేశము ? ఫరంగి : ఇటలీ. వీరవర్మ : నీకి
దొంగవృత్తి యెందుకు ? ఫరంగి : మేము క్రైస్తవులము.
మా ఘాదరీ దక్షిణ హిందూదేశములో దోచుకొన వచ్చును,
హిందువులు చాల ధనవంతులు. దోచుకొన్నచో దప్పులే
దన్నాఁడు. వీరవర్మ : అబద్ధములు చెప్పకుము మీ క్రైస్తవ
మతము చాలా మంచిదట కదా. మీ మతమును గురించి
నీకేమైనఁ దెలియునా ? ఫరంగి : ఏసుక్రీస్తు రక్షకుఁడు. వీర
వర్మ : మీ మతమును గురించి నీకెక్కువ తెలియదు. ఫరంగి :
తెలియదు. వీరవర్మ : ప్రతిమాటకుఁ దల యూపెదవేమి ?
ఫరంగి : తెలియకేమి? తెలియును, ఏసుక్రీస్తును నమ్ముకొన్నచో
మోక్షము వచ్చును. ఇంక నేమి తెలియవలెను ? వీరవర్మ :
మీ దేశములో మీ మతమును గురించి నీవలెనే తెలిసినవా
రెందగుందురు. ఫరంగి : చాలామంది యున్నారు. వీరవర్మ :
ఈ దేశీయులకు బోధచేయుదుమని వచ్చువారందరు మీ యుండఁజు
జెప్పరాదా? ఇక్కడి కేలవచ్చెదరు? ఫరంగి : తిండికొసము ?
వీరవర్మ : అందఱును బకాలున నవ్విరి. సేవకులు ప్రజను
వెనుకకుఁద్రోయి లేక చచ్చిపోవుచుండిరి వారికి ఫరంగి చేయు
నభివాయములు, మాటలు నన్నియుఁ జాలఁ జిత్రములుగా
నుండెను. అతివీరవర్మ యాళ్వారునుబిలిచెను. ఆళ్వారువచ్చెను.
వీరవర్మ : ఇతని నేమి చేసెదరు ? ఆళ్వారు : మధురకుఁ దీసి

కొనిపోయి రాజపురుషుల కప్పగించెదము. వీరవర్మ : పాపము వదలి పెట్టరాదా ?

ఆళ్వారు మాటాడలేదు. మఱునాఁడు ప్రొద్దుటికి ఫరంగిని వదలిపెట్టెరి. అతని కా యూళ్ళన్నియుఁ బరిచితములే. ఊరిబయటకుఁబోయి తనవెంట వచ్చినజనముతో “మా దేశము పోయి సైన్యమును దెచ్చి మీ దేశము కొల్లగొట్టెదను, జూడు” అన్నాడు. పిల్లలు నవ్విరి. ఒక పెద్దవాఁడు “అవును ఏజాతి లక్షణము ఎట్టిదో” అనెను.

౧౦

కుట్టాన్ తల్లి పేరు మంగమ్మాళ్. ఆమె మొగములో పొందర్యము, ప్రాతివ్రత్యము, మాధ్యముఁ బెనవేసికొన్నవి. ఆమె యమితశాంతమూర్తి.

నాఁడేకాదశి. మంగమ్మాళ్ రోజంతయు నుపవాసము చేసినది. రాత్రి పిష్టాహారము తిని దొడ్డిలోఁ జూప వేసికొని పండుకొన్నది. కాళ్ళవద్ద కుట్టాన్ కూర్చున్నాఁడు. ఆకునాకుఁ గదలుట లేదు.

మంగ : నాయనా! ఏకవీర సురక్షితముగా నున్నదా?

కుట్టాన్ : ‘ఊ’

ఇది తల్లి తనకు వేసిన మొదటి ప్రశ్న. ప్రొద్దుటినుండి యతఁడు తల్లినిఁ జూడలేదు. ఆమె దొడ్డిలోఁ జూపవేసి

పండుకొని పుత్రునికై కబురుపంపినది. అతడు వచ్చి కూర్చున్నాడు. మంగ:-తల్లిదండ్రు లెడముగానున్నారు. ఆమె భారమంతయు మనదే సుమా! చాలా సుకుమారి. చదువుకొన్నదట. నీకుఁ దెలిసియే యుండును. ఆమెనుఁ బ్రేమగాఁ జూతువుగదా! భార్యాభర్తలు మీకు నేను జెప్పవలయునా! నీ వన్న నామెకుఁ బ్రేమయేకదా! కుట్టాన్ లజ్జాపనతుడై 'ప్రేమయే' అన్నాడు. ఈమూట కుట్టాన్ నోటినుండి యతనికిఁ దెలియకుండ వచ్చినది. కుట్టాన్ తనలో 'అమెకు నే నన్న ప్రేమయున్నదా?' అనుకొన్నాడు. పూలదండసంగతి జ్ఞాపకము వచ్చినది. కుట్టాన్ ప్రసంగము మూర్చ దలంచుకొని 'అమ్మగారూ! మీ రిచ్చటికి వచ్చి యెన్నాళ్ళయినది? రామ నాథములో నాయనగారెట్లున్నది తెలియుటలేదు. వీరభద్ర భట్టరుగా రుత్తరములు నాకుఁ జూపించక కబురులుమాత్రము చెప్పుదు' రన్నాడు. మంగ:-నీళ్ళ మా లొక్కడవే బిడ్డవు. తండ్రి! నీకుఁ జెప్పకుండని రహస్యము లే యుండును నీతండ్రికి? నీ వట్లనుకొన్నచో నడుగుము. భట్టరుగారు నీ కుత్తరములు చూపించెద రనుకొందును". కుట్టాన్:-"అమ్మా! అది కాదు నాయుద్దేశము. మీ డ్వేషము తెలియుట లేదనియే. నిన్నుఁ జూడకుండ నే నుండలేను."

అకారణముగ మహానీరుడైన కుట్టాన్ కనులవెంట నీరుగారెను. ఒకబొట్టు మంగమ్మతో పాదములపైఁ బడెను. మంగమ్మతో గ్రహించెను. లేచి గూర్చుండి కుమారునిఁ గొంగలింపుకొని చెక్కిల్పై ముద్దిడుకొ నెను.

కుట్టాన్ హృదయ మతని తల్లియెడల నతికోమలమే కాని యిప్పటి యతని యీ బాష్పములు పూర్తిగాఁ జనతల్లి యెడలఁ గల ప్రేమచేతనే నచ్చిన వనుటకు వీలులేదు. కుట్టాన్ తన వంచితప్రేమ తలంచుకొని, తలంచుకొని దీనుఁడైపోయి నాఁడు. ఆ దీనతమే యీ మాటలలోను వ్యాపించినది. మంగ మ్మాళ్ కఱగిలి వదలెను.

కుట్టాన్: “అమ్మా! గాలిలేదు; విసరనా?”

మంగ: “తండ్రీ, వద్దు. ఏకవీరనుగూడఁ దీసికొనిరాక పోతివా? పిల్లలను గూడఁ జూడెడిదానను. ఏమైనఁజిక్కి-నదా?”

కుట్టాన్: “ప్రయాణము కష్టమని తీసికొని రాలేదు.

కోడలినిగూర్చి కుమారుఁ డుత్సాహముగ మాట లాడుటలేదని మంగమ్మాళ్ గ్రహించినది. యధార్థముపుత్రుని నుండి లాగవలయునని తలంచినది.

మంగ:- “నాయనా! ఏకవీర నీమాటలకు సమాధానము చెప్పునా? నీవు సలుకరించిన నూరకుండునా!”

సమాధాన మేమి చెప్పవలయునో కుట్టానుకుఁ దెలియలేదు.

మంగ:- “నాయనా? మీరిరువురును సమముగానుండఁజూచుట కన్న మా కేమి కావలయును, నాకు నలునది దాటినవి.

ఇంకెన్నాళ్ళు బ్రతుకుదును? నీ కడుపుననొకకాయకాచినచో జూచిపోయెదను. కుట్టాన్ కంఠములో నాపరాని శోక

ముండఁగట్టి గిరగిర తిరిగినది. మంగ:- “నాతోఁజెప్పవచ్చును దండ్రీ చెప్పుము. మీరు సుఖముగా నున్నారా! చెప్పుము.”

కుట్టాన్ గొంతుకనుండి మాట పెగుల్చుకొని, “సుఖముగానే యున్నాము. అమ్మా! అట్లడిగెద వేల” యన్నాఁడు.

తల్లిని వదలిపెట్టినతరువాత కుట్టాన్ మేడమీదఁ బోయి పండుకొన్నాఁడు. పండుకొన్నప్పటినుండియు నొకటే యాలోచన. “అందరును నేకవీరను బ్రేమించు మనుచున్నారు. వీరభూషణి యదేమాట. ఇచ్చటకు వచ్చిన దల్లియు నదే మాట. ఇందులో నేదో రహస్యమున్నది. నేను బ్రేమించిన స్త్రీని వదలిపెట్టి బలవంతముగా నా మెడకుఁ గట్టిన స్త్రీనా బ్రేమించనలె? నాకర్థమగుటలేదు. బ్రేమించుట, బ్రేమించక పోవుట యనునది నా స్వాధీనములో నున్నదా? ఎవరి స్వాధీనములో నున్నది? భగవంతుని స్వాధీనములో నున్నది. ఏభగవంతుని స్వాధీనములో నిది యున్నదో యా భగవంతుఁడే నాకీ స్త్రీని దెచ్చి పెండ్లిచేసెనుగదా! భగవంతుఁడుకాదు, నా తండ్రిచేసినాడు. భగవంతుని యిచ్చలేనిది నా తండ్రి యెవరు చేయుటకు? ఈ స్త్రీకిని, నాకును సంబంధ మేమున్నది? ఏమియు లేకున్న మే మిరువురము భార్యాభర్తలుగాఁ జేయఁబడుట యెట్లు? పూర్వజన్మలలో నే సంబంధమున్నదో?”

భావనాసోపానములలో నే సోపానముమీదనో యొరిగి కుట్టాను నిదురించినాఁడు.

తెల్లవారినది. ప్రాకృతి యనంతకాలమునుండి ప్రతి యుదయమున నెట్లు ప్రకాశించుచున్నదో యట్లే నేడును బాలసూర్యుని యరుణబింబము మొగమునఁ గుంకుమ బొట్టుగా దిద్దికొని ముసలిముత్యైదువువలె బ్రకాశించినది. ఆమె మంజీరధ్వనులవలెనే పక్షుల కలకలధ్వనులును దోచినవి. నిదుర మేల్కొంచి కాల్యకృత్యములును తీర్చుకొని పుణ్యస్త్రీలుగోమ

యంబులకై పోరుగింటి గోస్వామిగృహములకుఁ బోవుచుండిరి. నాగభృకట్టి కాపు లాకుమభృ దున్నుటకై పోవుచున్నారు. ఆ పాలలో సాబాలునకై బుడుతలు చిన్నిచెంబులు పూని, పాలుతీయుఁ దండ్రిలకు దగ్గరగా నిలుచున్నారు. కొందఱు చిఱుకుక లంటిముంగిళుల రంగవల్లులుతీర్చుతల్లుల పయ్యెద కొంగులుపూని యేడ్చుచుండగాఁ దల్లులు వారి వీపులపై బండుకొనఁ బెట్టుకొని రంగవల్లులు తీర్చుచున్నారు. పాలుపితుకు చుండగా గృహస్వామిదూరముగాఁ గట్టివేసిన యా దూడలు పలుపులు మెడ నొరసికొనగాఁ దల్లిపొదుగుల దగ్గరకు మెడఁ జూచగా పెనగులాడు చుండెను.

పరమేశ్వర సముద్రము వల్లెటూరుగానఁ బ్రాతఃకాల మున నింత యందముగా నుండెను. కుట్టాన్ నిద్రలేచుట తోడనే పుణ్యస్త్రీల ముఖారవిందములు తోచినవి. కుట్టాన్ కాల్యకృత్యములు నిర్వర్తింతుకొనెను.

వచ్చినప్పటినుండియుఁ గుట్టాన్ తన ప్రియురాలినిఁ జూడవలయుననియే స్రయత్నము చేయుచున్నాఁడు. నేడు ప్రొద్దున లేచినతోడనే యతని కా భావ మంతవడిగా నున్నట్లు లేదు. అతనిభావ మింటివద్ద నేకవీర యేమి చేయుచున్నదో యని పోయినది. తనకుఁ దెలియకుండ నేకవీర తనహృదయ ములో నింతదూరమెట్లు వచ్చినదని యచ్చెరువైనది కుట్టాను నకు. కుట్టాన్ తన ప్రేయసియింటికిఁ బోద మనుకొన్నాఁడు. బాగుండదేమో యని సందేహించినాఁడు. ఊరకే చూచివచ్చుటలోఁ దప్పేమున్నదని నిశ్చయించుకొన్నాఁడు. అప్పటికిఁ గొంచెము ప్రోద్దేశినది.

కుట్టాన్ వారి యింటికి వెళ్ళుసరికి మీనాక్షి నిన్ను సాయంతనము బద్ధకముచేత దండ గ్రుచ్చకుండ నిదురపోయిన మల్లెపూలు, బాగుగా విడిపోయినవి. చావడిలోఁ గూర్చుండి దండగ్రుచ్చుచున్నది. కుట్టాన్ నేడు మఱల నామె యందము చూచి గుండె చెదరిపోయినాడు. మీనాక్షి తన ప్రియునిఁ జూచినది. చేతిలో నున్న దండ వదలిపెట్టి సబాష్పాక్షియై యింటిలోనికిఁ బోయినది. మీనాక్షి తల్లి వచ్చి, 'ఓహో! సేతుపతి! నాయనా! ఎప్పుడు వచ్చితివి' అని చాప తేచ్చి పఱచినది. కుట్టాన్ అవనతవదనుడై యాసీనుడైనాడు. మీనాక్షి తల్లి 'నీభార్య క్షేమముగ నున్నదా? నీ పెండ్లికి మమ్ముఁ బిలిచితివైనఁగాదు. పేదవారము, మమ్మెందులకుఁ బిలిచెదవులే' యన్నది. ఆ భాగ్యశాలినికి ఈ మాటలు కుట్టాన్ హృదయములోఁ బరశుఘాతము లగునని యేమి తెలియును? ఆమె మఱల 'మా మీనాక్షికి మంచి సంబంధ మెక్కడైనను జూచిపెట్టుము తండ్రీ! నీవు తలఁచుకొన్న చో నది యెంతసేపు, నెదకి నెదకి వారిపని యగుచున్నది. వా రూరిలో లేరు. సంబంధముకొఱకే వెళ్ళినారు. రాజవల్లిపురము కావలయుఁ, బోయినది' అన్నది. కుట్టాన్ బుద్ధి పరిభ్రమించుచున్నది. చివర మాట లతనికి వినబడలేదు. 'తేపు మాఘమాసములో నెట్లయినను బెండ్లి చేసితీరవలెను. ఇప్పటికే చాలకాలముదాడి పోయినది. నీవే మా కల్లుడవు కాపలసినది. మే మంత నోము నోచుకొనవలదా? అందని మ్రానిపండ్ల కట్టులు చాచు' అని యన్నదామె మఱల. కుట్టాన్ పంచినతల యెత్తలేదు. మీనాక్షి తల్లి యమాయికహృదయ. భారతదేశములో నిట్టి

పిచ్చితలు లెంతమంది! కొంతసేపయినతరువాతఁ గుట్టాన్ లేచి నిలంబడెను. నాల్గువంకలఁ జూచెను. మీసాక్షి తన కెక్కడను గన్పించలేదు. అడుగులు లెక్కపెట్టుచుఁ గుట్టాన్ బయటికి వచ్చెను. ఆనాఁడు సాయంతనమే తన తల్లివద్ద సెలవు తీసికొని కుట్టాన్ మధురకుఁ బ్రయాణమై పోయినాఁడు.

౧౧

మధురకుఁ గుట్టాన్ చతుర్దశి యుదయమునకుఁ జేరెను. ఆనాఁడు చతుర్దశి మిగులున్నది. అప్పటి కమావాస్యగడియలు వచ్చినవి.

కుట్టాన్ బండి డిగినవెంటనే యంతఃపురమునకుఁ బోయెను. ఏకవీర పడకగదిలోఁ గుట్టాన్ మంచముపై శయనించి యేదో యాలోచించుకొనుచుండెను. కుట్టాన్ వచ్చిన వెంటనే మంచముదిగి, పజ్జ హైమపాత్రతో నుంచిన నీళ్ళతోఁ గుట్టాన్ పాదముల కడిగి బంగరుపువ్వులతోఁ దళతళలాడు తన చీరకొంగుపెట్టి యాపాదములు తుడిచెను. కుట్టా నిది యంతకుఁబూర్వమైన నామెను. విసరికొట్టెడువాఁడే కాని యపు డేమియు నవ్వలేదు. ఏకవీర గేచి నిలంబడినది అవసతదన. కాని యామె చెక్కిళ్ళనుండి యెంతసేపటినుండియో సంతత ధారగా బొప్పములు స్రవించుచున్న వని కుట్టానునకు నామె పగనము చూచిన వెంటనే తెలిసినది.

కుట్టాన్ కొంచెముసే పాఁగి, “ఏకవీరా” యని సంబోధించినాఁడు. వివాహమైన తరువాత నాల్గునెలలలో కుట్టాన్ ఆమెను సంబోధించుట కిదియే మొదటినారి. ఆమూట వినిన తోడనే, యామె మేఘగర్జనము విన్న రాజహంసివలె బెదరి నేలపైఁ బడిపోయినది. ఆమె యొడ లుత్పులకమైనది. ఆమూట వాయుపునకుఁ గదలిన కదలివలె యామె నిలువెల్ల వణఁకిపోయినది. ఆజానుదీర్ఘంబులై హరిస్మణీమయ స్తంభంబులకుఁ గుల స్వాములైన తనచేతులతో కుట్టాన్ ఏకవీరను నేలపైనుండి లేవఁదీసి తన యెదుఱొమ్మైన కదుముకొ నెన్ను.

ఏకవీర మహానందసముద్రములోఁ దేలిపోయినది. కాఁగిలి వదలిపెట్టి కుట్టాన్ నిశ్చలముగ నిలుచుండి ఏకవీర మోముపై దృష్టి నిలిపి యిట్లు మొదలుపెట్టినాఁడు. “ఏకవీరా! ని న్నిట్లు నేను సంబోధించిన నే నీవు మహానంద మనుభవించితి వని నేను గ్రహించితిని. నిన్ను నేను శౌఁగలింకొనిన నీవు పొందిన పారవశ్యమును జూచితిని. నీవు న న్నింత ప్రేమించు చుంటి నని యిదివఱకు నాకుఁ దెలియదు. ఏదో కొంచెముగాఁ బ్రేమించుచుంటి వనుకొంటివి గాని, యింతగా నని తెలియదు. ఇంతకు నీ వెంత మంచిదానవో, నే నంత మంచివాడనుగాను. నీవు నాయెడఁ జూపించుచున్న ప్రేమలో వేయగుభాగమైన నీయెడల నేను ప్రేమఁ జూపించుటలేదు. నేను జూపించ లేకున్నాను. నిన్ను నేను ఏకవీరా యని పిలిచినది ప్రేమచేతఁ గాదు. మన మిరువురమును నీ జన్మలో నిట్లొకయెడకుఁ ద్రోయఁబడినాము. నీయెడనాకుఁ బ్రేమలేదని ప్రోథమున్నదను కొందువా? అదియు లేదు. నీ యెడ నా కెట్టిభావమును లేదు.

కాని యొకమాట. ఈజన్మకు మనమిర్వరమును భార్యాభర్తల మైనాము. నేను గవ్వపడి నిన్నుఁ బ్రేమించుటకుఁ బ్రయత్నించెదను. ఆ ప్రయత్న మెన్నాళ్ళు పట్టునో నేను చెప్పలేకున్నాను. నీల యయిన దాఁటకమునుపే నిన్నుఁ బ్రేమించవచ్చును. కాదా, పదిసంవత్సరములు పట్టవచ్చును. నేను నిన్నుఁ బ్రేమించక పోయినను, ప్రేమించినను నీవేనాకు భార్యవు. ఈ గొంతులోఁ బ్రాణమున్నంతవఱ కీ శరీర మన్యాయదత్తము చేయను. నీకు వాగ్దానముచేయుచున్నాను. ఈమాటవలన నీకు బ్రయోజనములేదు. కాని నీకు నా ప్రేమను గురించి యనుమానముండవచ్చునుగాని, నా ధర్మవర్తనమును గూర్చి యనుమానపడవద్దని చెప్పుచున్నాను. నీప్రేమ నాయెడ లేనపుడు నీ ధర్మమునుగుఱించి నాకేలయందువా? అదికాదు. నీయెడ నేను ప్రేమ సాధించెద నని చెప్పుచున్నాను. నాయందు దయయు, నభ్యుక్తము నుంచుము.”

“ఇంతకుఁ గారణము చెప్పెద విను ము. మా మేనమామల యూదు పరిమేశ్వరసముద్ర మని యెఱుఁగుదువుగదా! మన వివాహమునకుఁ బూర్వమాయూరిలో మా మామగారి యింటిదగ్గరగా నొక యిల్లున్నది. వారు పెదవారు. మియంతగాని, మాయంతగాని ధనవంతులు కానేకారు. వారి కొక కుమార్తె యున్నది. ఆమె పేరు మీనాక్షి. ఆమెను నేను, నన్నామెయుఁ బ్రేమించితిమి. నాయుష్టమునకు వ్యతిరేకముగానే నాకు నిన్ను వివాహము చేసిరి. నేను మొన్న వెళ్ళినది పరిమేశ్వరసముద్రమునకే. ఆమెకు వివాహము కాఁబోవుచున్నది. దైవచిత్రము. మన మేమి చేయగల్గుదుము? ఆమె

మీఁద నాకున్న ప్రేమనుపూర్తిగా నాశనముచేసెదను. అప్పుడు నీ మీఁద ప్రేమ పెంచెదను. నీ వేమియు ననుకొనకుము. ఈ రహస్యములు నీకుఁ జెప్పకుండరా దనిపించినది. చెప్పితిని. ఎవరి యెడల నెవరికిఁ బ్రేమ యున్నదో యెట్లు తెలియును? నీవు నన్నింతగాఁ బ్రేమించుటచేత ననుకొనుచున్నాను; నీవు నన్నే ప్రేమించితివని. ఇదివఱ కెవ్వనియెడ నైన నీప్రేమ ప్రసహించెన యేని యీ మనవివాహము నీ కెంతకష్టముగా నుండును ! వాస్థితి యట్లే యనుకొనుము'.

ఏకవీర కన్నులలోఁ బిచ్చిచూపు లేర్పడినవి. ఏకవీర నిలుచుండ లేకపోయినది. కుట్టా నిది గ్రహించి యామెను నెమ్మదిగా మంచముపైనిఁ బరుండపెట్టి చెంబులోని నీరమామో మోమునఁ జిలుకరించి పైయు త్తరీయముతో విసరినాఁడు. ఆమె శిగస్సు తన తొడపై నిడుకొన్నాఁడు. ఇదంతయుఁ గుట్టాన్ నిర్వాజముగఁ జేసిపని. ఏకవీరకుఁ దెలివివచ్చినది. కన్నున తెఱచిచూచునదికిఁ దనతల కుట్టాన్ తొడపైనున్నది. ఇంత రగా లేచి యేకవీర మంచము దిగబోయినది. కుట్టాన్ కూర్చుండఁ బెట్టినాఁడు. కుట్టాన్ మఱల నిట్లన్నాఁడు 'నా కొక మిత్రుఁ డున్నాడు. అతనిపేరు వీరభూపతి. అతఁడు మన యింటికిఁ దఱచుగా వచ్చుచుండును. అంతఃపురములో నున్న నీ పతనిని జూచుటకు వీలులేదు. అతఁడు చాలా మంచివాఁడు. నా యీ సంగతి యంతయు నతనికిఁ దెలియును. అతడు చెప్పి నాఁడు నాకు-మీనాక్షిపైఁ గల ప్రేమయంతయు నీపైకిఁ ద్రిప్పు మని. నా కీ భావము కలిగించినది యతఁడే. అతనియెడ నే నెంతయుఁ గృతజ్ఞుడను.' ఏకవీర వీరభూపతి యెవరో యెట్లు

తెలియును? కుట్టాన్ తన స్నేహితుడని చెప్పుచున్నాడు. కుట్టాన్ అఁగి మఱలఁ జెప్పుచున్నాడు. 'ఏకవీరా! నేఁజెప్పవలసిన దంతయుఁ జెప్పితిని. ఇంకేమి చెప్పుమనెదవు? నీ యెడల నాకుఁ గోపముగాని, ద్వేషముగాని లేదు. నీతో నాకు మాటలాడుటకును సందేహములేదు. ఇంటిలో నందఱతోడను నెట్లు మాట్లాడుదునో యట్లే నీతోడను మాటలాడెదను. నాదొక టే ప్రార్థన. నాయందు నీ కిప్పు డెంతప్రేమయున్నదో, యాప్రేమ తగ్గనీయకుము. ఏకవీరా! నా మాటలు చాలఁ గఠినముగా నున్నవనుకొనియెదను. ఏమందువు?'

ఏకవీర తన రెండుచేతులు కుట్టాన్ మెడచుట్టు వేసి తల యతని భుజములమీఁద నాన్ని, 'ఇప్పుడే ప్రేమించుము-ఇప్పుడే ప్రేమించుము' అని యేడ్చినది.

ఏకవీర యీ మాట లెందుకన్నదో యామెకే తెలియదు. 'ఊరకున్న బాగుండెడిది' యని తరువాత మనస్సులో ననుకొన్నది.

కుట్టాన్ : 'నాచేత నగుటలేదు. ఏమిచేయుమందువు? క్షమింపుము. అయినను నీ కేమిలోపమున్నది? నీతో మాటాడదును. ఎవరికిని మన నిజస్థితి తెలియుటకు వీలులేదు. కుట్టాన్ అంతకంతకు నిశ్చలుడై పోయినాడు. అతని కనుల లోనుండి బాష్పములు పోయినవి. పలుకు లంతకంతకుఁగఠినములై నవి. అతఁడు లేచి ద్వారమువఱకు వెడలినాడు. ఏకవీర పోవుచున్న యతని యడుగుల నైశ్చల్యము చూచినది. మాటాడలేదు. అతఁడు ద్వారమునఱకుఁ బోయి తలుపు తెఱచి బయటికిఁ బోఁబోయినాడు. కాలాడలేదు. వెనుక తిరిగి చూచి

నాఁడు. ఏకవీర పోయి యతని రెండుచేతులను బట్టుకొన్నది. ఏకవీర కన్నులవెంట బాష్పము లోడుగట్టెను. అతడు 'ఏకా! చెప్పితినిగదా, నీవద్దకు వచ్చునవుడు. పరిశుద్ధమైన హృదయముతో వచ్చెదను. అచ్చమైనప్రేమ కోరఁదగిన దానవు, వ్యామోహమునకై వాంఛించెన వెందుకు?' అని గడప దాటి పోయినాఁడు. ఏకవీర మంచముపైఁ బడిపోయినది. ఆమె హృదయములో "ఆరంజేవిరుంబు - ఆరంజేవిరుంబు" అను ధ్వని మ్రోగుచున్నది.

౧౨

కుట్టాన్ భోజనముచేసి తనగదిలోనికిఁబోయి యొక భూర్జపత్రము తీసి దానిపైఁ 'బరాభవనామసంనత్సర వైశాఖ బ. ౧గి' అని వ్రాసినాఁడు. ఆయాకు మంచిగంధపుచందుకాయ పెట్టెలోఁ బూర్వము తాను మీనాక్షి ప్రేమచిహ్నముగా దాచిన దానిలో దాచినాఁడు.

నాఁ డమావాస్య యగుటవలనఁ బాఠశాలకు సెలవు. ఏమియు దోచలేదు. బండికట్టించుకొని వీరభూపతి యింటికి వెళ్ళినాఁడు. వీరభూపతి యింటివద్దలేడు. రాజవల్లిపుర మేఁగినాడట. వీరభూపతి ప్రక్కనున్న యింటిలో నొక యుత్తరమిచ్చి పోయినాఁడు. అందులో వీరభూపతి తనతండ్రి యుత్తరము వ్రాసెననియు, వివాహమునకేవలఁ దోచుచున్న దనియు,

నేట్లయినను నైదాఱు నేలలవఱకు మఱల వచ్చుటకు వీలులేదనియు, జ్ఞాపక ముంచుకొనవలెననియు వ్రాసియున్నాఁడు. మిత్ర వియోగము సేతుపతికి దుర్భర మనిపించినది. కుట్టాన్ ఇంటికిఁ బోయినాఁడు. తనగదిలోఁ బుస్తకములన్నియు సర్దినాడు. ఎంత సేపటికిఁ బ్రోద్దుపోలేదు. పండుకొని నిదురకై ప్రయత్నించినాఁడు నిదుర రాలేదు. కొంతకాలమైన తరువాత లేచి స్నానముచేసి యల్పాహారమును దీసికొన్నాడు. ప్రోద్దువాటారినది.

కుట్టాన్ పూలతోటలో దిరుగఁబోయి, నిత్యపరిపోషణముచేత నిండుగా వికసించియున్న పూదోటలోఁగూడ నానందము కన్పించక, తిరుమలనాయకుని జూచివత్తు నని పోయెను.

ప్రోద్దుక్రుంకవచ్చినది. ఏకవీర పూదోటలోనికిఁబోయినది. పెంపుడులేడి వెంటవచ్చినది. ఎఱ్ఱగన్నేరు మొగ్గలుత్రుంచి యేకవీర లేడిపిల్ల కందించెను. అది రెండుకొటికి తలయాడించి కొనుచు దూరము పోయినది. ఏకవీర దోసిలిలోనున్న తక్కిన మొగ్గలు నేలపై బోసినది. ఏకవీర మంచి పని నేరుపరి. పూమాలలు వినిర్మించుటలో నామేశక్తి యనన్యప్రాప్తము. గన్నేరులు మందారలు, మల్లెలు, జాజులుకొసి యామెయొక దండగుచ్చినది. ఆ దండ చిత్ర మేకవీరకే తెలియును. దండ యిటులాగినఁ జిన్నది, యిటులాగిన పెద్దదియగును. చిన్నదైనప్పుడు జాజులు, మల్లెలు నెడమై మందారలను, గన్నేరులను మూసివేయును. పెద్దదిగా నున్నప్పు డన్నిపూవులు కనబడును. దండ సన్నగా నుండును. ఈదండ నెవరికిఁజూపించుండ నేకవిం తీసికొనిపోయి తనగదిలో దాచుకొనెను. ఆనాఁడు ఏకవీర చిత్రముగానున్నది.

మొగము తొల్లిటివలె మిక్కిలి బ్రకాశించనులేదు; శోకము చేతఁ గలుషితముగాను లేదు. ఆమె పుష్పమాసపునదివలెఁ బుష్పయుఁగాక, కృశయుఁగాక యొందుచేత గోధుమవన్నెఁ గలదియుఁ గాక, శొబ్బరిసీశ్యవలె నతిశబలయుఁగాక; యప్పుడే వికసించి సంపూర్ణ శోభతోఁ జెలువారని, పూర్తిగా వడిలిపోయి శోభాహీనముగాని నవమల్లికవలెఁ బ్రకాశించినది. ఆమె నిటాలమున కస్తూరిబొట్టు పెగకన్నుఁగా దలపై శావరేక చంద్రవంకగా నిటాలస్వేదబిందువు శిరస్థగాంగర్పురమ్ముచెమ్మగా, నామె పార్వతివలెఁ బ్రకాశించినది.

ప్రొద్దుగుంగినది. వైగై సులినములనుండి తిరిగి వచ్చిన ఎట్టాన్ భోజనముచేసి రాత్రి చాలఁబ్రొద్దుపోవువఱకునేదియొచదువుకొనుచుండెను. రాత్రి జామున్నర యైనది. ఏకవీర యొక దాసిఁ బిలిచి మహారాజును నేను బిలుచుచుంటి నని చెప్పుము అన్నది. అది బయటకువచ్చి యందఱుదాసీలలోఁ గలవరము గలిగించినది. ప్రొద్దున స్వామి పరమేశ్వర సముద్రమునుండి వచ్చిన నెంటనే యంతఃపురములోనికిఁబోయెను. ఇప్పు డీ వర్తమానము. అందఱు నాశ్చర్యపోయిరి. ఇదివఱకు పారనుకొనిన వన్నియు సయధార్థముల యేమి? భార్యాభర్తలకుఁ జాల సన్యోగ్యమున్నదివలె నున్నది. మొన్న దండ చీలికలై నేలపై నుంటయేమి? దానికిఁ బ్రణమకొపార్థములు కలిపింపఁబడినవి.

పనికితై కుట్టాన్ గదివద్దకుఁబోయి నిలంబడినది.

కుట్టాన్ తలుపు కదలిక విని 'ఎవరువారు' అన్నాడు.

దాసి "బాబూ! అమ్మగారు - రమ్మనుచున్నారు" అన్నది. కుట్టాన్ మఱుమాటాడలేదు. పుస్తకము మూసి

యంతఃపురములోనికిఁ బోయినాఁడు. అతఁడు పోయినదారియంతయుఁ బ్రశస్తమైన కస్తూరికావాసనలు గుమగుమ|లాడినవి. అంతఃపుర సేవకురాండ్రు నిస్తబ్ధులు, నాశ్చర్య లైపోయినారు. రాతిరి రెండుజాము లయినది. గదిముందుఁ బండుకొన్న బాల సాగంగి కనులుమూసికొని నడుమ నడుమ నెమరువేయుచు నిదురపోవుచున్నది.

కుట్టాన్ పోయి గదిలో మంచముపైఁ గూర్చున్నాడు. ఏకవీర నిలుచుండి తలవంచుకొని పూలదండ తీసి దీర్ఘమును, సన్నదియు నైన మాల నొక సూత్రాకర్షణముచేత హ్రస్వమును, జిక్కనయుఁ జేసి మఱల దీర్ఘీకరించి యతనినంకఁ దలయెత్తి భావాభిరామముగఁ జూచెను.

కుట్టాన్:— ఇది ఎవరుకూర్చిరి?

ఏకవీర కనులలో నామెయే యదికూర్చిన దని స్పష్టపడినది. ఏకవీర మాలను హ్రస్వీకరించి కుట్టాన్ మెడలో వేసెను. కుట్టాన్ బాగున్న దని కుడిచేతితో దానిని మెడలో సర్దుకొనెను. వ్యతిరేకసూత్ర మజ్ఞాతముగాఁ జేతికిఁదగిలి సూత్రము పొడుగైపోయెను. జాజులు, మల్లెలు, గన్నేరులు, మందారులు విడివిడిగా నయిపోయినవి. క్షయవృద్ధుఁ జెటియొక శయ్యపై నిదురించినారు.

రాతిరి చాలఁ ప్రొద్దుపోవువఱకు నిదురలేమి నా రక్తమరిజలములైన విశాలనేత్రములతో, దీర్ఘ నవీనపుష్పమాలికా లంకృతవక్షస్థలముతో బయటికివచ్చిన కుట్టాన్ ప్రభువును జూచి యందఱు పనికత్తెలు చకితనేత్రలు, సస్మితాస్యలు, లజ్జాదరహాసాధరలు సంసంభ్రమదత్తమార్గలు నైనారు. ఉద్దేశ

పూర్వకకృతకృతక వందహాసాననాంచల యేకవీర వారిని
పరికింత కలవరపెట్టినది. అసంస్కృతభావలు వారామమొగ
మున నిగూఢవిచారముద్ర తెలియజూపరైరి.

రోజులు గడచుచున్నవి. నెలలు దాటిపోవుచున్నవి.
ఋతువులు వెనుకబట్టుచున్నవి. కుట్టానులో మాధులేదు.
రోజులు గడచిన కొలండి ఏకవీర యొడలినుండి యొక్కొక్క
నగ యుత్సర్జించుచున్నది. కొన్నాళ్ళ కామ మెడలో మంగళ
సూత్రము, నల్లపూసలు దక్క నేమియు మిగులవేమో! ఏకవీర
యంతంతకు స్వచ్ఛదేహ యగుచున్నది. పాలిపోయి యామె
దేహము తేల్లబడుచున్నది. కనులు సగము మూతలువడి
క్రొత్తయందము విరజిమ్ముచున్నది.

కుట్టాన్ దినదినము మంచిగంధపు చందుకాయపెట్టె
దీయును. దానివంక నూరకే చూచును. ఆ భూర్జపత్రముమీదఁ
దాను వ్రాసినది చదువును. రోజులు లెక్కవేసికొను. తన
హృదయము పరీక్షించుకొనును. మా ర్చేమియు లేదు. అది
తనపెట్టెలో నుంచి, యేదైన పుస్తకము తీసి చదువును. పాఠ
శాలకుఁబోవును. సాయంతనములయందు వైఁగైయిసుకతినైల
మీఁద నొంటిగాఁ గూర్చుండును. ప్రొద్దు గ్రుంకిన వెంటనే
యింటికివచ్చును. మనస్సు సరమేశ్వరసముద్రములో, దేహము
మధురలో.

ఏకవీర కనంబడినపు డేదియో పలుకరించును. అది
యూరకే పలుకరించవలె నని పలుకరించినట్లు కనంబడుచునే
యుండును.

గీతి

తిరుమలనాయకుఁ డెంతమిత్రుఁడైనను రాజకుమారుడు.
 స్నేహితుడైన నేమి, కుట్టాన్ కన్న గొప్పవాడు. అతనితో
 మైత్రియుండవచ్చునుగాని, పరస్పర హృదయావేదనలు బయ
 ల్పొచ్చుకొనుటకు వీలులేదు. పగలెల్ల నతనితోఁ గాలముగడుపు
 టకును వీలులేదు. ఏకవీర యిట్లున్నది. అతనికి నామెకు నేమి
 సంబంధము? స్నేహితునివలె మాటలాడునా? హృదయప్రేమ
 పంచుకొనునా? అందుచేతఁ గుట్టానునకు రోజులు గడువలేదు.
 తెల్లవారిపది మొదలు ప్రొద్దు గ్రుంకుట యెట్లు? దినము
 లంతంతకు దుర్భరము లైపోయినవి.

కుట్టాన్ మఱల వీరభూపతి మధురకు వచ్చినచో
 బాగుండుననుకొన్నాఁడు. తనకేమి? దళవాయికుమారుడు. తిరు
 మలనాయకుని మిత్రుడు. సంపూర్ణ ప్రయత్నము చేసినాఁడు.
 స్థానాపతి మాఘమాసములోఁ జనిపోయినాఁడు. స్థానాపతియుఁ
 గణకమును భారంపర్యముగా పచ్చ మద్యోగములు కావు.
 అందుచేత నా స్థానమునకు వీరభూపతికై కుట్టాన్ ప్రయత్నించి
 సాధించినాఁడు. క్రొత్తలెక్కలు చైత్రమాసములోఁ బ్రారంభ
 మగును. వీరభూపతి యప్పటికి వచ్చి యుద్యోగములోఁ బ్రవే
 శింపవలెను.

కుట్టాన్ వీరభూపతికిఁ దెలియజేసినాఁడు. మాఘమాస
 ములో వీరభూపతికి వివాహమయినది. వివాహములోననే

యీ యుద్యోగవార్తయుఁ జేరినది. అందఱును వీరభూపతికి మంచిరోజులు వచ్చిన వన్నారు. వివాహము మహానందముగా జరిగినది. స్థానాపతి యధికారము రాజ్యములోఁ బ్రధానోద్యోగములలో నొకటి. దానికి జీతము సంవత్సరమునకుఁ బదివేల పన్నులు. “పన్ను” అనునది మధురనాయకుల కాలములో వాడఁబడు బంగారు నాణెము పేరు.

చైత్రము దరిసినకొలఁది కుట్టానుకుఁ బ్రాణములు చేరుకున్నవి. వీరభూపతి వచ్చును.

వీరభూపతివచ్చినాఁడు. ఉద్యోగములోఁ బ్రవేశించినాడు. వీరభూపతికిఁ జెద్దసాధ మొక డొసంగఁబడినది. ఆతఁడందులోఁ బ్రవేశించినాఁడు. చైత్రములో మీనాక్షి దేవి కళ్యాణ మైనది. వైశాఖము శుక్లపక్ష మైపోయినది. వీరభూపతిభార్యను మధురకుఁ దీసికొనివచ్చిరి. కృష్ణపాడ్యమి ప్రయాణమునకు మంచిది. ఆ రోజున బయలుదేరఁదీసి స్థానాపతిభార్యను దదియనాటికి మధురకుఁ దీసికొనివచ్చిరి. ఆమె మధురలోననే యున్నది.

పూర్వపుష్కానాపతి మాఘములోఁ బోయినాఁడు. మాఘ ఫాల్గుణముల లెక్కలు పేరుకొన్నవి. వీరభూపతికిఁ జైత్ర వైశాఖముల పని బరువైపోయినది. వైశాఖాంతమునకుఁ బని కొంచెము తెరిపియిచ్చినది. వీరభూపతి వచ్చినక్రొత్తలోననే యింత శ్రద్ధగాఁ బనిచేసినందులకుఁ దిరుమలనాయకుఁడు సంతోషించినాఁడు. యువరాజు ముత్తవీరప్పనాయకునితోఁ జెప్పినాఁడు. రాజుగారికిఁ జెప్పినాడు. కుట్టాన్ సంతోషించినాడు. వీరభూపతికి గుత్తాహముగానే యున్నది.

ఒకరోజునఁ గుట్టాన్ నిదుర లేచి కాల్యకృత్యములు తీర్చి
కొని, సాధపురోభాగమున నున్న మంటపములోఁ బ్రాతర్వా
యువులు చల్లగాఁ బీచుచుండగా వచ్చి కూర్చున్నాఁడు. పురో
హితుఁడు వచ్చి నిలుచుండి 'ష్లవంగనామసంవత్సర వైశాఖ
బహుళ అమావాస్య' అన్నాడు. పంచాంగము చంకనుబెట్టు
కొని, విభూతిరేఖలు మొగమున మెఱయఁగా శుక్రనివలె నిలు
చున్న యా పురోహితుని నిలుపునఁజూచి కుట్టాన్ భగవంతుఁ
డా రూపమున వచ్చి తన కేదో జ్ఞాపకము చేయుచున్నాఁ డను
కొన్నాఁడు. ఆ దిగ్భ్రమలోఁ గుట్టానునకుఁ బురోహితుఁడు
చెప్పిన వారమును వినిపించలేదు. కుట్టాన్ లేచి లోనికిఁబోయి
తన పేటికలోని మంచిగందపు చందకాయపెట్టెను దీసి యా
భూర్జపత్రమును దీసినాఁడు. దానివంకఁజూచి, చూచుచుండఁ
గనే యా యాకుపై నొక కన్నీటిబొట్టు రాల్చినాఁడు. పెట్టెలో
నున్న వాడిన పూలచెండు విసరిపారవేయ నుద్దేశించినాడు.
మన సొప్పలేదు. మఱల నవియన్నియు భద్రముగాఁ బెట్టెలో
దాచినాఁడు. తొందరగా సంతఃపురములోనికిఁ జనినాఁడు. ఏక
వీర నిరాభరణసుందరమైన యొడఁతో, దెల్లనిచీరతో, గది
తలుపు నానుకొని నిలుచున్నది. కుట్టాన్ ఎదురుగాఁబోయి
నిలుచున్నాఁడు. ఏకవీర కర్ణము తెలియలేదు. లోనికిఁబోయి
మంచపుకొడు నానుకొని నిలుచున్నది.

ఏక:- 'నేతుఁడు లెందుకో వచ్చినాడు? కుట్టాన్:- ఏకా!
నేడు 'వైశాఖ బహుళ అమావాస్య'. ఏక:- "సంవత్సరము
ష్లవంగ. వారము శని." కుట్టాన్:- "నేటికి సంవత్సరమైనది."
ఏక:- "ఎండ్రెండు నెలలు" అని గోడవైపునకుఁ జేయిచూపినది.

ఆ గోడమీద నల్లనిబొట్టు పండ్లెండున్నవి. కుట్టాన్ లజ్జావనత శిరస్కుండై నెమ్మదిగా ద్వారబంధముకడకుఁ బోయినాడు. వెనుకనుండి ఏకవీర యొక పాటపాడుచున్నది. ఆ పాట ద్రావిడ దేశములో నా రోజులలో జనులందఱు సామాన్యముగాఁ బాడుచుండెడిదే. జనాపవాదభీతుడైన రాముడు సీతను వనములో విడిచినతరువాత సీతాదేవి దుఃఖించుచున్న మాటలే యాపాటలోని మాటలు. కుట్టాన్ మర్రితరుద్ధభుజంగమువలెఁ గదలలేకపోయెను. వెనుకకుఁబోయి యామెను గొఁగిలించు కొనవలె ననిపించినది. ఒకదాసి యేదో కనుఁగొనుటకు నేకవీర కడకుఁ బోయినది. కుట్టాన్ తన గదిలోనికిఁబోయినాడు. మంచముపైఁ బండుకొని మొగము శయ్యపై నాన్చి తా నిన్నాళ్ళేల బ్రదుకవలె ననుకొన్నాడు. మీనాక్షి యేమైనదో? ఆమె నెవరికిచ్చి పెండ్లిచేసినారో! ఆమెమీద నింకను నాన యెందులకు? సేవకునిఁ బిలిచి, 'స్థానాపతిగారి యింటికిఁబోయి నేను నేడు వారియింటికి భోజనమునకు వచ్చెదనని చెప్పు' మన్నాడు. సేవకుడు పోయినాడు.

పెట్టె తెరిచి సేతుపతి మంచిగంధపు చందుకాయ పెట్టెలోనుంచి వాడుపూలు, గంధపుదుమ్మ, కస్తూరి తీసి యింకొకచోట నుంచినాడు. ఒక్కభూర్జపత్రము మాత్రమే యందుంచిహాడు. ఆ దుమ్ము రెండుచేతులకును రాచుకొని మొగమునఁ బూసికొన్నాడు. అద్దములోఁ జూచికొన్నాడు. దాక్షాయణీశోకతప్తుడైన శివునివలె నున్నాననుకొన్నాడు.

వసనాంచలముతో మొగము సరిగాఁ దుడుచుకొని మిగిలిన ప్రేయసీచిహ్నములు వేటొకచోట దాచినాడు.

వంటభౌహ్మణుఁడు నడ్డించగాఁ గుట్టాన్, వీరభూపతులు వీరభూపతియింటిలో భోజనముచేసిరారు. కుట్టాన్, మనస్సు విషాదచ్ఛన్నమయ్యును, వీరభూపతితోఁ గలసియున్నప్పు డతనికి సంకోషమే. భోజనము చేయుచున్నప్పుడు రెండుమూఁడు సార్లు వీరభూపతి నతనిభార్యనుగూర్చి యేమో యడుగుద మనుకొన్నాఁడు. కానీ మనస్సు సరిగలేక యూరకొన్నాఁడు. ఇంతవఱకుఁ గుట్టాన్ వీరభూపతివివాహవిషయమై యతనితోఁ బ్రస్తావించలేదు. అతఁడంతకుముందే మాటలాగలేదు. దీనికిఁ గారణము లున్నవి. కుట్టాన్ తన దుఃఖములో మునిగి యా విషయము సంప్రశ్నించలేదు. వీరభూపతి తనభార్యవిషయము కుట్టాన్తోఁ జెప్పుటకుఁ దనకు సరియైన యుత్సాహము లేక పోయినది.

భోజనానంతరమున నిరువురును రాజసౌధమునకుఁ భోయిరి. కుట్టానున కెట్లో ప్రొద్దు గ్రుంకవలయును, పగలు గడ్డువలయును. మొగసాలలో ననేకులు గూర్చుండి తాటా కులమీఁద గంటములతో గ్రంథములు వ్రాయుచుండిరి. వీరంగ అకును జీతములు, బత్తెములు రాజిచ్చును. ఆ గ్రంథములు పుస్తకభాండాగారములకు, రాజ్యములోని యతర పాఠశాల లకుఁ బంపించబడును.

వా రిరువురు నచ్చటినుంఁ కదలిపోయిరి. ఎదురుగా సంధ్యామంటపము కనబడినది. కుట్టాన్ మనస్సులోఁ గస్తూరి నల్లగనామును భోరన్నుతి మొలుపునలె మొలసినది. అనంత

రము దళవాయికుమారుడును, స్థానాపతియు. తిరుమల నాయకునియొద్దకుఁ బోయినారు. తిరుమలనాయకుఁడు ముద్దు కృష్ణప్పనాయకుని రెండవకుమారుఁడు. అతని నేత్రములు దీర్ఘములై రక్తరేఖలతో విరాజిల్లుచుండెను. అతనివక్షస్థలము విశాలమై కోట యినువతలుపులవలె నొప్పుచుండెను. అతని బాహువులు దీర్ఘములై, యాజానులంబమానములై యాయన స్తంభములవలెఁ గఠోరములై యుండెను. అతని మొగము జూచినవాఁడతఁడే భావిమధురరాజ్యమునకు రాజగు నేమో యని యనుకొనునుగాని, అతని యన్నగారు ముద్దువీరప్ప నాయకుఁడు యవరాజున్నాఁడని సందియము కలుగును. తిరుమలనాయకుని వదనము ప్రసన్న గంభీరమై యతఁడొక నిశ్చయము చేసికొన్నచో, దానిఁద్రిప్ప నెవ్వరికి సాధ్యముగా దని తెలియఁజేయుచుండెను. తిరుమలనాయకుని కప్పటి కిరునది రెండేండ్లు దాటలేదు. కాని అతనితండ్రిగాని, యన్నగారు గాని అతనికిఁజెప్పకుండు నేపథ్యముఁజేయరు. అతని సర్వావయవములందును మహాదృష్ట రేఖలున్నవి. అతనికాలములో మధుర రాజ్యము పగమోత్కృష్టమైన మహాదళపొందు నని కార్తాం తికులు జెప్పిరి ముద్దువీరప్పనాయకుఁడు ససూయారహితముగఁ దమ్ముని యభ్యుదయమునే వాంఛించినాఁడు. తిరుమలనాయకుఁడు కుట్టాన్ స్థానాపతితోఁ గొంచెముసేపు మాటలాడి, కుట్టాన్తో, “దళవాయి ! నీతో నొకమాట” యని చాటు నకుఁ దీసికొనిపోయినాఁడు. అచ్చట నేదో రాచకార్య విషయము మాటలాడిన తరువాత, ప్రొద్దు గ్రుంకువేళకు కుట్టాన్ వీరభూపతులు నెగెయిసుకలకుఁ బోయినారు. నాటికి నేటికి

మఱల వేసంగిలో, వైదై సరిఖన్న స్రవంతి పలుచనినీటిపొరలో
 స్నేహితు లిద్దరు నొకరిబుజములపై నొకరు చేతులు వైచుకొని
 చీలమండలు తడుపుకొని నీరు పుక్కిలించి యుమిసినారు.
 నేలపైనుండి గాలి వెచ్చగా వచ్చినది. ఇద్దఱు స్నేహితులును
 నీళ్ళతో మొగములు కడుగుకొన్నారు.

౧౪

వీరభూపతి వైదైనుండి వచ్చి, కుట్టానును వదలిపెట్టి
 యింటికిఁబోయి, స్నానముచేసి, భోజనముచేసి, మేడపై జల్ల
 గాలికిఁ బండుకొనెను. రాతిరి ప్రొద్దుపోవువేళకు సతనిభార్యయు
 వచ్చెను. ఆమె యతనికిఁ గోంచెమెడముగాఁ గూర్చుండితముల
 పాకులు చుట్టి యిచ్చుచుండెను. అతఁడు తాంబూలమును
 నేవించుచుండెను గాని యతఁ డుత్సాహముగా నున్నట్లులేదు.
 వీరభూపతి లేచి కూర్చుండి “ఇంక నక్కఱలేదు” అనెను. ఆమె
 యాకుమడుపు లిచ్చుట మానివేసెను.

వీర : కాళ్ళు నొప్పిగా నున్నవి. సేవకునిఁ బిలిచెదవా?

భార్య : నేను బిసికెదను. వీర : నన్ను నీవు ముట్టు
 కొనెదవా!

భార్య : సేవకభావములో దోషములేదు. మీరు
 మాటిమాటి కట్లే మాటాడెదరు: ప్రభూ! నాకు దానిపై నిచ్చ

లేదు. భార్యభర్తృత్వ సంబంధమున కదియే ప్రధానమా? నా మనస్సున కట్లు తోచుట లేదు. నే నేమి చేయుదును?

వీర : సనాతనుల ఋషుల మతమది. "ప్రజాయై గృహ మేధినాం" అన్నాడు. సంతానార్థి కావుననే వివాహము చేసికొనుట. నా తలదండ్రులు చీకులు. నా జీవితమంతయు వారిని సంతోషపెట్టుటకే వ్యయపఱచుచున్నాను. నీతో జెప్పితిని గదా! నిన్ను వివాహము చేసికొనుటగూడ వారిని సంతోషపెట్టుటకే. నాల్గునెలలు గడచిపోయినవి. నీ విల్లే యధాప్రకారముగా నా యెడల విముఖునై యున్నావు. నీ యీ విముఖత్వమునకుఁ గారణము నాకుఁ దెలియుటలేదు. న్ని సారులు ప్రశ్నించినను జెప్పవు.

భార్య : స్వామీ! మీ యెడల నా కేమియు విముఖతయే లేదు. అట్లనుకొనెద రేల! మీ రన్న నాకుఁ బ్రేమయుఁ గలదు. మీతో భార్యవలె మాటలాడెదను. నేను జేయవలసిన పరిచర్య లన్నియుఁ జేసెదను. ఏలనో యీ కార్యమునెడల నైముఖ్య మేర్పడినది. నాకు సంతానమక్కఱలేదు. ఎందులకు సంతానము? ఈ జన్మయే దుఃఖభూయిష్టము. ఇంకను సంతానముగని వారలనుగూడ నెందుకు దుఃఖములపాలు చేయవలె!

వీర : నీ యీ సిద్ధాంతము సర్వజనసమాచరణీయమగునయేని, నేటితో సృష్టి యంతమగును. పరమేశ్వరుని లీల కెదురుగా నడచెదవా?

భార్య : క్షణభంగురమైన యీ సౌఖ్యమునకై యింత యాయాస మెందులకు? నిత్యానందాభిలాషుల మేల గారాదు!

ఈ దుర్మోహములో బడి నశింతు మని యెవుడు మనకు సరిగాఁ దెలియుట.

వీర : అట్లులైన వివాహ మేల జేసికొంటివి? నీ తలి దండ్రులతో నీ మాటలే చెప్పకపోతివా? నిన్నుఁ బెండ్లిచేసి కొన్నవాడు లోకసామాన్యముగ నిన్ననుభవించుట కిచ్చ యింపఁడా? అతని కేల నీ వపకారిణివైనావు? తొలుతనే యోగినివి కాకపోతివా?

భార్య: నా తలిదండ్రులు నామాట విసలేదు; పతి మీరైన, నామాట వినరాదా? నిజముగా మీరు నన్నుఁ బ్రేమింతురేని, నా యీ కోర్కె కనుగుణముగ పర్తించుట కన్న నెక్కువయిష్ట మేమిక్కూర్తురు?

వీర: నీకు నాకన్న నెక్కువవాఁ డెవడైనఁ బతికావ లయు నని కోర్కెయన్నది కావలయు. లేకున్న నింత యలజడి మేల కలిగించెదవు?

భార్య: నాకిది గొప్ప సంబంధముకాదా? నేను స్థానాపతిభార్య నగుదు నని యెవ రనుకొన్నారు? నా తలి దండ్రుల పేదతనమునకు మీరు నాకు లభించుట మహా భాగ్యము. మీరు గనుక మా సంబంధ మొప్పుకొన్నారు?

వీర: దానిలో మా సద్భావ మేమియు లేదు. వివాహ సంతరమునఁ దెలిసినది నా కీ యుద్యోగమైన దని. తత్సూ ర్యము మేమును మీవంటి వారమేగా? నా కీ యుద్యోగ మైనను మా మిత్రునివలన నైనది.

భార్య: ఎవ రా మిత్రులు? వీర : నీ వెఱుఁగవా? నేఁడు మనయింటికి భోజనమునకుఁగూడ వచ్చెనుగదా!

భార్య : ఎవరో స్నేహితులు వచ్చి రని వింటిని. వా రెవరో తెలియదు.

వీర : అతనిపేరు కుట్టాన్. ఉదయన్ సేతుపతి దళ వాయికుమారుడు.

అతనిభార్య యచటనుండి మెఱపువలె లేచిపోయినది. వీరభూపతి యే పనిమీఁదనో వెళ్ళిన దనుకొన్నాడు.

చాలబ్రౌద్దుపోయినది. రాతిరి రెండుజాములు తిరిగినది. వీరభూపతి లేచి లోనికిఁబోయినాడు. దీపము చందమామ వలె వెలుతురుగాయుచున్నది. వీరభూపతిభార్య మంచముపైఁ బండుకొన్నది. ఆమె బంగరు దేహమునందు నగలు కలసి పోవుచుండెను. మొగము కలకల నవ్వుచుండెను. వీరభూపతి యామె నిదురపోవుచున్న దనుకొన్నాడు. దగ్గరకు వెళ్ళి చూచి నాడు. ఆమెచెక్కిళ్ళవెంట నీకుకారుచున్నది. వీరభూపతికిఁ గారణము దెలియలేదు. పుట్టినిల్లు వనలిపెట్టి చాల రోజు లైనది. అందుకనియేమో యనుకొన్నాడు నాలుగైదురోజు లలోఁ బరమేశ్వరసముద్రమున కొకసారి పంపించెద నను కొన్నాడు. ఆ దివ్యసుందరవిగ్రహమును జూచిన వీరభూ పతికి మనసాగలేదు. ఒక్కసారి ముద్దిడుకొనవలె ననిపించినది. ఇదివలె కాతఁడామెనుదాకిఁగూడ నెఱుఁగడు. ఆమె అతనితోఁ జక్కగా మాటలాడుదు. అవసరము వచ్చినేనిఁ గొంచెము నవ్వును. అంతియ. అతఁడామెను ముట్టుకొనెనా, యామెరొద్ర మూర్తియగును. అందుచేత వీరభూపతి వివాహమునాటి నుండి యామె యిష్టప్రకారమే నడచుచుండెను. ఇప్పుడు ముద్దిడుకొన్న నామె లేచునేమో? వీరభూపతికి గుండె నలింఁచి

నది. అతనిపని యెట్లున్నది? పెరటిలో ధననిక్షేపము మూల్గుచున్నది. ముట్టుకొన్నచోఁ ద్రాఁచె కరజవచ్చును. తదేకదృష్టితో నామెవంకనే చూచుచున్న వీరభూపతికిఁ బూర్వపు నిగ్రహము నడలినది. అనన్యస్పృహములైన యామె గులాబి పూరేకులవంటి పెదపులమీఁద నతన నల్లని మీసములు యుమ్మోదలవలె నాడినవి. వీరభూపతికొడలు తెలియలేదు.

అతనిభార్య నిదురపోవుచుండుట లేదు. వీరభూపతి తన్ను ముద్దిడుకొన్నాఁడని యామె గ్రహించినది. అతనికిఁ దనపై నింతప్రేమ యున్నందులకు మఱల నతనికి దాను ప్రేమింపఁజాల నందులకుఁ దన్నుఁదాను నింది చుకొన్నది. అపుడు కనులు తెఱచుట కామె కిష్టములేదు. నిదురలోనే తన్నాయన ముద్దిడుకొన్నాఁడని వీరభూపతి ననుకొని మృదుకొన్నది.

వీరభూపతి నెమ్మదిగాఁ దనగదిలోనికిఁ బోయినాఁడు. తలుపు లోపలమూసికొన్నాఁడు. పెట్టె తెఱచి యందులోని తనపూర్వప్రణయినీలేఖి తీసి చదువుకొన్నాఁడు. ఆమె యెవ్వరో మఱలఁగనుపడలేదు. తెలియలేదు. తన మనసునుండి గ్రహించి యామె రూపము నతఁడు చిత్రించినాడు. ఆ చిత్రముగూడ నందులో నున్నది. దానివంక నదేప్రకారముగా నరగడియ సేపు చూచిచూచి, మఱల నవి పెట్టెతో నుంచినాఁడు. వీరభూపతి ఫాల్గుణమాసములోఁ దన భార్య చిత్రమునుగూడ గీసినాఁడు అది తీసి దానివంకఁగొంతసేపు చూచి, యీ చిత్రము నా చిత్రము నొకచోట నుంచినాడు. అవి యట్లుంచి తనభార్య నిదురపోవుచున్న గదిలోనికిఁబోయి యామెను బిలచినాఁడు.

ఆమె మేలుకొనియే యున్నది. పలుకలేదు. మంచముదగ్గరకుఁ బోయి వీరభూపతి 'ప్రియా!' అని పిలిచినాఁడు. ఆమె పలుకలేదు. ఎడమచేతితో నామె పాదముపట్టుకొని కదల్చినాఁడు. ఆమె లేచి కూర్చున్నది.

భార్య : 'నన్నెందులకు వృథా వేధించెదరు? మీరు ముఱలవివాహము చేసికొనుటకు నే నొప్పుకొన్నాను స్వామీ! ఆ వివాహమునకు నేనుగూడ వచ్చెదను. నన్ను క్షమించుడు.'

వీర : 'ఆమాట నిన్నె పరడిగినారు? నేను ముఱల వివాహము చేసికొందునని నీతో జెప్పితినా? అసవసరముగా మాటలాడుచున్నావు.'

వీరభూపతికిఁ గోపము వచ్చిన దనుకొన్న దామె.

భార్య : క్షమించుడు. ఇప్పు డెందులకు నన్ను మేల్కొల్పిపితిరి?.

వీరభూపతి 'నీతోఁబనియున్నది. ఇటుల రమ్ము' అని పోదొడంగెను. ఆమెయు నతని ననుసరించినది. ఆ గదిలోనికిఁ బోయిరి. వీరభూపతి యామెకు రెండు చిత్రములును జూపి, 'ఈ యిద్దఱలో నెవ రందముగా నున్నారు?, అన్నాఁడు. అమె తనది కాని చిత్రము చూపించి, "ఇది యెవరిది" అని యడిగెను. వీరభూపతి యామె చిత్రమును జూపించి, "యిది యివరిదో యెఱుఁగుదువా?, అని యడిగెను ఆమె "తెలియదు, ఎవరిదో చెప్పుడు" అన్నది. వీరభూపతి "ఆమెనే యడుగుము" అన్నాఁడు అమె గ్రహించినది. తనదే అని తెలిసికొన్నది. తల వంచుకొని "ఇది యెవరు వ్రాసినారు" అన్నది. వీరభూపతి "నీ యీ దాసుఁడు" అన్నాఁడు. అతనిభార్య నేలమీఁద మోకాళ్ళుడి

“క్షమించుడన్నది” దోసిలిపూని, వీరభూపతి యామెను లేవఁ దీయుటకుఁ జేతులు పుచ్చుకోఁబోయినాఁడు. ఆమె చేతులు వెనుకకు లాగుకొన్నది.

ఆమె “రెండవచిత్తరు వెవరి” దన్నది. వీరభూపతి యా కథ యంతయుఁ జెప్పినాఁడు. అతనిభార్య యాశ్చర్యమైనది. వీరభూపతి యా లేఖ యామె కిచ్చినాఁడు. ఆమె చదువు కొన్నది.

భార్య:-“ఆమె పేరేమి?”

ఉత్తరముక్తింద నామెపేరు చూపినాఁడు వీరభూపతి. అతని భార్య ఆపేరు పదిసార్లు చదువుకొన్నది. గడియ సేపాచిత్రమునంక జూచినది.

భార్య: మీరు మఱల నాయూరే పోలేదా?

వీర: “నీకోడు; తొలికోడి కూసినది.

౧౫

ప్లవంగ పోయినది, కీలకనచ్చినది. అది వైశాఖిమా. తెల్లవారిసచో నమావాస్య. తెల్లవారులు కుట్టానునకు నిదుర పట్టలేదు. అతనికి హృదయములో నేమో భయము వేసినది. తాతిరి రెండుజామాలప్పుడు లేచి యొక్కఁడును బాదచారియై స్థానాపతియింటికిఁ బ్రయాణమైనాఁడు. ద్వారమువద్దనిదురపోవు చున్న సేనకుడు లేచి, ప్రభూ! ఎచ్చటకు?” కుట్టాన్

మాటాడకుండఁ బోవుచున్నాడు. సేవకుఁడు కత్తిదూసి స్వామి వెంట నడచినాఁడు. స్థానాపతి యింటికిబోయిన తరువాత సేవకుఁడు ఖడ్గము నొరలోనుంచి 'ప్రభూ! తలుపు తట్టదునా?' యన్నాఁడు. లోనుండి తలుపు తెరిచివేయబడినది. వీరభూపతిని మేల్కొల్పిరి. వీరభూపతి లేచివచ్చి సేవకునిఁ గుట్టానును జూచి, "నాయనా! ఇప్పుడు వచ్చితివేమి?" యని కుట్టానును గాఁగిఁగించుకొన్నాఁడు. ఇరువురును సౌధాగ్రభాగమునకుఁబోయి నారు. కుట్టాను సేవకుఁడు మఱిలిపోయినాఁడు. స్థానాపతియింటి తలుపులు గడియవేయబడినవి.

సౌధాగ్రభాగమున స్నేహితు లిరువురు గూర్చుండిరి. కుట్టాన్ కనులవెంట నీరుకార్చ దొడంగెను. వీరభూపతి కుట్టాన్ నోదార్చుచు "బాబూ! నేనుండగా నీకింత దుఃఖ మెందుకు? నేను నా దుఃఖమంతయు భరించఁగలుగుదును. నీ దుఃఖమును బంచుకొనఁ గల్గుదును. నాతోఁజెప్పుమన్నాఁడు. కుట్టాను తేపటికి రెండుసంవత్సరము లన్నాఁడు. వీరభూపతి నాకుఁ దెలియుటలే దనెను.

కుట్టాన్ : 'ఈ రహస్యము నీ నుండి యిన్నాళ్ళుగా దాఁచితిని. నీకుఁ జెప్పగూడదని కాదు. కాని, యేమో చెప్ప లేదు. పరాభవనామసంవత్సర వైశాఖ బహుళ అమావాస్య నాఁడు నాభార్యతోఁజెప్పితిని. "నే నిదివఱకుఁ బ్రేమించిన స్త్రీ నుండి నా మనస్సు మఱిల్చుకొని నిన్నుఁ ప్రేమించెద" నని. 'నా కీ సదృద్ధినుపదేశించినది వీరభూపతి యను నామిత్రుఁడున్నాడు. అతడని చెప్పితిని. అన్నా! ప్రయత్నము చేసెద నని చెప్పి తేపటికి రెండుసంవత్సరములు. చేసినప్రయత్న మేమియు లేదు.

ఇప్పటికిని నా హృదయ మంతటిమీదను నా పూర్వప్రణయినియే సామ్రాజ్యము సేయుచున్నది' సూర్యోదయ మెట్లు చూతునా యని భయమువేయుచున్న దని కనులకుఁ జేతులడ్డము పెట్టుకొని కుట్టాన్ ప్రభువు విలపించినాడు. వీరభూపతి కిని గనుగొనలనుండి రెండు బిందువులు పడెను. వీరభూపతి 'కుట్టాన్! ఓదాగు మోదాగుము. నీ నంటి విద్యాధికులును, వీరులే యోర్వలేరనిన, జగత్తులోదుఃఖము లోర్వగలవా రెవ్వరన్నాడు.

కుట్టాన్ : అన్నా! యీ యంతఃపురరహస్యము తెవ్వరికిఁ జెప్పనవికావు. అందులో మనము గొప్పయిండ్లఁ బుట్టి నందున మన స్త్రీలకు రాణివాసములు. ఏ విషయము నెవ్వరితోను జెప్పుటకువీలులేదు. సీతోఁగక యింకెవ్వరితోఁ జెప్పుదును? నాకు స్వాతంత్ర్యమున్నచో, నేను నా భార్యను ప్రేమించినచో నిన్ను నా యంతఃపురములోనికిఁ దీసికొనిపోయి యుందును. నిన్ను నే నంత ప్రేమించుచున్నాను.

వీరభూపతి కుట్టాన్చేయి పట్టుకొని గద్గదస్వరముతో 'నాకుఁదెలియును? నాకుఁదెలియు' నన్నాడు. కుట్టాన్ మజల 'నేనీ దుఃఖాన్ని నెట్లు చల్లార్చుకొంచును? నా భార్య యంతఃపురములో పడిలిపోవుచున్నది. ఈ యప్రతిష్ఠ యెన్నాళ్ళని భరింతును? - కుట్టాన్ నోటినుండి రోదనధ్వని బిగ్గరిగా వచ్చెను. వీరభూపతి యతనిశిరస్సును గొఁగిలించుకొని యెదుటొమ్మున కాన్చుకొనిఁ చేతులతో నతని శిరస్సును నిమిరెను. వీరభూపతి "కుట్టాన్! ఇంతమాత్రమునకే యింత దుఃఖంజెడ నెందుకు? నాలో నెంతమహాగ్ని నేనిముడుచుకొన్నాను. ఆరోజున

నీతో జెప్పిన కథ యంతయు జ్ఞాపకమందున్నదా? అది గాక నా శిరస్సుపై నొక క్రొత్తబెడంద వచ్చినదినది. ఇది నీతో జెప్పలేను. నీ దుఃఖమునకు, నాదుఃఖమును జోడించు పెందుల కని, దినదినము నీవిషణ్ణవదనముఁ జూచుటకుఁ జాలదా యని. కాని నీ యీదుఃఖము చూచి నాహృదయములో న్నా రహస్యము దాఁగుటలేదు. చెప్పుచున్నాను వినుము. నేను వెనుక నీయూరినుండి పోయినది నా తండ్రి యొద్దనుండి వచ్చి యని తెలియునుగదా? ఇంటికిఁ బోయిన వెంటనే మాతండ్రి సంబంధము స్థిరపఱచినాఁడు. ఈపిల్లనే నేను వద్దని చెప్పినాను. జీవితాంతము బ్రహ్మచారిగ నుండునన్నాను. నాతండ్రి యొప్పుకొనఁడని నాకు తెలియును. అయినను నాభావములు చెప్పవలయుననియే చెప్పితిని. వివాహము జరిగింది. ఆ పిల్ల యత్యంత సౌందర్యవతి. వెనుక నీతో నేను జెప్పిన యామెకన్న నీమేయే యెక్కువ యందకత్తె యేమో యని సందేహము కలుగుచున్నది. అయినను నామేనన్ను బ్రేమించినది? నే నీమెను బ్రేమించినాను. అదియే భేదము. వివాహములో నామె తల యెత్తినావంక జూడలేదు. ఐదవనాఁడు గదిలో తలుపు దగ్గరగా నిలుచున్నది. ఆమెను జూచిన నా కే యప్పురః స్త్రీయో యనిపించినది. ఆ తెల్లవారులు నాదగ్గరకురాలేదు. ఆమూఁడు గేలు నాతో మాటాడలేదు. నేను బలుకరించినఁ బలుకదు. తాఁకఁబోయినచో నాపైఁగ్రోధదృష్టిఁబఱపును. కుట్టాన్! నీవుఁ నన్నెరుఁగుదువుగదా! నేనేమి పశువుచుగాను. పశుమార్గ మవలంబించలేదు. ఆమెను సానునయముగా, “ప్రియా! ఏల నాయెడల నీకింత వైముఖ్యము. నే నేమి తప్పుచేసితిని ?

విరాగిణివో? అనవసరముగ నన్నేల వివాహములోనికి దిగి
తివి? దగఁగొన్న సాపితరుల కేల మృగతృష్ణికలు చూపించితివి”
అనియేమేమో చెప్పితిని. వారియూరిలో మూన్నాళ్లు గడ
చినది. మాయూరు వచ్చితిమి. క్రమ క్రమముగ నాతోమాట
లాడుట మొదలు పెట్టినది. కాని నన్ను ముట్టుకో నీయలేదు.
ఇంత వరకు నే నామె నెఱుగను. ఈ రహస్యములెవరితోనైన
జెప్పనవేనా? ప్రాణబంధువు కనుక నీతోఁ జెప్పుచుంటిని.
తలంచుకొనిన నా హృదయమునయ్యలగుచున్నది. ఆపోయిన
దుఃఖముచాలక భగవంతుఁడనాకీశోత్తదుఃఖము సంపాదించి
పెట్టినాఁడు. మాటలాడుట మొదలుపెట్టిన తరువాతఁగొన్నాళ్లు
కామె నెమ్మది నెమ్మదిగాఁ దనకు—

ఇక్కడ వీరభూపతి యాఁగినాడు. కుట్టానునకుఁ జెప్పు
టకు సంశయించుచున్నటులఁ గనబడినది. కుట్టాన్ వీరభూపతి
చేతిలోఁ జేయివెచ్చి యతని యెదుఁవేళ్లసందునఁ దన యెదు
ఁవేళ్లు దూర్చి వీరా! నాతోఁ జెప్పుటకు సంశయ పడవలెనా?
నీకుఁ దెలిసిన దొకటియు, నాకుఁ దెలిసిన దొకటియురా? ఈ
శరస్సు పడిపోక ముందు నీరహస్యము లీ నోటినుం? బయ
టకుఁ బోవునా? యన్నాఁడు. వీరభూపతి నిట్టూర్పు విడిచి
కుట్టాన్! నీవన్న నాకాభయములేదు. ఈ ప్రపంచములో నీకన్న
నాకుఁ బరమాప్తుఁడెవ్వఁడు? నోటివెంట నామాటలు చెప్పగే
కున్నాను! చెప్పలేకేమి? చెప్పెదను వినుము. తనకు సంసార
వాంఛ లేదన్నది; లోకముతోఁ దనకు సంబంధములేదట. మఱి
నన్నెందుకు వివాహముచేసికొనవలెనన్నాను. తనతలిదండ్రులు
చేసినారన్నది. ఈపరమయోగిని నాపాలఁబడినది. నాకేమియు

దుఃఖము లేదనుకొనుము ! నాతల్లిదండ్రులయొక్క కోరిక యారీతిగా ఫలించినది. ఇట్లనిసీతోఁ జెప్పితిని. నేనిది చెప్పట యేలననఁగా, నా దుఃఖము నీవు పంచుకొనుటకుఁ గాను; నీ దుఃఖమునీవు మఱచిపోవుదు వని. ఆమె యింతవర కట్లే యున్నది. గృహములో సరిగానే ప్రవర్తించును. పనికితై లుండియుగూడ నా కనేకపరిచర్యలు తానే చేయుచుండును. తమలసాకు మడుపులందిచ్చును. ఈబాధ నా హృదయములో శల్యమువలె నాటుకొన్నది. ఆమె వదనము చూచినప్పుడు ప్రయత్నించి చేసిన మందహాసములోపలి తత్వము గోచరించు చున్నది. ఆమెను నేనుదాఁకరాదు. తాఁకినచో మెగోధుమ వన్నె త్రాచువలెఁ జఱచుటజూచును. పురుషుఁడనైకూడ, కుట్టాన్, ఆమెవద్ద స్త్రీవలె నైపోతిని. కాదని యామెను దిర స్కరించి మఱల వివాహము చేసికొందునా? ఇప్పటికి రెండు ప్రణయయాత్ర లిట్లయినవి. మూడవదానినిగుఱించి గగనసౌధ నిర్మాణములు చేయుదునా? చూచితివా? నా దుస్థితి! ఇంచు మించుగ నామె యాజ్ఞాబద్ధుఁడ నైపోయినాను. ఆమె మంద హాసములకే సంతోషించుచున్నాను' అని వీరభూపతి సహజ మైన ధైర్యము వీడి వలవల యేడ్చినాఁడు. కుట్టానునకు దుఃఖ మాఁగలేదు ఇరువురు నిశ్శబ్దముగఁ జాలసేపు కూర్చుండిరి. కొంతసే పైనతరువాత కుట్టా నెమ్మదిగ 'నీ యుత్తవా రేయూ' రన్నాడు. వీరభూపతి కొంచెముసే పూరకుడి "పర మేశ్వరసముద్ర"మన్నాఁడు. కుట్టానున కేమోయొడ లంతయుఁ దేళ్ళు ప్రాకిన ట్లయ్యెను. కుట్టా లేచి నిలుచుండెను. "వీరా!

మీ మామగారిపేరు?" వీరభూపతి "దొడ్డదేవరా" జని సమాధాన మిచ్చినాడు.

కుట్టాన్ : నీ భార్య పేరేమి? వీరభూపతి "మీనాక్షి" యన్నాడు. కుట్టాన్ "అయ్యో" యని క్రిందఁ బడిపోవుటకు సిద్ధమైనాడు. వీరభూపతి లేచి యతనిని సందిటఁబూని పరుండఁబెట్టినాడు. కొంతసేపటికిఁ గుట్టానునకు మెలఁకువ వచ్చినది. కుట్టాను లేచి తొందరగా బయలుదేరి పోవుచు, "నేను బోవు" చున్నాను!" అనెను. వీరభూపతి "ఏమట్లయితివి?" అనియడిగెను. కుట్టాన్ కంఠమునుండి యేడ్పుతోఁ గలసిన గద్గదధ్వని 'ఏమియు లేదు, యేమియులేదు, అని బయటికి వచ్చెను. అనుచునే కుట్టానాఁగ లేదు. తొందరగాఁ బోయినాడు.

ఎదురుగాఁ గమ్మగవానికొలిమిలో బండ్రగాగిన ఇనుము గుండువలె నూర్యోదయ మైనది. కుట్టా నరగడియలోఁ దన సౌధమునకుఁ బోయెను. పోవుచునే యంతఃపురములోనికిఁ బోయెను. గదిలో గోడమీఁద నెట్టనిబొట్లు రెండు నెత్తురులు చిమ్మినవి. అప్పుడే రెండవసంవత్సరము గుర్తుపెట్టిన ఏకవీర చీతికై న నూనె కలిసిన కుంకుమనర్ల మతని హృదయమునుండి యామె నెత్తురు తీసిన ట్లతనికిఁ దోచెను.

౧౬

రాజుగకు గొప్పవ్యాధి సంక్రమించినది. రాజు బ్రదుకు నట్లులేదు. దళవాయికి రమ్మని యుత్తరమువ్రాసినారు. రాజ్యములో లెక్కలన్నియు సరిగ్గా జూచుచున్నారు. స్థానాపతి తెల్లవారకముందే రాజాస్థానమునకుఁ బోయెను. రాతిరిప్రొద్దు పోవువరకు నింటికి వచ్చుటకు వీలులేకపోయెను. ప్రొద్దున కుట్టాను జాలదుఃఖముతో నింటికి వెళ్లి నాఁడు. అతఁడెట్లున్నది వీరభూపతికిఁ దెలియలేదు.

కుట్టానంత దుఃఖించుటకుఁ గారణము వీరభూపతికిఁ దెలియలేదు. తన భార్యపేరు చెప్పినపు డతఁ డట్లుగానయ్యె ననుభావ మతనికిఁ బోలేదు. కుట్టాన్ తన దురవస్థలు తలంచు కొనియే యట్లయ్యెనని యనుకొన్నాఁడు.

వీరభూపతి రాతిరి ప్రొద్దుపోయి యింటికివచ్చి, భోజనముచేయక కుట్టానువద్దకుఁ బోయినాఁడు. కుట్టాన్ నిదుర పోవుచున్నాఁడు వీరభూపతియొక సేవకునిఁ బిలిచి, 'మీస్వామి నేఁ డెట్లున్నాఁడు' అని యడిగెను.

సేవ : బాబూ ! ప్రొద్దుటి నుండియు భోజనము చేయలేదు. స్నానమాడలేదు. వారి వద్దకుఁ బోవుటకు మాకు భయమువేసినది. కనులు చింతనిప్పులవలె నున్నవి. ఏమో ఆలోచించుచున్నారు. సగలెల్ల నిల్లంతయు, దోటయంతయు నేదో పని యున్నట్లుగాఁ దిరుగుచున్నారు. జాము ప్రొద్దున్న

దనగా నీ నిద్దురకుఁబడినారు. ఇప్పుడు జాముప్రొద్దుపోయినది. నిద్రలేవలేదు. ప్రాణము శోష వచ్చునేమో ? లేవనైన లేవదు.

వీరభూపతి కుట్టానును గదల్చువద్దని చెప్పి యింటికి బోయినాఁడు. ఆరాత్రియంతయు నిశ్శబ్దముగఁ బ్రశాంతగంభీరముగఁ గడచిపోయినది.

తెల్లవారినది. ఆణిమాసము వచ్చినది. పలుచని సంజ మొగిలు తెరచాటున నుదయించిన సూర్యబింబము కొంచెము పైకి వచ్చిన తరువాత స్వచ్ఛకిరణ సమూహములతో లోకమున కంతయు వెలుఁగు విరజిమ్మెను.

రాజున కా నాఁడు కొంచెము నెమ్మదిగా నున్నది. స్థానావతి రానక్కఱలేదని కబురువచ్చినది. కొంచెము నెమ్మదిగ నే యున్నదని దళవాయికి వర్తమానము చేసిరి.

కుట్టానుకు జాము ప్రొద్దెక్కిన తరువాత మెలకువ వచ్చినది. లేచి మంచముపైనిఁ గొంతవరకు శాంతముగాఁ గూర్చుండి, స్నానాదికములు చేసినాఁడు.

వీరభద్రభట్టరును బిలచి యంగడికిఁబోయి రెండువందల పన్నుల నెలఁగల యొకచీరయు, బసుపు కుంకుమ తక్షణము తేవలయు నని చెప్పినాఁడు.

అవి వచ్చెను. మంచిగంధపు చందుకాయ పెట్టెలో నుండి భూర్జసత్రిము తీసి, యా యరలలో వాడిన పూలును, గస్తూరియు మఱలనుంచి, యా పెట్టెయుఁ చీరయు, పసుపు కుంకుమలును బూని వీరభూపతి యింటికిఁ బోయినాఁడు. నిన్న

నెల్ల భోజనము లేకపోవుటచేత నడువలేక పోయెను. బండి వద్దనెను.

వీరభూపతి పసుపు, కుంకుమ, చీరయుఁ జూచి యివి యేమి టని యడిగెను. కుట్టాన్ :- 'నెమ్మదిగాఁ జెప్పెదను. తొందరపడకుము;' (కొంత యాఁగి) నే నీ భోజన నిచ్చటనే భోజనము చేసెదను.' వీరభూపతి "సరే" ననెను. కుట్టాన్ :- "మన మిరువురమే కూర్చుండము. మనకు నీ భార్య వడ్డన చేయవలయును. వీర :- "ఆమె నడిగెదను. ఆమె యొప్పుకొన వలయుఁగదా! నీవు దళవాయి కొడుకవు. నీ యెదుటకు వచ్చునో రాదో?" కుట్టాన్ :- నే నడిగెదను. అన్నగారి వద్దకు రాఁగూడదా? ఎంత తెరచా టయినను సంతఃపుర స్త్రీలయినను, సన్నలకు, బంధువులకుఁ గనంబడరాదా?"

ఇరువురును మేడపైఁ బడక గదిలోనికిఁ బోయిరి. మీనాక్షి లేచి నిలుచున్నది. కుట్టానును గుర్తుపట్టినది. లోఁతైన కనులతో నతనివంకఁ జూచినది. కుట్టాన్ కనులు క్రొత్తగాఁ గాపురమునకుఁబోయిన చెల్లెలిని జూచు నన్నగారి కనులవలె సోదగన్నహనూచితమందహాసములు వెల్లఁగక్కినవి. అతని విశాలములైన నేత్రముల కొనలయందు బాష్పములు నిండినవి.

వీర :- "మీనా! మీ అన్నగారికి నేడు నీవు భోజనము పెట్టవలె నట. ఈయన నెఱుఁగవు కాబోలు. ఈయనే కుట్టాన్ సేతునతి. నీకుఁజెప్పితినిగదా నాకుఁ బరమాపు డని. నేను దినుచున్న ప్రతిమెతుకును నితనిదే."

మీనాక్షి స్తబ్ధ యోపోయెను. ఆమె నేత్రముల వెంట రెండుబాష్పబిందువులు రాలెను. వారివంకఁ జూడలేక తల వంచుకొన్నది.

కుట్టాన్ : ‘అమ్మా! ఎందుల కట్లు నిస్తబ్ధ వయ్యెదవు? ఇది కోరరాని కోరిక యనియా? నీ భర్తకు నాకు నున్న స్నేహ మట్టిది. నీవు నాకు సహోదరివి. సందియ మెందులకు? నీవు వడ్డించఁగా భోజనము చేయవలె ననిపించినది. అందుచేత వచ్చినాను. నీ విష్టపడవేనిఁ బోయెదను.”

మీనాక్షి పెద్దనిట్టూర్పు వుచ్చి, “అన్నా! వడ్డించెదను? నేను నిస్తబ్ధ నైనది యందుకుఁ గాదు. తరువాత, జెప్పెదను” అన్నది.

ఆ మూఁడు నెలలనుండి మీనాక్షి నంత యుత్సాహముగా నెవ్వరును నెప్పుడును జూడలేదు. భోజనానంతరము వఱకు నామె మహోత్సాహముతో నున్నది. మీనాక్షి కూడ : భోజనముచేసి వచ్చినది. మేడపైగదిలోఁ దివాచి వట్టచి కూర్చున్నారు. మీనాక్షినిగూడఁ గూర్చుండు మని కుట్టాన్ బలవంతము చేసినాఁడు. ఆమెయుఁ గూర్చున్నది. కుట్టాన్ వీరభూపతితో నిట్లు మొదలు పెట్టినాఁడు. “అన్నా! నీకు నే నిప్పుడు కొన్ని సంగతులు చెప్పఁబోవుచున్నాను. అవి విచారకరమైనవో, ఆనందకరములైనవో నాకు తెలియదు. చెప్పవచ్చునో, చెప్పరానిదోకూడఁ దెలియకున్నది. అవి చున్నియుఁ జెప్పుటకు నా చెల్లెలు మీనాక్షి యనుజ్ఞకూడఁ గానికొనవలసియున్నది. అని యామెవంకఁ జూచినాఁడు. ఆమె

తల వంచుకొని తన యభిమతమును శిరశ్చాలనము వలనఁ దెలిపినది.

కుట్టాన్ : వీరా ! నీవంటి ధైర్యవంతుఁడు, బుద్ధి మంతుఁడు నివియన్నియు విన్నతరువాత యధాప్రకారము గనే ప్రవర్తింపఁగల డను నుద్దేశముతోఁ జెప్పుచున్నాను. నేనిపుడు నీకొకమాట చెప్పబోవుచున్నాను. భయపడకుము. నిగ్రహము పూనుము. చెప్పుచున్నా? వీరభూపతి తలయూపినాడు.

కుట్టాన్ : నీతో నేనిదివరకుఁ బ్రేమించితి నని చెప్పితి నే - చాలా జాగ్రతగానుండుము - ఆమెయిమె. వీరభూపతికిఁ దల తిరిగిపోయినది. అతడు ఆ!" అని బిగ్గరగా నరచినాఁడు. మీనాక్షి యేకధారగాఁ గన్నీళ్ళు గార్చుచున్నది.

కుట్టాన్ : వీరా ! ఇదియేనా ధైర్యము? ఓదార్చుకొనుము. మించినచ్చినదేమియు లేదు. ఇతియంతయు భగవంతుని లీల. మన మేమి చేయగల్గుదుము? నేను నీకుఁ బరమాస్పృహను. నాకన్న నిన్ను ప్రేమించువారు జగత్తులో నీకింక నెవరు? అధైర్యమెందుకు? శోక మెందులకు? అన్నా! నీ కశుభము కలుటకుఁ బూర్వము నా గొంతుక తలుగుకొని పోనిమ్ము." వీరభూపతి కొంచెము యధాస్థితికి నచ్చినాఁడు.

కుట్టాన్ : మొన్న రాత్రి నీవు నీ సంగతి యంతయు నాతోఁ జెప్పినావు. నేను పాతాళమునకుఁ ద్రొక్కబడితి ననుకొన్నాను. హఠాత్తుగా విన్నయివార్త నాతలబ్రద్దలుకొట్టినది. ఇది పినుటకు నీకిప్పు డెట్లున్నదో నాకు నప్పు డెట్లున్నది. అప్పు డింటికిఁబోయి యేమిచేయుదును? ఏమియుఁ దోచలేదు. ఏమో నేను నూలుబ్రహ్మహత్యలు చేసినట్లునిపించినది.

'వీరా! నాకుఁ బిచ్చియెత్తు ననుకొన్నాను. అపుడు పిచ్చియే
 యెత్తినది. కాని శ్రీసుందరేశ్వరుండు నాయం దున్నాఁడు.
 ఈ మహాకల్లోలము నిన్న పగలు రెండుజాములు దాటువఱకు
 దాటినాను. నీవు నాకుఁ బరమాత్మఁడవు నీకన్ననాకుఁ
 బ్రపంచములోఁ బ్రేమింపగలవారు లేరు. అట్టి నీ భార్యనా
 నేను ప్రేమించుట ? నాహృదయము కణకణలాడు నిప్పులలోఁ
 బడవేసి కాచినట్లయినది. విషసంలిప్తాగ్రములైన వెయ్యి
 బాకు లొక్కమారుగా నాహృదయములో దిగవేసినను సంత
 బాధయుండదు. చివర కీ ప్రవాహములోఁబడి నశించిపోకుండ
 నొడ్డుకుఁ జేరుకొన్నాను. ఈమెయెడ నిదినఱకు నాకుఁగల
 ప్రేమయంతయు సోదరిప్రేమగా మార్చుకొన్నాను. వీరా!
 నాకు అక్కలుగాని, చెల్లెండ్రుగాని లేరు. భగవంతుఁడు నా
 కాలోప మీ ప్రకారముగఁ దీర్చినాఁడు. నిజముగా మీ
 రిద్వరు సుఖముగా సంసారము చేయుచున్నఁజూచుటయే నేను
 గోరునది. ఇక నా పూర్వవిషయము నాకు జ్ఞప్తికిరాదు.
 ఏలన, నిన్న దాని కంతకుఁ దగినంత నరకభాధ మానసికముగా
 ననుభవించితిని. ఆభావము నాలోనుండి పోయినది. ఇప్పు
 డీమెను నేను సోదరివలెఁ జూచుచున్నాను. అట్లుచూడఁగలను.
 వీరా! ఏ దురూహయు లేకుండ నీమె నిపుడు కౌఁగిలించుకొనఁ
 గలను. నా చెల్లెలనుచు నెవరైన నున్నచో నామె నెట్లుకౌఁగి
 లించుకొందునో, యీమె నట్లు కౌఁగిలించుకొనగలను. నిన్న
 నేను బొందిన మహాభాధవలన, నా తప్పువలన నా కీ శక్తి
 వచ్చినది. వీరా! ఈ జీవితములో నన్ను నీయెడ నెంత కృత
 జ్ఞునిగాఁ జేసికొంటివి! నన్ను ఘోరపాపమునుండి రక్షించితివి.

నాధర్మపత్నిని బ్రేమించుటకు మార్గము చూపితివి. ఇంకేమి చేయవలయును? నీవు నాకు గురువువంటి వాడవు' అని కుట్టాన్ ఏడ్చుచు వీరభూపతి పాదములు కనుల కద్దుకొనెను. వీరభూపతి యతని చేతులు తీసి, 'కుట్టాన్!' నా పూర్వజన్మ సుకృతమువలన నీవు నాకు స్నేహితుడవైనావు. నీకు నాకు బోలిక యెక్కడ? నీవు ఋషివి. నే నింకను మనుష్యుడనే. శ్రీ సుందరేశ్వరుడ విట్లవతరించినావు, అని కన్నీళ్ళు పెట్టుకొన్నాడు. కుట్టాన్ చీరయు, పసుపు కుంకుమలును, జందుకాయ పెట్టెయు, మీనాక్షి కిచ్చి "అమ్మా! బుద్ధిమంతురాలవు. విద్యాధికురాలవు. నీకు నే జెప్పవలసిన దేమున్నది. ఈచీర కట్టుకొనుము" అనెను. ఆమె కన్నీళ్ళు తుడుచుకొని యూచీర ధరించివచ్చి కుట్టానునకును, భర్తకును సమస్కారము చేసెను. సమస్కృతిలో మీనాక్షి వీరభూపతి పాదములను జేతులతో జక్కగా నిమిరెను.

౧౭

మీనాక్షి "అన్నా! యిక రెండురోజు లుండు" మన్నది. వీరభూపతి పోనిచ్చి నాడుకాదు. కుట్టాన్ పంచమివఱకు వీరభూపతి యిల్లు వదలి పెట్టుటకు వీలులేకపోయినది. కుట్టానున కేకవీరను జూడవలెనని యున్నది. ఆమెతో నిదియంతయు జెప్పవలె ననిపించినది. మీనాక్షి మూట తీసి వేయవలెనని

యున్నాఁడు. రాజునకుఁ దదియనాటికే యెక్కువ యయినది. దళవాయిని దొందరగా రమ్మని. మఱల వర్తమానము చేసినారు. దళవాయి వచ్చుటకు వీలులేకపోయినది. మారన దేశము ముద్దుకృష్ణప్పనాయకుఁడు రాజ్యమునకు రాక పూర్వము దొంగలచే నిండియుండెను. రామనాథము మధుర కును రామేశ్వరమునకును మధ్య నున్నది. రామనాథము వద్దఁ బెద్ద చెఱువున్నది. దానికి “పాండ్యకమై” అని పేరు. అది పూర్వ మెప్పుడో పాండ్యులు త్రవ్వించిన చెఱువట. ఆ తటాకమువద్దఁ జోరులు మూఁగి రామేశ్వరమునకుఁ బోవు మార్గములో యాత్రికులను దోచుకొనుచుండెడి యు. ఈ మార్గములో విశ్వనాథనాయకుని కాలమునుండియు నిట్లే యున్నది. కాని ముద్దుకృష్ణప్పనాయకుఁడు దానివిషయమై శ్రద్ధతీసికొని దళవాయి నచ్చటికి బంపించి, యా మారనదేశ మును స్వాధీనము చేసికొనెను. మధురనాయకులకు రామ నాథదేశము స్వాధీనము చేసికొనవలసిన యగత్యమున్నది. సముద్రపు తొడ్డంతయుఁ బోర్చుగీసువారి యధీనతలో నుండి పోయెను. పోర్చుగీసు రాజప్రతినిధులచేత నియమింపఁబడిన యధికారులు సముద్రపు తొడ్డునున్న పల్లెలలోఁ, బట్టణము లలో వర్తకముచేత వచ్చుచున్న రాబడులు, పన్నులును ససూలు చేసికొనుచుండిరి. ఆ యా స్థలములయందు నేరములు శిక్షలు మొదలగు సర్వాధికారములు పోర్చుగీసువారే చూచుచుండిరి. స్వదేశరాజులనుండి యట్టి యధికారమును పోర్చుగీసునాకు పొందలేదు. పొరవులు (పల్లెవారు) తూర్పు సముద్రతీరములం దున్న భారంధలు పోర్చుగీసు రాజునకు

ప్రజ యట. లక్షరజ్ఞానము లేని యీ సముద్రతీరప్రజను బోర్పుగీసువాడు మతబోధకులవలన, నల్పపాఠితోషికములవలనను నాకర్షించి వారిని గ్రైస్తవ మతములోనికి మార్చి, వారియండఁగొని యిట్టియక్రమములను దేశములో జేయఁజొచ్చిరి. ఈ రాజకీయ దౌర్జన్యములను, ధననష్టమును నివారించుటకు మధురరాజులు మారవదేశమును జక్కగా నుంచుట యవసర మైనది. రామేశ్వరమునకుఁ బోవు యాత్రికులను దోచుకొనుటఁగూడ నారోజులలోఁ గ్రైస్తవమతాభివృద్ధి చేయుటగా భాషింపఁబడెనుగాబోలు! మొదట ఉదయన్ సేతుపతి యీపనిమీఁద నియమింపఁబడినది. విశ్వావసునామ సంవత్సరమున.

సేతుపతి దళవాయి యిచ్చటకుఁ జేరినతోడనే మొట్టమొదట రామేశ్వరమునకుఁ బోవుమార్గము బాగుపఱచుటకై రామనాథమునకును, బాగళూరునకును గోటలుకట్టి యచ్చోట సైన్యముంచెను. యాత్రికులను, గుంపులు గుంపులుగాఁ జేసి, ప్రతి గుంపువెంటను కొందఱు సైనికులను బంపించుచుండెను. రామనాథమునుండి యిట్టి యాత్రికులు ప్రొద్దున నొకగుంపు. సాయంత్ర మొకగుంపును బయలుదేరుదురు. వారి వెంటనేఁబది సైనికులు వీరివెంట నేఁబది సైనికులును బోవుచుందురు. ఈ రెండు సైనికుల జట్టులును మఱునాఁడు రామేశ్వరమునుండి వచ్చు యాత్రికులతో వత్తురు. ఇచ్చటి నుండి మఱునాఁడు మఱిరెండు యాత్రికులగుంపులు బయలుదేరును. ఇట్లు మొదట యాత్రికులకు సౌలభ్యముచేసి, యనంతరమున నా చుట్టుపట్ల నితరులతోఁగూఁబడఁగించుచున్న చిన్న చిన్న పోరపుటసొంత

లను గ్రమక్రమముగ సాధించి కాశ్యూర్ కోవెల, పట్టమంగ
ళము మొదలగు స్థానములలోఁగలిన మధికారుల నుంచి కట్టు
దిట్టములు చేసెను. తరువాత సేతుపతి రామనాథము చుట్టు
పట్ల నున్న యరణ్యములను ఛేదించి పాండ్యకమ్మెజలముతో
భూమియంతయు సాగుచేయించెను. దేశము చోరభయము
లేక తృణజలకాప్తసమృద్ధిఁ గలిగి సేతుపతి పరిపాలనమున
శాంతి గలిగియుండెను. పరదేశీయుల యుబ్బును దాత్కాలిక
ముగాఁ దగ్గఁకు కొని మతవిషయమైన యే పనులు సేతుపతి
చేయలేదు.

రాజునకుఁ జాల జబ్బుగా నున్నది. రమ్మని కబురు
వచ్చుటచే దళవాయికి భయముపేసినది. రాజున కెట్లుండునో!
ఒకవేళ రాజు మృతినొందెనా, తా నీ రామనాథ ప్రాంతము
లలోఁజేసిరి ప్రయత్నము లన్నియు నిష్ఫలము లగును. సామా
న్యముగా రాజు మాటికపుడు సామంతులును, శత్రువులును
దమ స్వాతంత్ర్యమునకుఁ బోయినభూములు మఱల సంపా
దించుగొనుటకును బ్రయత్నింతురు. కనుక నిదియే సమయ
మని, దళవాయి రాజధానిలో ననేక కార్యములు చూచు
చుండును. వచ్చుటకు వీలులేదని తెలిసి, యణఁగఁజొక్కఁ
బడిన చిన్న చిన్న నాయకులు మఱలఁ దమ స్వాతంత్ర్యమును
వహించిరా, యీ సారి వారిని గెలుచుటకుఁగూడఁ గష్టమై
పోవును. అందుకని తాను రాజధానికేఁ బోకమున్న తనకుమా
రుని రమ్మని దళవాయి కబురంపినాఁడు. తనకుమారునిఁ దన
మధికారముతో నుంచి తాను రాజధానికేఁ బోవలయును. దళ

వాయి తత్క్షణము రాజధానికిఁ బోవలె. కుట్టాన్ తత్క్షణము రామనాథమునకు రావలయును.

జ్యేష్ఠ శుక్ల పంచమినాఁడే కుట్టాన్ బయలు దేరవలసి వచ్చెను. ఏకవీరను జూచుటకుగూడ వీలులేక పోయినది.

దళవాయి మధురకు దళమిక్కి జేరుకొనెను. రాజముద్దుకృష్ణప్పనాయకుఁడు మంచములోఁబరుండియే తనయిద్దరు కొడుకులను, దళవాయిని, బ్రథానిని, రాయసమునుగూర్చుండ బెట్టుకొని రాజ్యమంతయుఁ దనకొడుకుల కప్పగించెను. పెద్ద కుమారుఁడైన వీరప్పనాయకుని రాజును జేయవలసిన దని నిర్ణయించెను. రెండవ కుమారుఁడును. మహాసమర్థుడైన తిరుమలనాయకునితో నన్నగారికిఁ జేదోడు వాదోడుగా నుండు మనియుఁ గస్తూరిరంగప్పనలఁ బ్రవర్తింపరాదనియు, నట్లయిన రాజ్యము బహుధా పంచుకొనిపోయి శత్రులకు సాధ్యమగు ననియుఁ జెప్పెను. తిరుమలనాయకుఁడు తండ్రిపాదముల వద్ద గూర్చున్నవాడు, సాలప్రాంశువులేచి, కత్తిపూని, తనయన్నగారి నే సేవించెదననియు. నన్నగారి సంతానము కలిగెనేని యతని తరువాతఁ దనయన్న సంతానమునే రాజుఁ జేసేదననియుఁ బ్రమాణము చేసెను. తరువాతరాజు దళవాయి, బ్రథాని, రాయసములతోఁ దననువలెనే తన కుమారునిఁగూడ సేవించవలె ననియు, వారి రాజభక్తివలననే రాజ్యము సాగుచున్నదనియుఁ జెప్పి సేతుపతి చేసిన మహాత్కార్యములను, నతఁడు చూపించిన రాజభక్తిని గొనియాడెను. వారందఱును రాజ్యమును బూర్వమునలెనే కాపాడెదమని ప్రమాణముచేసిరి. తరువాత రాజు చాలసేపు శాంతముగా నుండెను. అదివఱకే

పాలెగాండ్రండలు ననేకకార్యముల మిషమీఁద మధురకుఁ బిలిపింపఁ బడిరి. రాజ సాయంతనమున నొక రొక్కరినే పిలిచి వారివద్దనుండిగూడ వాగ్దానములు తీసికొని యానాఁడే వీరప్ప నాయకుని కభిషేకము చేయించెను, క్రొత్తరాజున కండలును జోహారులు జేసిరి. మఱునాఁడేకాదశి. ఆనాఁడు చంద్రోదయ సమయమునకు శ్రీముత్తుకృష్ణప్పనాయకుఁడు పరమపదించెను.

రాజసౌధమంతయు రోదన భ్వనులతో నిండిపోయెను. దళవాయియుఁ దిరుమల నాయకుఁడును బోయియూరడించిరి. మంచిగంధపుఁ జెక్కమీఁద నేతిగిండ్లు క్రుమ్మరించి వృద్ధరాజు శవము నాహుతి చేసిరి. వీరప్పనాయక మహారాజులుంగారు సహస్రగోదానములును, శతాగ్రహారదానములుఁ జేసెను.

సామంతరాజులయుఁ బ్రధానాధికారులయు రాజభక్తి వలన రాజ్యము మఱల శాంతముగా జరుగుచుండెను. క్రొత్త రాజునకుఁ పాలెగాండిచ్చిన కానుకలతో రాజసౌధమునిండి పోయెను. వృద్ధరాజు పోయినాఁడన్న దుఃఖ నేయంతఃపురము నందు దాఁగి యున్నదో కాన, మధురరాజ్యమంతయునూతన భూపతిపట్టాభిషేకోత్సవమునందలి యానందచిహ్నములతోడనే కలకలలాడుచుండెను.

వీరభూపతి యుదయన్ నేతుపతి నొకనాఁడు భోజన మునకుఁ బిలిచెను. వీరభూపతి చిన్నవాఁడు. చనిపోయిన వృద్ధ సరపతికూడ వీరభూపతికి స్థానాపతి యధికారము వచ్చి మూఁడు నెల లయినను, మిక్కిలి సమర్థతతో వర్తించినాఁడని చెప్పెను. వీరభూపతి నిదివఱకు వృద్ధనేతుపతి చూడలేదు. అతనికి యుద్యోగము కుట్టాన్ తిరుమలనాయకునితోఁ జెప్పి

యిప్పించెనని యతనికిఁ దెలియును. వీరభూపతిని జూచిన ఉదయన్ సేతుపతికి ముద్దయినది. కుఱ్ఱవాఁడు, తెలివితేటలు కలవాఁడని.

భోజన వేళ మీనాక్షి వడ్డించినది. దళవాయి మీనాక్షి నెఱుఁగును. ఆశ్చర్యపోయినాఁడు. వీరభూపతి నడిగినాఁడు. స్థానాపతి కథయంతయు సంక్షిప్తముగా దళవాయికిఁ దెలియఁజేసెను.

మీనాక్షి 'కక్కా! అన్నకు నా యెడల సంతప్రేమ యనుకొంటిరి' యన్నది. తన కుమారుని సంసారమునకు మంచిరోజులు వచ్చినవని దళవాయి సంతసించినాఁడు. ఇప్పుడు కొడుకును, గోడలిని విడిగా నుంచరాదు. దళవాయి నాటితిథి యడిగెను. 'ఆషాఢ బహుళ చతుర్దశి.'

౧౨

మీనాక్షి సేతుపతుల సౌధమునకుఁ బోవుచు వచ్చుచుండెను. ఏకవీరకు నామెకు మిక్కిలిఁ జెలిమియైనది. ఏకవీర కూడ రెండుమూఁడుసారులు స్థానాపతి యింటికి వచ్చినది. ఆమె వచ్చిన రెండుమూఁడుసారులును స్థానాపతి యింటివద్ద లేడు. రాజకార్యము లంత యొత్తిడిగానున్నవి. వీరభూపతి యింటికి వచ్చుటలేదు. వలసగా వారముదినము లీ పూట వచ్చుటకు వీలులేదు. ఈపూట వచ్చుటకు వీలులేదని యతఁ డింటికి వచ్చెను.

మానము లంపెను. మీనాక్షి సేతుపతుల ప్రణయమును గూర్చి వీరభూపతికిఁ దెలిసిన తరువాత కుట్టాన్ మూఁడుదినములు వీరభూపతి యింటనే యుండెను. అనంతర మతఁడు రామనాథమునకు వెడలిపోయెను. ఆ తరువాత మీనాక్షి వీరభూపతుల చర్యలలోఁ జాలమార్పులు కలిగెను. వీరభూపతి పైనిఁ బ్రేమ నానాటికి మీనాక్షి కభివృద్ధి నొందుచుండెను. మీనాక్షి నిత్యము వీరభూపతి యున్నచోటఁగాని యుండదు. అతనితో మాటాడునపు డామె మొగములో నవ్యక్తములైన స్వర్గవాంఛలు తలచూపుచుండును. ఆ నాలుగైదు రోజులలో మీనాక్షి తనంతటఁ దాను రభూపతిని రెండుసారులు కౌఁగిలించుకొన్నది. కాని వీరభూపతిలోఁ గదలిక లేదు. అతఁడు మున్నువోలే నామెను బలుకఁగించుటకూడ లేదు. తనవద్దనే కూర్చున్న మీనాక్షి నచటనుండి లేచి పొమ్మనును. ఆమె తనవద్దకు వచ్చినవెంటనే తన కేదో పని యున్నట్లు లేచిపోవును. మీనాక్షి యతనిఁ గౌఁగిలించుకొన్న పుడు రంభాపరిష్కంగమున నిశ్చలుండును, నియతేంద్రియుఁడు నైన శుభునివలెఁగూర్చుండును. ఇతని యీ తూష్ణాభావము మీనాక్షికి దుఃఖము కలిగించలేదు. అంత కంత కామెప్రేమ వృద్ధియగుచునే యుండెను. పొంగి వచ్చు నా ప్రేమప్రవాహమును వీరభూపతి తాళుకొనలేకపోయినాఁడు. ఆమె చేయు ప్రేమద్యోతక కార్యముల నోర్చుకొనలేకపోయినాఁడు. అతని మనస్సు కదలిపోయినది. సేతుపతి, మీనాక్షి - వీరువురి ప్రేమయు నతని మనస్సు నావరించెను. ఇప్పుడు వారి ప్రేమ సోదరీసోదరప్రేమకదా! శారీరకమైన సంయోగము లేక

పోయినను వారికువురే భార్యాభర్తలు. వారి యా ప్రేమ
యూరకే పోవునదికాదు. వారిజీవితము లున్నంతవఱకు నది
తుడిచివేయఁబడునదికాదు. ఇప్పటి వారియునికి యథార్థ
మైనను బ్రథమప్రేమ, మీనాక్షి హృదయపు మొగ్గ, కుట్టాన్
సేతుపతియే వాసనచూచినాఁడు. ఇప్పుడది యనన్యభోగ్యము.
వీరభూపతికి నిద్రలేదు. ఆహారము లేదు. నిరంతరము మీనాక్షి
సాహచర్య మొర్చుకొనలేక రాజసౌధమునకు బోయి యందే
నివసించుచుండెను.

వీరభూపతి యింటికి వచ్చి వారము దినము లయినది.
మీనాక్షి యతనికొఱకు రాజసౌధమునకుఁ బోదమనుకొన్నది.
కాని యట్లు చేయరాదనుకొన్నది. ఉన్నన్ని నాళ్ళుండవచ్చెనా,
యికఁ గొందఱలో గావచ్చు ననుకొన్నది. తొందరపడి సంఘ
మర్యాద నుల్లంఘించుట యేల ననుకొన్నది. వీరభూపతిని
గూర్చి యామె యూహించినపు డెల్ల నామె మొగము చివ
రలు రేఖాసౌష్ఠవసీమలును, గనులు జ్యోతిరాస్థానములు
నగుచుండెను. ఆమె యొడలంతయు బులకరించినట్లుండెను.

ఈ మహాప్రేమలో నామెకు వీరభూపతికిఁ దనయొడ
నెట్టిభావ మున్నదో తెలియలేదు. తన పూర్వ నైల్యమంతయుఁ
కుట్టాన్ తపస్సుచేఁ బరిక్షాళితమై పోయిన దనుకొన్నది. వీర
భూపతివంటి బుద్ధిశాలి కందలి సమున్నతార్థము గోచరింప
కుండుట దుర్లభ మనుకొన్నది. వీరభూపతి యీ యంతఃపురా
శ్రయము పనియొత్తిడివలననే కలిగె ననుకొన్నది. రాజు
పోయిన క్రొత్తరిక మా యూహకు బల మిచ్చినది.

నాఁడు శ్రావణ శుద్ధదశమి. ఆకసమున మొగిల్చు కృష్ణ సారమృగములవలె, అగురు ధూపమువలె, ఎలుగుబంట్లవలె ఏనుగుగున్నలవలె ధుముకుచుండెను; వ్యాపించుచుండెను; కదలకుండెను; ఘోరించు చుండెను. తూరుపునఁ బట్టిన మబ్బు చుట్టుపట్ల నున్న పదిమబ్బులఁ గలుపుకొని వాన యొలుకబోసి నదే యనిపించినది. కాని యింతలో నొక పెద్దగాలివచ్చి దానిని బువరేకాదశధా విడఁబఱచెను. సూర్యుడు గాత్ర మప్పుడప్పుడు పలుచని మబ్బులలోనుండి మందరశృంగులు వెలయుచునేగాని యింతలో మఱల నొక నల్ల కానుగుల గుమ్మువంటి మేఘమడ్డు వచ్చియతని లోకమును వేరుపఱచును.

ఒంటరిగా నున్న మీనాక్షి కేమియుఁదోఁచలేదు. ఆమెకు వీరభూపతి దగ్గర లేమి వియోగభారము కనిపించలేదు. ప్రతిక్షణ మతని రాక నెదురుచూచు నామె దేహము మాటి మాటికిఁ గ్రొత్తగ్రొత్త పులకలచే గరగఁగలు దాల్చు చుండెను. ఆమె కింతలో నేకవీరవద్దకుఁ బోవలె ననిపించినది. ఇదిషఱకామె యేకవీర యింటికిఁ బదిసార్లదాఁకఁబోయియుండ వచ్చును. ఏకవీర యనిన మీనాక్షికిఁ జెప్పరానంత ప్రేమ యున్నది. ఆప్రేమకుఁ గారణమున్నది. ఆమెను జూచినంతనే మీనాక్షికిఁ దన జీవితమంతయు జ్ఞప్తికి వచ్చును. తన జీవిత రహస్యమంతయు నొక గుళికవోలె నామెలో నున్నట్లనిపించును. కాని యేకవీరకు మీనాక్షిమీఁద నేటిప్రేమ? మీనాక్షి యేకవీరకు స్థానాపతి భార్య. స్థానాపతికి దనభర్తకు స్నేహము. స్థానాపతి కుద్యోగ మిప్పించినది తనభర్త. అందుచేతగూఁడఁ దనయందు మీనాక్షికిఁ బ్రేమ కలుగవచ్చును. అయినను

నంతప్రేమ చూపుచున్న మీనాక్షిని హృదయముతోఁ దాను
 ప్రేమించ లేకపోయినను, లోకమర్యాద యెంతవఱ కభిలషిం
 చునో యంతవఱ కామెను ప్రేమించునట్లు వ్యక్తపఱచు
 చుండెను. యందుకనియే యంతవర కిల్లుకదలని యేకవీర రెండు
 మూఁడుసార్లు స్థానాంతరియింటికి వెళ్ళినది. వెళ్ళినది కొంచెము
 సేపుమాత్రమే యుండి తిరిగియు వచ్చినది. మీనాక్షి
 యామెకుఁ దమ యిల్లంతయుఁ జూపించనెంచినది. ఏకవీర
 యామె కెడమియక వెళ్ళినట్లే వెళ్ళి తిరిగి వచ్చినది.
 మీనాక్షి సహజముగ వివేకవతి; లోకులభావములు వారి
 ప్రవర్తనలవలనఁ దెలిసికొనునేర్పు కలదియకాని, యిప్పటి
 యామెస్థితి యొక తన్మయత్వముగ నున్నది. తన తొల్లిఁటి
 ప్రేమ, దాని పరిణామము, తన యిచ్చలేని తల్లిదండ్రుల
 బలవంతమువలన పెండ్లి, ఆ వచ్చినభర్త తన యిచ్చ నడిపిన
 వాఁడు, దైవాద్వా కుట్టాన్ కలయిక, అతని మహత్తర
 త్యాగము - ఈ విచిత్రసంఘటన మెల్ల నామె యెడందల్లా
 దేనినిగూర్చియు నాలోచించుట కెడమియ్య లేదు. తన
 వివాహ మైననాఁటినుండి తన పతియెడలఁ దననోష మామెను
 వేధించుచుండెను ఇతరమైన యే సంగతిని గూర్చి యూహిం
 చుటకుఁ దా వియ్యని యామెచునను తనశక్తినంతయు నీవైపు
 నకుఁ ద్రోసినది. దివారాత్రము లామె వీరభూషిని గూర్చియే
 యూహించుట, ఏకవీర తనయెడఁ నెట్లు ప్రవర్తించినది
 యామెకు గుర్తేలేదు. నాఁడుమఱల నేకవీరను జూడఁబోనెంచి
 శకటవాహకునిఁ బిలిచి బండి యాయ త్తపఱపు మనెను.

తాను దల దువ్వుకొని, క్రొత్తచీరఁ దాల్చి, నగలు ధరించి, ముంగిట నిలిచిన శకట మారోహించి బయటికి వచ్చెను. ఆమె ప్రౌద్ధున నొక సేవకుని వీరభూషతిని నాటి రాత్రికిరమ్మని కబురంపినది. వాఁడు వచ్చి స్థానాపతి రాత్రికి వత్తునని చెప్పిరని వార్త తెచ్చినాఁడు. వానిని బంపించి మీనాక్షి బండిలోఁ గూర్చున్నది.

బండిలోఁ గూర్చున్న మీనాక్షి కన్నులలో వీరభూషతి యాడినాఁడు. ఎఱ్ఱనిమానిసి. శాంత మైన వదనము. ఎఱ్ఱని మొగమున నల్లని మీసముల చివరలు మెలికలు తిరిగి తామరమీఁదఁ దుమ్మెదలాడిన ట్లునికి. ఆజానుబాహుస్య. చక్కని కన్నులు. ఎప్పుడు నవ్వుచున్న మొగము. మీనాక్షి తాఁ గప్పుకొన్న బంగరుపూవులు గల తెల్లని పట్టుసేలువ లోపల రెండుచేతుల ప్రక్కలకదుముకొని, కన్నులు మూసి కొని, బండిలో నొకవైపున కొదిగి గూర్చున్నది. రంయి మని చల్లనిగాలి తెగలసందుగా లోనికి దూరినది. మీనాక్షి, కన్నులు మఱింత మూసికొని, నక్కినక్కి మూలమూలకొదిఁగి యొదిగి కూర్చున్నది.

ఆ శకటము రాజదత్తము. ప్రథానాధికారులకుఁ బ్రతి పారికి రాజుగారి శకట మొకఁడు కానుక. అది యిది; బండికి నాల్గుచక్రములు, క్రొత్తరంగు, సందీశ్వరునివంటి రెండు వృషభములు బండికిఁ గట్టబడెను. బండివాడు బహుప్రియత్న మున వృషభముల నంకెకుఁ దెచ్చుచున్నాఁడు. బండికి నొగవద్ద స్థానాపతి పేరున్నది. ఎద్దుల నీపులమీఁదఁ గప్పబడిన యెఱ్ఱని పట్టుసెలాలమీఁద స్థానాపతిపేరు వ్రాయుబడియున్నది. ఎడ

కొమ్ములు కోసఁ దేరి చివరల హొన్న పొన్న - లమర్పఁబడి
యున్నవి. అద్దాలు, ~~మువ్వలు~~, చిరుగంటలు నమర్చిన
వెండ్రుకల త్రాళ్ళసికమ యలు, మెడలకు గంటల పట్టెడలు,
నాలుఁగు కాళ్ళకు వెండ్రుకల త్రాళ్ళుఁ బ్రకాశించు రెండుస్పృశ
భములు దక్షయజ్ఞధ్వంసవేళ వీరభద్రుని వెన్నఁదిన నందీశ్వర
భృంగీశ్వరులవలె నురుసులు గ్రక్కుచుండెను. పార్వతీదేవికి
హినువద్రాజు పంపించిన సారెవలె మీనాక్షీ దేవికిఁ బ్రతి
సంవత్సరారంభ వేళాకృతకళ్యాణార్థపరిగుంఠితమంటపము వలె
నాబండి వీధివెంట జరజర దొరిలిపోయినది.

బండి సేతుపతిసాధముముందఁగినది. ఆగి నెమ్మదిగా
నంతరిపుర స్రదేశముకడకుఁ బోయినది. ఏకవీర గవాక్షము
నుండిమీనాక్షినిఁజూచి మేడదిగివచ్చి యామెనుగలసికొన్నది.
మీనాక్షి యేకవీరను జూచినది.

ఏకవీర యానాఁడు తెల్లని పట్టుచీరధరించినది. శిరోజము
లభ్యంజన మానరించినట్లు పొడి పొడిగా నున్నది. ఆమె
కనులలో నొక లోలత్వమున్నది. అది లోలత్వమనుట కన్న
మోహనత్వ మనిన బాగుండును. కంచుకముకూడ బంగారు
పూవులుగల తెలిపట్టుది. అపుడామె తెలి మొగిలిపొరవలె
నున్నది.

ఆనాఁడామెను మీనాక్షి చూచినంతనే పూర్వమామె
నెప్పుడో చూచితి ననిపించినది. ఉలికిపడి మఱిలఁ జూచినది.
ఇంతలోఁ బరిచారిక తెచ్చిన యెఱ్ఱసేలువ నేకవీర కప్పు
కొన్నది. మీనాక్షికి మఱిలఁ దనపరిచితురాలే కనుపించెను.
ఏకవీర వివాహమైనది మొదలు ఆకుపచ్చ చీరలు ధరించును.

సర్వావయవములయందు నేడువారముల సొమ్ములుతాల్చును. వివాహాత్పూర్వము తెల్లని పట్టుచీరలు తాల్పడిది. తల యెప్పుడుఁ బొడిపొడిగా నుంచుకొనెడిది. వివాహానంతరమునఁ దెలిచీర. తాల్చినది కుట్టా తన శయ్యమీఁద నామె నిద్రించి నది చూచినరాత్రియే మొదటిసారి. అది మొదలు కుట్టాన్ పెట్టిన గడువు మొదలు నెలనెల కమావాస్యనాఁడు తాల్చుచు వచ్చినది. గడువు రెండేడ్లు గడచినది. ఏకవీరకుఁ గుట్టాన్ మాటలయందు నమ్మకముబోయినది. మనసు క్రమక్రమముగా దాను దొల్లి ప్రేమించిన యతనిమీఁదికిఁ దిరుగుచు వచ్చినది. అతనినిగూర్చి యూహలు వచ్చినప్పుడెల్ల నేకవీర తెలియుదు పుల్లు ధరించుచుండెను.

ఏకవీర కతనియూరు తెలియదు; అతనిపేరు తెలియదు. మఱి యేమి తెలియును? చంద్రనుకుమార మైన యతని మొగ మెఱుఁగును. అతని దీర్ఘాకృతి తెలియును. అతని నూడులవంటి కనులు తెలియును. అతని తుమ్మెద తెక్కలవంటి మీసములు తెలియును. ముందుఁ బాయలుగాఁ దీసి వెనుక ముడికొదిగిన యతని కేశపింఛము తెలియును. తమ యిద్దరినడుమఁ ద్రుంచరానిదిగా నున్న స్వచ్ఛప్రేమ బంధము తెలియును. తన మొగములోని సౌందర్య మంతయు దాను దెల్లచీర ధరించి తల పొడిపొడిగా నుంచినప్పుడు పట్టరానిదిగా నుండుననికూడ నామెకుఁ దెలియును. వివాహ మైన రెండు సంవత్సరములుగా నేకవీర యాతని మఱిచిపోయినది. అతనిస్థానమునఁ గుట్టానునకు వసతి నిర్మించినది. కుట్టా నా వసతిలో నిలిచినాఁడు కాదు. తాను నిర్మించిన ప్రేమసౌధమునకు

గుట్టాను తీసిన నిర్దయాద్వారమునుండి తన తొల్లింటి నలపు
కాఁడు ప్రవేశించినమాట యేకవీర కవగతము కాఁగేదు; తన
కిప్పుడు పెరిగిన తెల్ల పట్టుచీరలమీఁద మక్కువ వెనకి చూచు
కొనలేదు. తన తొల్లింటి ప్రేయోమూర్తి యామెకనులకుఁ
గట్టినట్లుండెను. ఆమె యతని ప్రత్యక్షమైన మూర్తినిఁగూర్చి,
దాని నిలుకడను గూర్చి వితర్కించుకొన లేదా. అది యామెకు
సర్వలోకములనుండి తాను గుప్త పఱచుకొన్న ధనము. ఆ ధన
మునకు యాధార్థ్యము లేదని యామెకుఁ దెలియును. ధర్మ
మునకు సాధనము యాధార్థ్యమునకు దవ్వైనది. అందుచేత
నామె ధర్మబద్ధయై యా ధనముమాట మఱచిపోయినది.
ధర్మముతోడి ధనము నభిలషించినది. ఈ శ్రోత్రధన మ్మామెకు
స్వర్ణదూర మతిగమించినది. ఈ రెండుధనము లామె కయధా
ర్థములైనవి. మొదలిధనము మధురప్రేమమధుమైనది. రెండవ
ధనము ధర్మప్రేమమయ మైనది. తనకు దూరములైన యీ
రెంటిలో నేది మనస్సున నిల్పుటకు యోగ్యమైనదో ఆమెకుఁ
దెలియ లేదు. తెలివికొలది రెండవ దానిని మనస్సున నామె
నిలుపును. తనకుఁ దెలియకుండ మొదటిది తాను వచ్చి తన
మన సావరించును. ఆ యావృతి యామెకుఁ దెలిసి తెలియన
ట్లుండును.

తన్నుఁజూచినంత నే మీనాక్షి యులికిపడిన దెందుకా
యనుకొన్నది. ఏరవీర మఱలఁ దన సౌందర్యమునకు ముగ్ధురం
లయిన దని సమాధానము చెప్పకొన్నది. ఇంతలో నిద్దఱుఁ
దొల్లింటి పరిచితలవలె మాటలాడుకొనిరి. ఆ యులికిపాటు
మీనాక్షి మఱచిపోయినది. ఏకవీరకు మఱపు రా లేదు.

ఇరువురును జాజిపందిరి క్రిందగా నేకవీరగడికి బోవుచుండిరి. ఒక పసరు మొగ్గ యేకవీరపై బడినది. ఒక పచ్చి యాకు మీనాక్షిపై బడినది. పందిరి యంతయు వర్షము కొరకు నెదురు చూచుచున్నట్లు చెదరుపూలు విరిసినవి. వర్షమును రమ్మన్నట్లు చిన్నగాలికి ఆకులు కదలుచున్నవి. పందిరిలో జీకట్లు క్రమ్మినవి.

ఆకసమునఁ బడమిదిక్కున బురదవలె వ్యాపించిన నల్లని పెద్దమేఘము నుద్ధృతిచూచి బండివాఁడు వర్షాశంకి శకటమును దూరాననున్న శకటములు నిల్చు చావడికి గొంచుఁ బోయి యెడ్ల తలతాళ్లు చక్రములకు బిగించికట్టి సేతుపతుల శకటసారథుల పసిపిల్లలలో నెనిమిదేండ్ల బాలికతోఁ బ్రసంగములోనికి దిగెను. దానిపేరు అమృతము.

పిల్ల:-ఎవరు వచ్చినది? బండివాడు:- స్థానాపతిగారి అమ్మవారు.

పిల్ల పరికిణీ తొడపైకిలాగి జనపనార త్రాఁడు పేను చుండెను. ఆపిల్ల తలవెండ్రుకలు సంస్కారహీనములై రాగి బొచ్చువలె దాని మొగముమీఁద వ్రాలుచుండెను. త్రాఁడు పేనుచుండగా నాపిల్లకుఁ దొడ మంటపెట్టి యుమ్మితిసి తొడకు రాచుకొని బండివానివంకఁ జూచి యతఁడు తననంకఁ జూచుట లేదని మఱలఁ దలత్రాఁడు పేనుకొనుచుండెను. చల్లనియీదురు గాలి యొకఁడువచ్చి యాపిల్ల తలమీఁద నెండుతుంగగుబురు మీఁదవలె యథేచ్ఛముగా విజృంభించెను. దాని కనులలోఁ జల్లగాలి చొఱబడి చిన్ని కన్నీటిబొట్లు తెచ్చెను.

బండివాడు :- కుట్టాన్ సేతువతి మహారాజులుంగా
రెవుడు వత్తురు? పిల్ల :- ఎవడు? బండి :- బాబుగారు పిల్ల :- బాబు
గారా? (అని ఆగి) నాకుఁ దెలియదు.

చిన్న తుప్పర మొదలుపెట్టెను. అది పెద్ద వర్షమునకు
మొదలని బండివాడనుకొనెను. పిల్ల లేచి చూచుదాకఁబోయి
తనచేతులు వానలోఁ జూచి చేతులు తడిసిన తరువాత రెండు
చేతులు మొగమున రాచుకొనెను. బండివానినిఁజూచి నవ్వెను.
అంగడినుండి యేవో సరకులు కొనితెచ్చు సేవకుడు తడిసి
పోదునని తొందరగా నడచుచుండెను. తుప్పర పెద్దనయ్యెను.
గుట్టపుసాలలోఁ గట్టివేయఁబడిన గుట్టములు పెద్ద చినుకులు
నేలపైఁ నాకులపైఁబడి చేయు సన్వడికిఁ గనులు పెద్దపిచ్చేసి
వెనుదిరిగి జూచెను. ఒక గుట్టము సకిలించెను. ఆ సకిలింపు
నందిపుచ్చుకొని గుట్టము లన్నియు సకిలించెను. ఆరుబయట
నున్న తడియరాని వస్తువులను బరిచారకలు లోనికిఁ దీసికొని
పోవుచుండిరి.

ఇరువురుగలసి లోనికిఁ బోవుచోపుగా నేకవీర సేలు
నంచు తడిసినది. ఇరువురును గదిలో పట్టుపటపులపైఁ గూర్చుం
డిరి. ఒక పరిచారిక వచ్చి యేకవీరపై సేలువ తీసి దులిపి
దూరమున గాలి కారఁబెట్టెను. ఇంకొకదాసి మఱల నింకొక
సేలువ తెచ్చులోపల మీనాక్షి చకితయయ్యెను. ఎక్కడనా
యీమెను జూచితిని. ఆమె పోల్చుకొనలేక పోయెను.
మీనాక్షి యాకడలిక యేకవీరకుఁ దెలియకపోలేదు. ఆ కబలిక
నేకవీర తెన్నుకొన్న యర్థము తెలు.

మీనాక్షి గార్హస్థ్యవృత్తాంత మేకవీరకుఁ దెలియదు. ఏకవీరసంగతి మీనాక్షికిఁ దెలియను. మీనాక్షికిఁ దెలియునని యేకవీరకుఁ దెలియదు. ఏకవీర యూహలోఁ దమప్రేమల గూర్చినంతవఱకు నొకరిసంగతి నొకరు తెలియరాని గూఢతఁ జేసి గౌరవమునందు సమానప్రతిపత్తి కలదని విశ్వాసము. మీనాక్షికి స్థానాపతికి గాఢప్రేమము కాబోలును. లేకున్న మీనాక్షి కింతయుత్సాహ మెక్కడిదని యేకవీర. మీనాక్షి యూహలో నేకవీరరహస్యముఁ దనకుఁ దెలిసి యునికి నసమాన ప్రతిపత్తి. ఆ రహస్యము తనకుఁ దెలిసియుంటఁజేసి యేకవీర యునిన నొకవిధమైన లోకువ. ఆ లోకువతనములో నగౌరవ మీషత్తునులేదు. ఆ రహస్యము తెలిసిన మీనాక్షికి నేకవీరతోఁ జనవు సహజముగాఁ బుట్టినది. ఈ సంగతి తెలియని యేకవీర కా చనవుభాగ మవగతము కాలేదు.

స్త్రీలు సామాన్యముగాఁ గలసికొన్నపుడు తమ భోగములనుగూర్చి వారికిఁ దెలియఁజేయట యలవాటు. చొడ్లు, శ్రోవలు, పడకగది, జవాహీర్ యితరస్త్రీలకుఁ జూపించి వారి దృష్టిలోఁ దాము గౌరవము సంపాదించుకొనుట స్త్రీలకు సహజము. ఆ సంగతిఁ దెలిసికొన బ్రయత్నించుట నూతనలకు సహజము. ఇన్నిసార్లే కవీరామీనాక్షులు కలసికొనినను మీనాక్షి యాప్రసంగము తెచ్చినదికాదు. ఏకవీర కనుమానము. తమ వైముఖ్యము స్థానాపతికిఁ దెలియనని కట్టాన్ తనకు జెప్పినాడు. స్థానాపతి భార్యతోఁ జెప్పియుండవచ్చును. ఇది యేకవీరకు మనస్సులో నొక కష్టశల్కము.

ఆనాఁడేకవీర మిఁనాక్షిని దీసికొనిపోయి, యుల్లంతయు జూపించెను. ఆ మహాసాధమున నున్న శల్పమునకు, నైశాల్యమునకు, భాగ్యమునకు మిఁనాక్షి తల. తిరిగిపోయెను. చివరకుఁ బడకగది చూపించెను. ఆ యెత్తయిన మంచము, ఆమంచమునందలి సనితనము గోడలలోనున్న దేవతావిగ్రహములు మిఁనాక్షి కది యొకస్వర్గ మనిపించినది. ఇరువురును మెట్లమీఁదుగాఁ బెద్దమంచముపై కెక్కి దానిమీఁద గూర్చున్నారు. బయట జాజిపండిరిమీఁద జనుకులు క్షుప్తధ్వనులు చేయుచుండెను. చల్లనిగాలి గవాక్షముగుండ గదిలోనికి బొంయి మని పోసికొన్నది. ఇద్దఱు సేలువలు నొంగిపోయినవి. వారు మఱల సర్దుకొనలేదు. మిఁనాక్షి మనస్సులో నొకవర్షాకాలగాఢనీలావిలశర్వరీఃసంధ్య వేళాగగనభాగపరివ్యాప్త కాలమేఘగర్భభేదియైన సౌదామని మెఱసి మఱల గాఢాంధకారములు క్రమ్మివెచ్చెను. పరిక్షాళితమైన యొక పాపవాంఛాస్ఫుతి యామె మనసు లోతులలో సంగతమయ్యెను. లోని మాధుర్యానుభవము ధర్మభీతి నంకురించ నీయలేదు. ఏకవీర పయ్యెద తొలఁగెను. నేత్రము లర్ధనిమిలితము లాయెను. వాన జోరు మని కురియుచున్నది. పంతెన క్రింద తూములనుండి నిండుకాలువ నీరు పడబోసికొన్నట్లు మఱల నీదురుగాలి గదిలోనికి బోసికొన్నది. మంచముపైని దుప్పటి లేచి వారి యిరువురిపైబడ్డది. ఆగాలిచలికాఁగలేక యేకవీర తన సేలువ తీసి కప్పుకొని లోని తనదేహము ముడుచుకొన్నది. ఆ గాలిచలి కొడలు పులికించి మిఁనాక్షి కంచెలముడి సడలనిచ్చి యెదుఱొమ్మున వానచినుకులు పడి

రెండుచేతులు చాచి చల్లవిగాలిని గొగలించుకొన్నట్లు చేతులెద నడుముకొన్నది.

కొంతసేపటికి వాన వెలసినది. బండివాడు శకటము తెచ్చినాడు. మీనాక్షివచ్చి శకట మధిరోహించెను. బండి తరలిపోయెను. బండిలోఁబోవుచున్న మీనాక్షికన్నులు నేకవీరకన్నులుఁ గలసినవి. అదే వీడుకొలు. వచ్చినది మొదలు వెళ్ళువరకు మీనాక్షికి నేకవీరకు నొకమాటయైన జరుగలేదు. ఏకవీరకు మాత్రమేనది. సేనుపతులసౌధము దాటిపోవుచున్న మీనాక్షికిఁ జెరసాలనుండి బయటఁ బడ్డట్లయినది. ఆమె పెద్దయూపిరి దీసికొన్నది. వానచేత రాచమట యంతయుఁ దడిసినది. దారిప్రక్కనీళ్ళు నిలిచినవి. ఇంతవాన కురిసిన దని మీనాక్షికిఁ దెలియనేలేదు.

వర్షత్తువు సకలముఖముల విజృంభించినది. గగన కూటపు టెల్లలయందు గుంపులు గుంపులై మవ్వపుశంపల వంపులు సొగసుచాళ్ళు హరించినవి. మొగిళ్ళు అంపిలి నల్లెసల మెరసినవి. ఆ కాశమునందు దూరమునుండి రివ్వచున్న సవ్వడి వరుసకట్టిన లానాకముఁ తొక్కలదో, పరుగెత్తుకొనివచ్చు వానజల్లుగో తెలియుట లేదు. భూతమాంత్రికునిచేత బలాత్సమాహూతయైన యొకశక్తి వాయువీధికల ఛేదించుకొని వచ్చినట్లు, వాయువులు పెల్లురేగి మహాధ్వనముతో విజృంభించినట్లు నిశ్శబ్దనిశావేళఁ దుపానురేగిగ సముద్రపు హోరు వినవచ్చినట్లు దూరమునుండి వానజల్లులమోత వినవచ్చియున్నట్లు నేనుఁదిరిగి చూచుచుండిరి. వడగళ్ళై వేదకులాది

యొక చప్పని వడగల్లు నోటవైచుకొని పిల్లలు తమకుఁ దగిన దెబ్బలు వ్రచిపోవుచుండిరి.

అందందుఁ జిన్నపడెలు పడెలుగా నైన వాననీళ్ళలో గోరంకలు దంపణియు క్తముగాఁగీచు కీచుమున తెక్కలుతడుపు కొనుచుండెను. శిశిర చంద్రజ్యోతిన్ని కలహంతరితలోలె జల దాంతర్ని గూఢబాష్పమై నిముఖికా, మొగలిపొట్టలలో నీరు నిలచి ఖండితానజలదీర్ఘ సితాపాంగభ్రాంతిఁ గల్పింప, రాజ హంసి భీతయైప్రాప్త త భర్తృకవలెతామరతీగగోడుగా కృత్రిందఁ దలదాచుకొగా, నెమ్మి పురివిప్పి స్వాధీనపతికేవలె సృత్యాభి రామమూర్తికా, మందారపూవును పదలిరా లేకరా లేకవచ్చిన తుమ్మెదయెడ నెట్టగన్నేరు ఈర్ష్యాకషాయితకా, వానకంజ్జిక వోలె నలంకరించుకొనికడిమి మేఘనాధునకు స్వాగతముబోస, బలాకాపాంగ మేఘనీలపటపరివృతయా కాశలక్ష్మీకాలపురుషుని నభినరించ, విప్రలబ్ధాకృశీభూత దేహాయష్టివలెఁ బోకమ్రానుపై మొవ్వులోనియాకుల వెంటఁగన్నీరుగార్చ, వర్షాశ్రీసర్వరసాకృతి వలె మోహనాతిమోహన యయ్యెను. నాగలి నట్టున లాగు చున్న పొలము కావు పెద్దుండియుండి తన మొగమున నిలచిన వాననీరు తలకదల్చి కదల్చుకొనుచుండెను. పెద్దచినుకు రాయి పెట్టి కొట్టినట్లు పడగమీద వినరుకొనఁగా బుస్సుమని యెగిరి కోడైత్రాఁచులు గాలి కబళము ప్రక్కవాటుగాఁగొరికి దున్నిన మొట్టచాలుల వెంట పొలము కోరడివెంటఁ గూచలలోని పుట్టలకుఁ బరువులెత్తెను. ప్రాచీవట్టిన పెద్దపొలము బావులనీటిమట్టపు కొండరాళ్ళ వెడికివచ్చి ప్రక్కదారులఁ బడియున్నట్లు బావురు కప్పలు వర్షాలక్ష్మీ లంబాడియువతి నేషమువేసి కాలధరించిన

నత్తగుల్లల గోలునుల బొణుగురురవమువలె రాత్రిందివము
 లొకటే యటపు లటచినవి, వానవెలీసి క్రిందబురద, పైని
 తూనీగలాడుట, గాలలేమి సాయంసమ యములందుఁ బొలము
 కాపులకు కిచ్చాటెపోయినది.

౧౬

ఆ సంవత్సరమున శ్రావణశుద్ధమునందే వర్షములువిజృం
 భించినవి. కాశ్యూర్ కోవెలలో నుదయన్ సేతుపతి కోటకట్టి
 కొంతసైన్యమచటఁ గాపుంచెను. హఠాత్తుగా నుదయన్
 సేతుపతి వెల్లిపోవుటయుఁ గుట్టాన్ సేతుపతి వచ్చుటయు, సూచ
 నగా రాజు వ్యాధి, యాయన మృతి రామనాథమున వార్తగా
 బొక్కివ్యాపించెను. కుట్టాన్ కుఱివాఁడు. అతనిప్రతాపమెఱుఁ
 గని కాశ్యూర్ కోవెలలోని దోపిడిగుంపులకు అతఁ డన్న
 భయము లేకపోయినది. చెదరిపోయిన గుంపులను జేరదీసికొని
 యొకనాఁటి రాత్రిహఠాత్తుగఁ బోర్చుగీసువాడొకండునాయకుఁ
 డుగాఁగకాశ్యూర్ కోవెలదుర్గముముట్టడింపఁబడెను. లోనరెండు
 వందల సైన్యము మాత్రమే యున్నది. వారే కోటతలుపులు
 మూసి యుద్ధమిచ్చిరి. రెండువందలమంది మధుర రాజ సైన్యకులు
 నిరాయుధులై బయటనుండిపోయిరి. ఈ వార్త కుట్టానునకు
 మఱునాఁడు ప్రొద్దునఁ దెలిసెను. ఆనరకేదుర్గము శత్రువులకు

స్వాధీనమైయుండునని వార్తావహులు వచ్చిరి. కుట్టాన్ మాటాడ లేదు. మఱలమఱల రాయబారులచేత నడుగఁబడి కుట్టాన్ దానప్పుడు రామనాథమువదలి వచ్చుటకు వీలు లేదనియుఁ దాను వచ్చినచో రామనాథములో నల్లకులు పేటురేఁగ వచ్చుననియుఁ జెప్పి వారినిఁ బంపించెను. రాయబారులు విషణ్ణువదనులై వెడలిపోయిరి. ఈవార్త రామనాథమున వ్యాపించెను. కాశ్యపగార్యో కోవెలకును వ్యాపించెను. కాని రామనాథమునఁ బట్టమంగళమున దుర్గములు యుద్ధమునకు సిద్ధము చేయబడుచుండెను. రాజసైనికు లాయుధములు పదునుబెట్టుకొనుచుఁ గోటలోనికి సాధనసామగ్రి నింపుకొనుచు ముట్టడి కెదురుచూచు చున్నట్లే శోచిరి. అందరును గాశ్యపగార్యో కోవెలశత్రుహస్తగతమైన దనుకొనిరి. లోని సైనికులు నిరాశులైరి. వారిలోఁ గొందరు గోట శత్రువులకు స్వాధీనము చేయువమని మరికొందరు నద్దని వాదాడిరి. గోట వెలుపల నాలుగువందలమంది వ్రజలు, కత్తులు, కటారులు తుపాకులు నున్నవిగాని వారికి గుఱ్ఱములు, నేనుగులు, ఫిరంగులు లేవు.

మాండవనాటి సాయంత్రమున ముట్టడి. వ్రజలు గోట తెలుపులవద్ద ద్వారభేదన ప్రయత్నములు చేయజొచ్చిరి. వారందఱలో నొక యువకుడు మిగుల నుత్సాహము చూపుచుండెను. అతఁడు నుభువుగాఁ దక్కినవారిహృదయ మాకర్షించెను. గడ్డపలుగులతో భేదించి పెద్దదూలములను ద్వారమాలకానించి రెండువందలమంది పూనినెట్టి తెలుపులుఁభేదించ వీలులేక చివరకు నొక యువాయ మా యువకునికిఁ దట్టెను. తెలుపు

క్రిందఁ జిన్న గోయ్యగాఁ ద్రవ్వితనువద్దనున్న తుపాకిమందఁ దానిలోఁ గూరి యగ్ని ముట్టించవలెనని. అందఱును సంకోపించిరి. గుంపులోనున్న పోర్చుగీసువారు కూడ శ్లాఘించిరి. ఈప్రయత్నములు లోపలవారికి దెలిసెను. వారిలో వారు క్రిందమీఁదఁబడి తలుపులు తెఱచుటకు నిశ్చయించుకొనిరి. ఆ వార్తబయటనున్నవారికిఁ తెలియఁ జేసిరి. జయ జయ ధ్యానములు విక్రి-టిల్లిపోయెను. కాని తలుపులు తెఱవఁబడక పూర్వము కొన్ని షరతులకు వారంగీకరింపవలెను. కోట కఠికారి హిందువుఁడే యెయ్యండవలెను. లోపలనున్న సైనికులు కూడఁ గలిసెదరు. వారినిఁగూడ ముట్టడివారిలోఁ జేర్చుకొనవలెను. కొంతవిచారణయైన తరువాత నీ షరతుకు ముట్టడి వారిలోని పోర్చుగీసులు కూడ నొప్పుకొనిరి. సంధ్యారాగము శృంగించి చీకట్లముకొనువేళ కోటతలుపులు తెఱచిరి. లోని వెలి సైనికులు మొదటబెరుకుతోఁ దరువాత చిరునవ్వుతో మఱికొంత సేపటికిఁ గొంత చనువుతోఁగలిసికొనిరి. ఇరుపక్షములవారును బెద్ద కాగడాల వెలుతురున సభ చేసిరి. కోట యెవరి యొద్దికలో నుండవలెననియు, మఱల రాజ సైన్యమువచ్చి ముట్టఁ పేసినచో, గోట స్వేచ్ఛఁజొచ్చింపవలెననియు భ్రష్టులు బడులుదేరెను. కోట ముట్టడివేళ నుత్సాహము నెఱపిన యువకుఁడు కోటకు నాయకుని, దీర్ఘానించినచో నతఁడే తక్కిన సంగతులు విచారించుకొను నని చెప్పగా నందఱును సంతసించిరి. పోర్చుగీసుల ప్రాముఖ్యము మనస్కరించలేదు. కాని వారి సంఖ్య ముప్పదికి మించలేదు; అందుచే వారు నంగీ

కరింపక తప్పినదికాదు, సర్వజనీనముగా నాయువకుఁడే కోటకథి
కారిగా నెన్నుకొనఁ బడెను.

అతఁడు మఱునాఁడు కంఠకము బాగుచేయించెను.
శ్రోత్రగా నీకు పెట్టించెను. కోటగోడ సడలినచోట బాగు
చేయించెను. ముట్టడివేళ బయట మిగిలిపోయిన రాజసైనికులకు
గబురంపి వారినిఁగూడ రప్పించి యందఱను గలియనిచ్చెను.
ఊరిలోనున్న వారిలో నెవరై సదండులోఁ జేరెడివారుండిరేమో
యని వెదకింపగా నుత్సాహముకొలఁది రెండువందలమందివచ్చి
చేరిరి. సైన్యము వెయ్యిమంది యయినది. వెయ్యిమంది సైన్య
మును బదిభాగములుగాఁ జేసి కోటలోనున్న రాజసైన్యములో
వారిని ఆరి తేరిన వృద్ధులను పొంపుండుగురును; దానును బది
భాగముల కథికారులనుగా నిర్ణయించెను. పోర్చుగీసువారిని
ముప్పదిమంది నొకభాగములోనుంచి తక్కిన సైన్యమునుండి
యాభాగములో నుండుట గౌరవ మనుకొన్నవారి సందఱను
దెప్పించి యాభాగములోఁజేర్చెను. ఈభాగమునకుఁ దానే
నాయకుఁడు తాను వారిని మిక్కిలి పొగడి కోటయెద్దడివేళ
వారే గహాయపడవలెనని యుద్బోధించి తక్కిన తొమ్మిది
వందలమందినిఁ గోటకు నాల్గువేళున నాల్గురెండువందల నునివి
వందమందిని తనకు ననుచుఁబలుగా నేర్పఱచుకొని యాపోర్చు
గీసు భాగమునకుఁ బని నేనుపలుపక వదలెను. కోటకు మిక్కిలి
యపాయమువేళఁగాని పారినిఁగదల్చరాదని చెప్పెను. వారును
బ్రదుక్తులె యథేచ్ఛముగా నూరివెంటఁ దిరుగుచుఁ గోటకు
వచ్చుచుఁ బోవుచుండిరి. రెండుమూఁనాళ్ళయిన తరువాత
నాయకుఁడు వారిని గ్రామములోకిఁ బోవునపు డాయుధములను

గోటలోవనే వదలిపోవలెనని యాజ్ఞయిచ్చెను. వారు ప్రమ
 త్తులై తాగియా రెండునాళ్ళుగా గ్రామములో జేసిన యల్లకుల
 మూలముగా నీయాజ్ఞ సైన్యమంతకు సమంజసముగానే కనం
 బడెను. ఆనాటిరాత్రి పోర్చుగీసు సైన్యభాగము గోటలోనికి
 రాలేదు. రాతిరి గోటతలుపులు వేయబడెను. వారు వెళ్ళిపోవు
 నపుడు వా రాయుధములు గోటలో వదలియే పోయిరి. ఆ
 రాత్రి నాయకుడు సభచేసి వా రారాత్రి గోటకు రాకపోవుట
 దోషమని నిరూపించి నమ్మది నమ్మదిగా వారు గర్వము గల
 చారని, పోర్చుగీసువారిని నమ్మరాదని, వారినిఁ దాను బొగడిన
 పొగ ద్త యబద్ధమని, వారెవ్వరునుగాని తక్కిన వారికన్న పెద్ద
 యుద్ధనిపులు లేమి కాదని, సైన్యముమనస్సు వారియెడల విముఖ
 ముగాఁ జేసెను. రాజసైన్యముమీఁద దిరుగుబాటు చేసిన
 ముట్టడినాయకులనందఱను నాయకుడా భాగములోనికిఁ దీసెను.
 నాయకుడు వారిని గూర్చి చెప్పుచు వారే ముట్టడికి ప్రధాను
 లని మొన్న రాజసైన్యముమీఁద దిరుగఁబడిరి. 'రేపుతమమీఁదఁ
 దిరుగఁబడెద'రని చెప్పెను. సైన్యములో నెక్కవభాగము వారి
 యెడల విముఖతఁ దాల్చెను. ఆ పెద్దసభను వదలి నాయకుడు
 సైన్యభాగముల నాయకులను బిల్చి బ్రత్యేకసభ చేసెను.
 వారు తొమ్మండుగురు రాజసైన్యములోని సమ్మికబంట్లని
 నాయకునకుఁ దెలియును. అందుచేత నాయకుడు వారితో నిట్లు
 నెను. "రేపు ఉదయన్ సేతుపతి ఫిరంగులను దెచ్చును. పదివేల
 సైన్యమొననుదెచ్చును. రాజసైన్యము మాందు మనము నిలువ
 లేము. మనము పోర్చుగీసులను సహాయముపిలువనలెను. లేదా
 రాజునకు లొంగవలెను. ఇందు మీకేది యిష్టము?" పదిమం

దియు నొకరిమొగము లొకరు చూచుకొన్నారు. నాయకుడు మఱల గన్నాడు: 'మీరీ సంగతి పోయి మీ సైన్యములతో సంప్రతించి తేవు నాకు సలహానిండు. నేను తేవుడయ్యమన బోర్చుగీసు సైన్యభాగముతో నొక సాహస కార్యమునకు బోవు చున్నాను. ఎల్లుండి సాయంకాలమున కిందుండెదను. ఈలోపుగా గోట వీరయ్యప్పనాయకుని క్రింద నుండును."

వీరయ్యప్పనాయకుడు తెలుగుకాపు. మధుర రాజుల క్రింద బేల్లమోసిన జోడు. ఏబదియేండ్లు దాటినవాడు. కోట యిట్లు దోపిడిగాండ్ర వశమగుటకు దుఃఖించుచున్నవాడు.

మఱునాడు పోర్చుగీసు సైన్యభాగము ప్రొద్దుననేకోట లోనికి వచ్చెను. వచ్చిన దాలస్యముగ నాజ్ఞమీద సాయధమై నాయకుడు ముందుగా గుఱ్ఱములమీద గోటనుండి వెడలి పోయెను. వెనుక తలుపులు కీక్కుమన ధ్వనితో మూయబడెను. నాయకునకు ముప్పదియేండ్లలోపు. నల్లనివాడు. కొంకెము పొట్టివాడు. విశాలములైన నేత్రములు. మీసములు నల్లగాఁ దుమ్మెద టెక్కలవలె నుండును. శరీర మాయన స్తంభమువలె నున్నది. అతని నేనానాయకలక్షణములును, గుఱ్ఱముమీద బోవు నతనిలాఘవమును జూచి వెనుకనుండి సైన్యము కోట గోడలమీది, అతని వెనుకనే వచ్చునది యతని యెడల భయభక్తులు పెంచుకొన్నది.

వింట విడిచిన శరమువలె సైన్యము రెండు జాముల వఱకు స్వారచేసెను. నాయకునియజ్ఞ నొకచోట దిగి వారు గడియపాటు విశ్రాంతి తీసికొనిరి. వెంటతెచ్చుకొనిన యాహార మును భుజించిరి. మఱల గుఱ్ఱములెక్కి యెక్కు వవేగముతో

బోయిరి. సైన్యభాగమున నున్న దేశీయుల కందఱకు వారు రామనాథమును సమీపించుచున్నారని తెలియును. వారు తమ నాయకులయెడల నాశ్చర్యము పొందుచుండిరి. అతని సాహసమునకు నివ్వెఱపోవుచుండిరి. ఆనందపడుచుండిరి. అతని సాహసముతో నాయకుఁడు తమయెడల నెంతో యాశపెట్టుకొన్నాఁడన్నందువలనఁ గలిగిన గర్వము నున్నది. ప్రొద్దుక్రుంకఁబోవు వేశకు రామనాథము చేరిరి.

నాయకుఁ డూరిబయట సైన్యభాగము నాపి యిట్లు చెప్పెను. “ఇది రామనాథము. రామనాథ దుర్గవృత్తాంత మంతయు నాకుఁ దెలియును. ఇప్పుడొక మహాసాహసముచేయుచున్నాను. మీరందఱు రామనాథ సైన్యపుదుస్తులలోనున్నారు. మీకేమియు గుర్తుపడిపోవుచున్న భయములేదు ఈ కార్యము నెగ్గెనా. మీయశస్సు దిక్కుల నిండగలదు.” అని పోర్చుగీసు సైనికుల ముప్పదిమందిని ఒకభాగముగాఁ దక్కిన డెబ్బదిమందిని ఏడుపదులుగాఁ జేసి మూడుపదులు తనతో రమ్మని తక్కిన నాలుగుపదులు కొటనాలుగుదిక్కుల నున్న ద్వారముకడకుఁబోయి రాతిరి రెండుజాములవఱకు వేచియుండుఁడనెను. ఆనాల్గుపదులును విడివడిపోయెను. రివ్వున నలువదిమంది సైనికులతో నాయకుఁడు కొట్లంద్రకుఁబోయెను. దుర్గద్వారము తీసియున్నది. నిరభ్యంతరముగ లోనబ్రవేశించెను. ప్రవేశించినంతనే కొటతలుపు మూయఁబడెను. నాయకుఁడు రాజసౌధమువద్దకు శరవేగమునఁ బోయెను. రాజసౌధముముందు విశాలమైన ప్రదేశమున వేయిమంది యశ్వసైనికులు కవాతు చేయుచుండిరి. నాయకునిఁ జూచినవెంటనే సైన్య మంతయు

జోహారుచేసెను. సేనానాయకుఁడు గుఱ్ఱమును నాయకునివద్దకు
దెచ్చి వంగి నమస్కారముచేసి 'స్వామీ! యేమి యాజ్ఞ!' అనెను. నాయకుఁడు నవ్వి "నుంద రేవ్వర నాయకుఁడా! మీకుఁ
బోర్పుగీసుబంటులు కావలయు నేని యాముప్పదిమందిని మీరు
సైన్యమునఁ జేర్చుకొనవచ్చును. తక్కిన ముప్పదిమంది కౌల్బు
లము. వారికి శిక్ష చాలదు. గోవిందనాథుఁడుగారికిఁ జెప్పి వారినిఁ
బదాతులలోఁ జేర్చుకొనుఁడని చెప్పఁడు" అనెను. వెంటవచ్చిన
యరువదిమంది మొగములు వెలవెలబోయినవి. అందఱును
గుఱ్ఱములు దిగుటకు వెంటనే యాజ్ఞాపింపఁబడిరి. వెయ్యిమంది
యాశ్వికదళము నెదురుగాఁ జూచుచు వా రేమి యుదురు?
గుఱ్ఱములు దిగిరి. కొత్తాలు వారిపేరులు నమ్మఁజూచేసికొనెను.
ఆరాత్రి నాల్గుద్వారములవద్దఁ గాచిన నలుబదుండు సౌజన్య
ముగా నాయకుని ప్రత్యేకదర్శనము పొంది రామనాథసైన్య
దళములోఁ జేరిరి. ఆ నూరుగురు నీ విచిత్రమైన పరిచనకు
ముగ్ధులైపోయిరి. పరవశులైరి. భీతిఁగొనిరి. కొందఱు కోప
గించిరి. వారికోపములు చుట్టుననున్న వేలకొలది సైన్యముఁ
జూచినంత గంగువేసిన గుడ్డలతోఁజేసిన గులాబిపూవుల రంగు
వలే జారిపోయినవి. వారిలోఁ గొందఱుకు నాయకుఁ డెవరో
తెలిసినదికాదు. అందులో నొకనికి రాజ్యసైన్యమున నెఱిగిన
వాడొకఁడుండెను. వానితో రహస్యముగ 'నాయన యెవడు'
అని యడిగెను. అతఁ డాశ్చర్యపోయి, 'నీవెఱుంగవా? కుట్టాన్
సేతుపతి మహారాజుగారు, ఉదయన్ సేతుపతి మహారాజుగారి
కుమారుడు' అనెను. వానికిఁ జేయి గుండెలోపలకుఁ బోనిచ్చి
గ్రుద్దినట్లయ్యెను. రాత్రి తెల్లవారు లా నూలుగురకు సిద్దుర

బట్టలేదు. వారితోఁబాటు మఱి నూలుగురకుఁ బట్టలేదు.

కడచిన మూఁడునాల్గుదినములుగా వచ్చుపట్టినయాకా శము మఱునాఁడెండకాచినది. కాశయ్యార్ కోవెలలో నున్న నాల్గువందల రాజసైన్యములో నున్నవారికి బంధువులుఁ స్నేహితులు రామనాథసైన్యమునుండి రెండువందలమందియేర బడిరి. వారితోఁగుట్టాన్ సేతుపతి కాశయ్యార్ కోవెలకు నాటి సాయంకాలము ప్రయాణమై యామఱునాఁడుసాయంకాలము నకు నెమ్మదిగాఁ గాశయ్యార్ కోవెల చేరెను. నాయకుఁడిబ్బడి సైనికులతో వచ్చుటచూచి కొంతలుపులు సంతోషముగాఁ దెలుపఁబడెను.

స్నేహితులు స్నేహితులు కౌఁగిలింతుకొనిరి. బంధువులు బంధువులు చనువుకొలది యోగక్షేమము లడుగుకొనిరి. క్రొత్తవారందఱు రామనాథసైనికులని క్రొత్తవారిలోనాలుఁగు వందలమందికిఁ బైగాఁ దెలియును. ఈ విచిత్రసందోగము నిగూఢార్థవంతమైపోయెను. అంతలో సైన్యమంతయు సమావేశము కావలెనన్న పిలుపు హఠాఃపుగంటలు పిలిపించెను. పదు నొకండువందలసైన్య మా చిన్నకొటలోని బయలునఁ గ్రీక్కిరిసిపోయెను. నాయకుఁడు సైన్యము నిట్లు సంబోధించెను. “నా వెంట రామనాథసైన్యము వచ్చుటకు మీ రాశ్చర్యపోవు చుండిరి. ఇచ్చటినుండి పోయిన నూర్గురు సైనికులు రామనాథ సైన్యములోఁ జేరి నిన్ననే మొదటనే జీతము ముందుఁగాఁ బుచ్చుకొని రని మీకుఁ దెలిసినచో మీరు మఱియు నాశ్చర్య పడెదరు. మీసంశయము తీరుట కొక కథ చెప్పెదను. ఉదయన్ సేతుపతిగారికి గుట్టాన్ సేతుపతి యని కుమారుఁడు. శ్రీ ముద్దు

కృష్ణస్పనాయక మహారాజుగారికి మరణసమయము ప్రాప్తించి యువయన్ సేతుపతిగారు మధురకు వెళ్ళి కుట్టాన్ సేతుపతిని రామనాథమునకుఁ బంపించిరి. కాశ్యూర్ కోవెల తిరుగఁ బడెను. కుట్టాన్ ముట్టడివాండ్రలో జేరి తాను వారికి నాయకుఁ డయ్యెను. ముట్టడివాండ్రకుఁ గుట్టానునకు వారికి భక్తి, ప్రీతికిఁ బ్రేమ కుదిరెను. ఈవిచిత్రసంఘటనమునఁగల ముట్టడివారందఱు కుట్టాన్ ద్వారా మధురరాజు పైనికులైరి. ఒక వందమంది ముట్టడిదారులలో నాయకు లా రాజసైన్యమును ముందుఁగా జేరిరి. తక్కినవారు నేడు చేర నున్నారు అని నాయకుఁ డాగెను.

రామనాథసైన్యమున కొత్తమంది మహారాజు కుట్టాన్ సేతుపతిగారికి 'జయము జయము' మనిఘోషించిరి. నాయకుఁడు మఱి 'నిక్కడనున్న ప్రాతసైన్యము నాలుగువందల మందికిని, రామనాథమునుండి నావెంట వచ్చిన రెండువందల మందికిని వీరస్పనాయకులుగారు జీత మిప్పుడే యిచ్చెదడు' అనెను. ఆరువందల కంఠములు జయజయ ధ్వానముతో నాకాశ మంటెను. వీరస్పనాయకులు చేయి పైకెత్తగా సర్వదీ యాఁగినది. నాయకుఁడుమఱిదక్కినఁ యయిదువందలమందిని నేటినుండి మహారాజు సైన్యములో జేర్చుకొన్నాము. ఇప్పుడు వారికిఁగూడ నెలజీతములు ముందుగా నిచ్చుచున్నారు. వారికి బహుమానములు మధురనుండి కొద్దిదినములలో రాగలవు' అనెను. అప్రయత్నగాఁ బదునొకండునందఱమంది జయ ఘోషము చేసి వాయువీధుల సహజశబ్దగుణ సామర్థ్యమును బ్రద్యుకొట్టిరి. సైన్యము శాంతపడినతరువాత కుట్టాన్ మహా

రాజు వెలరాళ్లు పొదిగిన పిడులతోడి తొమ్మిది ఖడ్గములు
 తొమ్మండుగురు సేనానాయకులకు బహుమతి చేసెను.
 వీరప్పనాయకుని మొగ మానందబాష్పములచేతఁ జల్లని
 చెరువునీటికెరటాలు చిందినతామరపూవువలె నుండెను. తక్కిన
 యెనమండుగురునాయకులును గన్నులలో నాశ్చర్యము పెదవు
 లలోఁ గదలిక గుండెలలో భీతి, శరీరములందు వినయము,
 శిరస్సులయందుఁ గృతజ్ఞతానమ్రత్యముఁ దాల్చిరి. సైన్య
 మంతయుఁ గూర్చున్నది కూర్చుండగనేడబ్బసంచిపెట్టఁబడెను.
 సైన్యమున కంతకుఁ దెల్లవాగుసఱకు నిద్రలేదు. తరువాత
 కొంచెము నిద్ర. అందులో సుఖస్వప్నము. ఆ నాఁడు వాన
 ఘోరముగాఁ గురిసెను. అగడ్త సముద్రమువలెఁ దెపకలు
 కొట్టుకొనుచుండెను.

నాల్గుఁగురోజు లంబసతరువాత కుట్టాన్ రామనాథము
 నకు. బోయెను. వెంటనే తాను రామనాథమునుండి తెచ్చిన
 రెండువందల సైనికులలో నేఁబదిమందిని, ముట్టడివేళఁ బ్రమా
 దిల్లిన రెండువందలమందిని, గొత్తసైనికులలో మూడువందల
 మందిని, గోటముట్టడివాండ్రకు స్వాధీనముచేయుమన్న నూట
 యేబదిమందినిగలిపి యేడువందలమందిని, నెనమండు నాయ
 కులను రామనాథమునకుఁ దీసికొనిపోయెను. కాళయ్యార్ కోవెల
 నాల్గువందలమంది సైనికులు వీరయ్యప్పనాయకుని సంపూర్ణాధి
 కారముక్రింద నుండిరి. కోట వదలిపోవు కుట్టానును వీరయ్యప్ప
 'నాయకుడా! సెలవు' అనెను. కుట్టాన్ నవ్వి 'ఇక మీరు
 నాయకుడు' అనెను.

ఉదయన్ సేతుపతి మధురలో, బట్టాభిషేకోత్సవములు పూర్తియైనతరువాత భాద్రపద శుక్ల పాడ్యమిహిమ బయలుదేరి పంచమినాటికి రామనాథమునకు వచ్చెనని తన కొడుకునకు గలుగఁజేసెను. కాశ్యూర్ కోవెల తిరుగుబాటునుగూర్చి కుట్టాన్ తండ్రికి నర్తమాన మంపెను. సేతుపతి కోవెల తిరుగుబాటు రాజుతోఁజెప్పెను. రాజు సేతుపతిని బొమ్మని తొందర పెట్టెను. తిరుమలనాయకుఁడు 'కుట్టానున్నాఁడు; ఫరవాలే'దని పట్టాభిషేకోత్సవము లైనతరువాతనే సేతుపతి పోవచ్చునన్నాఁడు. ఉదయన్ సేతుపతికిఁ దొందర యెక్కువైనది. చిత్రముగాఁ దాను పూర్వము రాజమాట తీసివేయఁజాలనట్లు తిరుమలనాయకునిమాట కాదనఁజాలమి నెఱిగికొని యుదయన్ సేతుపతి యాశ్చర్యపోయెను. అది మొదలు తిరుమలనాయకుని దాను గలసికొనినప్పుడెల్ల నతనినిఁ బైనుండికిందకుఁదిగబాటఁజూచెడివాఁడు.

నాఁడు శ్రావణ బహుళదశమి. వర్షము జోరు మని కురియుచున్నది. కుట్టాన్ రామనాథమున రాజసౌధముపైఁ గూర్చున్నాఁడు. కాశ్యూర్ కోవెలగొంపునలన నతనిమనస్సు మహానందమున మునిగియుండెను. కాని యతని మనస్సులో నొకశంకకూడ నుండెను. శ్రోత్తఁగా నైదువందలమందిసైన్యము జేర్చుటకుఁ దన కేమి యధికార మున్నది? తండ్రి కోప

గించును. అట్లు చేర్చుకొనకపోయినచో మఱిలా దాను అల్లరుల కవకాశమేర్పఱచినవాడ నగుమనని కుట్టాను తలంచెను. తృప్తి లేని యెదామందలమందిని వదలినచో నొక పెద్ద శత్రుసైన్యమును రేపి వదలిపెట్టినట్లుగును. అట్లువదలినచో దాను జేసిన వంచనకు వారిలో ప్రత్యపకృతిబీజమును నాటినవాడగును. అందుచేత వారిని సైన్యములోనికి గీసుకొనక తప్పినది కాదు.

జరిగిన స్యవహారమంతయుఁ గుట్టాను లేఖ వ్రాసి రాజు గారికిని, దండ్రుకిని బంపించెను. ఒకవేళ రాజీగ్రోహసైన్యము నంగీకరించనియెడలఁ దా నేమిచేయవలెను? దూరమున నొకసములో నొక మెఱుపు మెఱసెను. కుట్టానున కేకవీర కనులకుఁ గట్టినట్లు కనిపించెను. కట్ట త్రేంచిన బోదెనీరు పొలములోనికిఁ బోసికొన్నట్లు వాని మనస్సు జలజల ప్రవహించి యేకవీర తన యున్నాళ్ళ పొందిక లేని జీవనము, మీనాక్షీవీరభూపతుల వివాహము, తన మనఃపరివర్తనము, తన మనస్సులో నేకవీర తాల్చిన ప్రణయరూపము, ఆమెను దాను జూడరాని రాస కార్యముల యభ్యంతరము నూహపై నూహగా నతనినిఁ గ్రమ్ముకొనెను.

రెండు సంవత్సరముల నుండియుఁ దన మామగారు చాలేదు. కూతునుజూడలేదు. తనకుఁతన మామగారికిఁబూర్వ మేమియు సంబంధములేదు. మామగారు సైన్యము దాను దీసికొనునేమో! ఆయన మంచి సరదారు.

ఏకవీర మొదటిసారి తలంటిపోసుకొని తన మంచము మీఁద దెల్లనిచీరఁదాల్చి నిద్దురవోయిన - పెండ్లియయిన తరువాత మూఁడు నెలలనాటి కథ స్మృతివచ్చెను. మెఱుపు తటా

లున మెఱసెను. కుట్టానునకుఁ దెల్లవీరదాల్చిన యేకవీరను
జూచినట్లయ్యెను. ఏకవీర తనకు భార్య యగుటచేత, తన
సుముఖతయే యభ్యంతర మగుటచేత నిరభ్యంతరముగా మన
సులోఁగుట్టాను ఏకవీరనుగొఁగించుకొనెను. ఆమె భుజములు,
కంఠము, నేత్రములు ముద్దులతో నింపెను. ఆమె రహస్య
విశ్రద్ధయై యతనియెదుటొమ్ముపై విశ్రమించెను. అప్పుడు తమ
గుట్టపు వాళ్ళపిల్ల అమృతము తొంగిచూడెను. కుట్టానునకు
నవ్వువచ్చెను.

మఱల సైన్యముమాట తోచెను. తండ్రికోపగించెను.
మామగారు తాను భరించలేననెను. తానే స్వంతముగా సైన్య
మును బోషించుచుండెను.

ఇంతలో వీరభూపతి స్పృతికిఁ దగిలినాఁడు. మీనాక్షి
వీరభూపతుని సుఖముగాఁ గాపురము చేయుచుండిది. తాను
వారింటికి మఱల భోజనమునకు వెళ్ళెను. మీనాక్షి గర్భవతి
యయ్యెను. తా నామెకు సారె చదివించెను.

మఱల నింకొకయూహ. తాను, దన భార్యయుఁగలసి
యామెపుట్టింటికి బోయిరి. అందుఁ బాను భూలోకస్వర్గ
మనుభవించెను. తనభార్య తన్ను ముగ్ధునోహరాపాంగము
లలో, నూత్న నూత్న విలాసములలో ముంచివేయుచుండెను.

కందాలోని నల్ల పిల్లి యొకటి మేడమీదకు వచ్చి
తివాచిమీఁదఁ జలికి ముడుచుకొని పండుకొని యెందులకో
కన్ను తెఱచి మెల్లగా “మ్యావు” అనెను.

కుట్టాన్ మనస్సు కదలిపోయెను. దానిపంకఁ జూచెను.
మఱల ధ్యానము.

తండ్రి సైన్యమును వదలివేయు మన్నాడు. తాను వద్దన్నాడు. ఇరువురునకుఁబోట్లాట జరిగినది. సైన్యములన్నియుఁ దనవైపు; వృద్ధసేనాపతులు మాత్రము తండ్రివైపు. తిరుమల నాయకుఁడు దూరముననుండి చూచుచున్నాడు.

మఱల నింకొకయూహ. మీనాక్షి వీరభూపతులకుఁ బడుటలేదు. మీనాక్షి తనకుఁ గాక వీరభూపతికి గాక పోయినది. మీనాక్షి యుసురుఁతనకుఁ దగిలినది. తనకుఁ దనభార్యకుఁ బొందికలేదు. ఏకవీర తననలెనే చిన్నప్పుడెవరినో ప్రేమించినది. అది కారణముగాఁ దనయం దామెకు మక్కువ గేదు.

మీనాక్షి వీరభూపతులు, తాను, దనభార్య, శ్రొత్త సైన్యము, తండ్రి, రాజు, తిరుమలనాయకుఁడు, తన మేనమామ గారియూరు-గిట్టున కుట్టాన్ మనస్సులో చక్రభ్రాంతిపొందెను. వాన కురిసి కురిసి వెలిసెను. ప్రౌద్ధగుంకినది. హజారము నుండి ఘంటాధ్వని వినవచ్చెను.

శ్రావణ బహుళదశమినాఁడు మధురలో నర్హము కుండలతో దిగఁబోసెను. ఏకవీర తన పడకగదిలో మగని పెద్దముంచముమీఁద ద్వారబంధమువంటి గవాక్షమునుండి జాజిపందిరి వంకజూచుచుఁ గూర్చుండెను. వానబొట్లు జాజియాకులచివరల జాజిపూవులమీఁద నిలచి ముత్యములవలె గులుకు చుండెను. ఆ నిలచిన ముత్యము శ్రొత్తనీటిబొట్టుచేఁ దఱుమబడి నేలఁబడి యా స్థానమునఁ గ్రొత్తనీటి బిందువు నిలుచుచుండెను. వాన ధారగాఁ బడుటచేఁ దుమ్మెదలు పూవులమీఁద నిలుచు నాస్తారములేక వానలోఁ దడియుచుఁబందిరిపైనిఁ బరిభ్రమించు చుండెను. చల్లనిగాలిపొర యేకవీరమీఁదికి విసురుకొనెను.

ఏకవీరకన్ను లర్థనిమిలితము లయ్యెను. ఆమె పయ్యెద కదలాడెను. ముంగురులు తూఁగాడెను. ఆమెత్వగింద్రియముమీద మెఱపుమెఱసినంత కాలములో నొకతడిగుడ్డవేసి తీసినట్లుతోచినది. ఏకవీర చలించలేదు.

వాసధారలు మిక్కుట మయ్యెను. జాజిపందిరిమీఁద వాసజల్లుపడినకొలఁది పెద్దధ్వనిఁ జేయఁజొచ్చెను. జాజియాకుల చివరనుండి నీరు ధారగాఁ బడుటయేగాని నీటిబొట్లు కొంచెము సేపయినను నిల్చుటకు వీలు లేకుండెను. తుమ్మెదలు పందిరి మీఁద నిలువ లేక పందిరి క్రిందకుఁబోయెను. మఱల నొక చల్లని గాలితెర యేకవీరమీఁదఁ బోసికొనెను. ఆ గాలివేగమునకు జాజిపందిరి కదలాడి పోయెను.

ఏకవీర జుట్టుముడి వీడి యామోభుజములమీఁద వ్రాలెను. ఆమెపయ్యెదతొలఁగిపోయెను. ఆమెకనులు మూసికొనిపోయెను. ఆమె త్వగింద్రియము రక్తప్రవాహదఘ్నముగా నీ చల్లగాలినిఁ గొలుచుకొనెను. గాలి మఱల మఱల నామెమీఁదికే విస్తరుకొన్నది. గాలిపొర వచ్చినప్పుడెల్ల నామె సరిగాఁ గొలుచుకొన్నది.

వర్ష మింకనుఁ బెద్దదైనది. పందిరిమీఁదఁ జనుకులు పడుటయేగాని, సడుట మఱలపడుటయను కాలవ్యవస్థ గోచరించుట లేదు. వానకుఁ దడిసి కంచుమోత పోయిన నగారామీఁద సన్నని పుల్లతో నెడ తెఱపితేక మ్రోగించిన మ్రోగించుటలో గొఱవి గిట్టునఁద్రప్పించోఁ ద్రప్పుచున్నజ్ఞానముపోయి యొక్కటియే యెఱ్ఱని యగ్ని వలయాకృతి యేర్పడినట్లు. వేగముగా మ్రోగించిన నొక్కడే మొదలు, తుద, మధ్యస్థితిలేని యేక

మైన మ్రోతకలిగినట్లు పందిరిమీద ధ్వని కలుగుచుండెను. పానబరువునకుఁ బందిరిఁ కదలిపోవుచుండెను. వర్షధ్వని తప్ప యింకొకధ్వని గాలిలోలేదు. మఱలఁ బెద్దగాలి రివ్వనవినరెను. పందిరి సాధముమీఁది కొరగెను. మంచముమీఁదఁ బఱచిన బందరుకలంకారుదుప్పటి యెగిరి యంచులు ముడుచుకొనెను. ఏకవీర విడివడినజట్టు ఆమె మొగమున వక్షస్సున భుజముల మీఁదఁ బ్రవాహవేగమున విధూతమైన శైలమువలె నల్లల నాడెను. ఏకవీర కన్నులు గట్టిగాఁ దారకలపైని గనురెప్పలు, రెప్పలకండలు నాలుఁగంగుళముల పొర యేర్పడినట్లు మూసి కొనెను. నిష్కంచుకమైన యామె యెదుటొమ్ము వనవరా హము దూసి చన్నవెదురుపొగవలె సోర్ధాధోభాగముగ గంపించెను. ఆమె త్వగింద్రియముయొక్క స్పర్శగుణవ్యాప్తి చర్మముదాటి, లోని గోనువెచ్చని రక్తప్రవాహము దాటి, శల్యములదాఁకఁదాకెనని తోచిన దామెను. ఆమెను బాహ్య జ్ఞానముపోయినది. ఇంతలో నీదురుగాలివెంటఁ జక్కని వాన జల్లువచ్చియూమె మీఁదఁ దుపాను మొదలు పెట్టువేళ సయద్రపు కెరటము లొడ్డుననున్న వానిమీఁద గొట్టుకొన్నట్లు కొట్టుకొనెను. ఆమె పంచేద్రియగుణములు స్పర్శగుణత్వము పొందెను.

కొంతసేపటికిఁ బెద్దవానమూగిపోయి మఱలఁ దుప్పర లోనికి దిగినది. అంతసేపటికిఁ ఏకవీరకుస్మృతికలిగినది. తన్నుఁదా జూచుకొన్నది. తలవిరబోసుకొన్నది. ఎగుటొమ్ము దిగ్వాస ముగా నున్నది. వాన తగ్గినది. నన్ననిగాలి రేగినది. జాజి పందిరి యాకులు పూవులు గన్నని నీటిబిందువుల బరువుచేతఁ

గదలలేక కదలుచున్నది. ఏకవీర ప్రక్కగాఁ జూచినది. గుట్టపై వాళ్ళోళ్ల అమృతము తన పెద్దకన్నులు మఱింత పెద్దవిచేసికొని ఏకవీరవంకఁ దదేకదృష్టితోఁ జూచుచున్నది. ఏకవీరకు నిలు వెల్ల సిగ్గయినది. తొందరగా దల ముడ్చివైచుకొని నేలువ యెదురొమ్ములుఁదికి లాగుకొన్నది. మరల అమృత మున్న యెడఁ జూచినది. అమృత మందు లేదు.

ఏకవీరకు భయమువేసినది. ఆపిల్ల తనవంక నేల యట్లు చూచినది ? ఈసారిదానినిఁ జూచినప్పుడు కోపించవలె ననుకొన్నది. మఱలనేమో విచారింప నారంభించినది.

చిన్నప్పటినుండియు నేకవీరకు వరాకాలమున్నఁ దస్మయత్వము. మఱియుఁ జిన్నప్పుడు వానలో దిరిగి తండ్రిచేత దెబ్బలు తిన్నది. మఱికొంచెము పెద్దయైన తరువాతఁ బట్టుచీరలు వానలోఁ దడిపి తల్లిచేఁ జీవాట్లుతిన్నది. ఒకసారి వానలోనిలుచుండి బిగుసుకొనిపోయినది. ఇదివఱకామె వావలకుఁ జల్లగాలులకుఁ దస్మయత్వము భజించెడిది. రెండు సంవత్సరములుగా నామెలో నొక కొత్తమూర్పు వచ్చినది. ఆమెకుగాలి తన చల్లదనము కొలిచిచెప్ప మొదలు పెట్టినది. ఆమెదేహము క్రమ క్రమముగా వాయువుయొక్క శైశ్వోన్నతల సరిమాణము కొలుచు విచిత్రయంత్రమువలె నైనది. కస్తూరిపూఁత, మంచిగందపుపూఁత, కప్పురపుసాడి, వట్టివేళ్ళ విసనకట్ట, మల.నూనిలయము-వీని ప్రత్యేకస్పర్శమభానుభవమూమె మనస్సునకుఁ జక్కఁగా నేరుపఱచి చదివిన పాత్రము లోని యర్థమువలె విజ్ఞాతతత్తద్గూఢత్వకించిద్గూఢత్వాగూఢత్వముగా విస్పష్టముగాఁ దెలియవచ్చెను.

అమృతము వజ్రలవచ్చి తొంజూచి పాటిపోయెను.
ఏకవీర కలవరపడెను.

వర్షాసాయంసంధ్య వచ్చెను. పగలెల్ల వెలుగురేక
తెలుగనిరోదసి యావేళకుఁ బడమటిదిక్కున నల్లని మేఘముల
నలుపులో గ్రుడ్డియెఱుపులు తిరిగెను. శివరాత్రినాటి కృష్ణపక్ష
గాఢయామినీవేళ గర్భగుడిలో నే కాభిషేకముచేతఁ జెమ్మగిలిన
యవకాశమున కర్పూరనీరాజనము వెలిగించగా దట్టమై నల్ల
నైన హరితిపాగ హరితిబ్బాలను గ్రమ్మకొన్నట్లు పొలిచినదా
వర్షాసాయంసంధ్య. దీపము వెలిగించుఁ బరిచారిక గదిలోనికి
వచ్చి యేకవీరను సవినయముగాఁ బిలుచెను.

శ్రావణశుద్ధ దశమినాడు వత్తునని కబురంపిన వీర
భూపతి బహుళ పాడ్యమినాడుగాని యింటికి రాలేదు. వచ్చి
భోజనముచేసి మఱల రాజసౌధమున కేగెను. ఆనాటి కీనాడు
బహుళదశమినాడింటికివచ్చెను. ఈ కాలములో మీనాక్షి
ప్రేమ బీరువోలేదు. క్రొత్తకొత్తకుడుల నంటకనులతోఁ బతి
వారగింపించి తాను గబగబ రెండుకుతుకులు తిని మేడపైకి
బతి ననుసరించెను పర్వము ద్రుతతాళ మందుకొన్నది.

మీనాక్షి గవాక్ష పక్షమాలు మూసినది. లోపల
జ్జీకటియయినది. వీరభూపతి నుంచులుపైకిఁ గూర్చున్నాడు.
మీనాక్షి ప్రక్కలుచుండు తనలపావల కీ నెలు తీసి నున్నము
రాచి చేయి చాచినది. వీరభూపతి చేతి నందుకొన్నాడు.
కొంతసేపటికిఁ బతి చాలు నగ్గెను. చాలు నన్నతిదుపాత
మీనాక్షి యొకయాకు చిలుకచుట్టి వీరభూపతి నోటికందిచ్చి
నది. అతఁడు నోరు తెఱువలేదు. మీనాక్షి ప్రక్కఁ

గూర్చుండి యామకొక బెడవులనకును సంచుచ్చేయఁ జొచ్చెను. అతఁడు కొవగించెను. అందున్నపుచ్చకొనెను. అతఁడంగీకరించెను. వర్షము గవాక్షపుత్రులపులను రంయిమనిగొడ్డళ్ళకొక గొట్టెనట్లు కొట్టుచుండెను.

మీనాక్షి:- మీకు సరిగా నింటికివచ్చి నెలనాళ్ళయినది. అంత పనియున్నదా యేమి?

వీరభూపతి సహధానము చెప్పలేదు. నిద్ర వచ్చుచున్నట్లు నటించెను. మీనాక్షి యది గ్రహించి మంచము దులిపి ప్రక్కవేసెను. అతఁడు బండుకొనెను. మీనాక్షి పాదము లొత్తబోయెను. అతఁడు వారిించెను. బయట వర్షమును, గాలియు, గవాక్షమును బద్దలుకొట్టు నేమో యనిపించినది. వీరభూపతి యాపాదను స్తకము ముసుగుపెట్టుకొని మంచమునకు నడుమఁ బండుకొన్నాఁడు. ఆకు ప్రక్కన బండుకొన్నది. ఆమె యొడ్డుననున్నది. క్రిందఁబడునట్లున్నది. అతఁడుజరుగలేదు. కొంచెము సేపున్నతరువాత నతనిని జంగమన్నది. అతఁడు జరిగి యటుదిరిగి పండుకొనెను.

అట్లు గఁటసేసెనని. వీరభూపతి నిద్రపోయినట్లున్నది: ఉచ్చాస్యసనిశ్వాసములు ముక్తపరిగృహీతవేళాసమానముగాఁ గనిపించెను. మీనాక్షి యతనిపైఁ జేయివైచి మఱి కొంచె మాఁగి గట్టిగా దగ్గఱకు లాఁగెను. అతఁడు కదలలేదు. నెమ్మదిగా నొకచేతిమీఁద లేచి ముసుగుతీసి మొగమునఁ జూచెను. గాలి వినదునట. గవాక్షము త్రొక్కికొని వచ్చియొక జల్లువచ్చి మంచమును నుపెట్టెను. మీనాక్షి లేచి మఱిబెడలు పులు మూసి గడియిచేయి లోపల నామె మొగమున వాన

చినుకులు గుడ్లుపోసినట్లుండెను. పైటయు, రైకయుఁ దడిసెను. వీరభూపతి మేల్కొనినను. మీనాక్షి రైకయుఁ బీరయుఁ మార్చినది. వీరభూపతి అంగీ చల్లఁబడెను.

మీనాక్షి :- గాలికిఁ గిటికీ త్రోసికొనివచ్చెను. నిద్రాభంగమైనది.

వీర :- (కొంచెమాఁగి) నిద్రపట్టనేలేదు.

మీనాక్షి కలవరపడినది. కాని లజ్ఘాసథమసోపానము చాటితి ననుకొన్నది. విచారించినది. తా నేమి తప్పునేసినది ? తనవారఁ ధర్మబద్ధమైనదే ననుకొన్నది.

వీర :- రాజసౌధమునకుఁ బోవలయును. నాక్షి :- బండివాఁడు రాలేదు. వీర :- నడచి పోయెదను. మీనాక్షి :- తడిసిపోదురు. వీర :- పని యున్నది.

మీనాక్షి :- నవ్వి యేదో యున్నది. వీరభూపతి కదిపినఁ బడలేదు. అతనికిఁ గోపమువచ్చినది.

మొగ మటు త్రిప్పుకొన్నాఁడు. మీనాక్షి దగ్గఱకుఁ బోయి "కోపమెందుకు? పని తడిసిపోవునా" యంటిని. "క్షమించుడు" అనెను. వీరభూపతి కుక్కిరిబిక్కి రయ్యెను. దొడ్డిలో నేదో పెద్దధ్వని యయ్యెను. మీనాక్షి భయపడెను. వీరభూపతి "దొడ్డిలో నేదో కెట్టు గాలికిఁ బడెను గాబోలు" నన్నాఁడు. ఆమె పతిదగ్గఱగా నిలుచున్నది. వీరభూపతికి ఒక కాలువ తూర్పుగట్టుమీఁద నిలుచుండి పడమటి. గట్టున కెట్లు చేరుదునా యనుకొన్నట్లుయినది. ఇంతలో నతనికిఁ గన్నులు గిట్టుఁ దిరిగి తెక్కలు వచ్చినట్లే పడమటి గట్టు మీఁదికిఁ బోయి తూర్పుగట్టున కెట్లు చేరుదునా యనుకొను చున్నట్లు

తోచినది. తన జీవితము పూర్వము తాను చేరవలసిన. స్థానము పడమర నున్నది. అది విచిత్రముగాఁ దూర్పునకుఁ దిరిగినట్టి నది. తాను బడమటి గట్టుపైనున్నాఁడు.

వర్షము బయట కొంతసేపు మద్దెలలు వాయించినట్లు, కొంతసేపు వెదుల్లాదినట్లు, కొంతసేపు తాటియాకు లీడ్చినట్లు, కొంతసేపు అవ్వాయించువ్వ లెగురవేచినట్లు, తోటాలు కాల్చినట్లు, పిచ్చివానివలె నల్లరచేయుచుండెను. ఇరువురును రెండవగదిలోనికి బోయిరి. మీనాక్షి కనులు తన చిత్రము మీఁదికి బోయెను. దానికి దూరమున నున్న వీరభూపతి చిత్రమును తెచ్చి యామె రెండును దగ్గటగా నుంచెను. వీరభూపతి బొమ్మ కలకల నవ్వినది. స్థానాపతి యాలోచనానిమగ్నుఁ డయినాడు. మీనాక్షి బొమ్మ విచారముఖము నూచించినది. మీనాక్షి మొగము కలకలలాడినది.

పతి మాటాడలేదు. మీనాక్షి కిఁగనులయెదుటఁ దెరగా నాడినది. ఆమె చూపు తన పతి పూర్వప్రణయినీచిత్రము మీఁద నిలచినది. ఆ చిత్రమున నామె తెల్లని చీర ధరించినది. కేశపాశము పొడిపొడిగానై ముంగురులు గాలికిఁ గదులు చున్నవా యనునట్లుండెను. మీనాక్షి యిట్టికి పడినది. 'స్త్రీ సంస్థానం చాప్సర స్తీర్థ మారాదాక్షిపేనాం జ్యోతిరేకం తిరోభూత్' అన్న వాక్యములోని యనుభవమునకు సాజాత్యమైన యొక యనుభవ మామె మనోనేత్రము నెదుట గలిగినది.

బయట వాన తగ్గి మఱల మొదలు పెట్టుచున్నది. ఇంక బాముప్రొద్దుండవచ్చును. మీనాక్షి నిరస్తభూషయై యింటఁ బనులు చూచుకొనుటకుఁ బోయినది. వీరభూపతి

సంకల్పవికల్పశక్తిఁ గొల్పోయిన మనస్సుతో మఱల నిద్రకు బడినాడు.

పట్టాభిషేకోత్సవములు నర్సాకాలమునఁ బడిపోయినవి. ఉత్సవములకన్నఁ గ్రొత్త రాజకిందఁ జేయవలసిన రాజ్యపుఁ గట్టుబాటులకే చాలకాలము పట్టుచున్నది. వర్షము వెలసిన సాయంకాలముల రాజసౌధపు శేనుగులు మొగసాలనుండి రతనాలు కుట్టి వెలగల జరీనులుచేసిన పట్టువశాదాలతో నూరు తిరిగి రోబోయి మఱల రాజసౌధములకు బురద మర కలతో నచ్చుచుండెను. ఉత్తనుజాత్యశ్వములకుఁ గూడఁ గాలు జారుచుండెను. రాజసౌధపు ముంగిళ్ళుల నొబత్తుఖానాల ప్రమోతకుండ వానలకుఁ జెమ్మగిల్లి గట్లు మందముగా వినఁబడు చుండెను. విద్యదాబ్ధహ్మణులు రాజుగారిచ్చిన క్రొత్త సేలు వలఁ బంగారము దర్బారములలో దాచి తడిసిపోవు ససి భయము నదలక వంగివంగి పోవుచుండిరి. సాయంకంధ్యలు పేల్ల నల్లనై విషాదభావము మూర్తికట్టినవి.

భాద్రపద శుక్ల పంచమినాటికి మధురనుండి రామనాథ మున కుదయన్ సేతుపతి బదులు రాజలేఖ యొకఁడు పోయి నది. ఇంకొక నెలపైగా సేతుపతి రాజ సగరమున నిలువక తప్పదు. కుట్టాన్ శౌర్యమునకు, రాజనీతి వేత్తత్వమునకు రాజు మెచ్చెను. కానుకలు పనిచెను. తిరుమల నాయకుఁడు చాలి కానినిఁ బొగడి యుత్తరమొడువొసెను. క్రొత్త సైన్య మొలువందలు వెంటనే మధురకుఁ జేర్పవలయును. కుట్టాన్ తండ్రివచ్చువరకు రామనాథముననే యుండవలయును. దళము నాఁడు బయలుదేరి క్రొత్త సైన్యములు గోపిందనాథుఁడునొగఁగా

మధురకోఁ బ్రయాణమయ్యెను. కుట్టాను పేరువిన్న చుట్టు
పట్ల పాలెగాండకు. దోపిడిగాండకుఁ బోర్చుగీసువాండకు
సింహస్వప్నమైనది. భాద్రపదము గోరంటపువ్వులతో వెనుకఁ
బట్టెను.

మధురపై నాకాశమునఁ దెల్లని మేఘములు గాలికిఁ
గదలు దోమతెరవలె గదలజొచ్చెను. పవళకు నూర్యకాంతి
మొగమువాపు తగ్గెను. మీనాక్షి దేవాలయమున కాంధ్ర
ద్రావిడస్త్రీలు సాయంకాలమునఁ జేమంతిపూవులు కట్టిన
పెద్దబడలతోఁ బోవుచుండిరి. నందీశ్వరునియొడల రాచిన
నూనెయుఁ నాయనకొమ్ములపై ప్రేళ్ళుంచి తద్వీణమృద్యము
నుండి శివలింగ దర్శనము చేయు భక్తులుంచి న విభూతి
పులుముకొని తెల్లబడజొచ్చెను. యామ్యదిశ నేకచుళుకాహం
కారనిశ్చేషశోషితపాథోధిసయస్కుడైన మునితోఁచె.

వైగైనది పతి ప్రేమ జారిపోవుట తోఁచినకాంత మొగ
మువలె తన చివరల తెల్లబడజొచ్చెను. ఆమెలోని రాగ
చ్చాయ విటిగిపో జొచ్చెను. కంఠేకాలుని శిరఃకోటిరమువుకు
జండ్రకాంతమాలలు సవృద్ధిగా దొంకెను. శరల్లక్ష్మి యొక
నాటిప్రొద్దున నున్నట్టుండి దిగంతవిశాలరమ్యదీర్ఘహాసము
చేసెను. గుట్టపువాళ్ళిల్ల అమృతమకూడ నాటిప్రొద్దున
సెలవివాట దిగంతవిశాలరమ్యహాసము చేసినది. అమృతము
తెలివిగలపిల్ల యని గ్రహించి యొకబ్రాహ్మణుడామెకుఁ బది
నాళ్ళుగాఁ జమవుజెప్పచుండెను. ఆమె పదినాళ్ళలో నక్షర
ములు నేర్చి మాటలు చెప్పఁడని యాయనను బలవంతపెట్టగా
నాయన 'అతిచూడి'లో మొదటివాక్యము 'ఆరంజేవిరుంబు'

అని యామెకు నేర్పెను. ఆమెయుఁనామాటఁ దెచ్చి బొగ్గుతో నేకవీర సౌధకుడ్యముమీఁద్రవాసెను. ఏకవీరయది మఱునాడు చూచి యేలొకో భయపడి పాటిపోయెను. ఈసంగతి యమ్మ తముచూచి యెందులకో దానికిఁ దెలియకుండనే యొకపెద్ద నవ్వు నవ్వి నది. అనవ్వు శరత్కాలము లేతయెండలోఁ గలసి జాజిపందిరిమీఁదఁ ప్రాకిపోవును; సౌధకుడ్యముల సున్నము కాంతిలోఁ గలసిపోయెను.

ఎండలు ఫెళ్ళునఁ గాసెను. వర్షవేళ గొడ్లతోక్కిడి బురదలైన ప్రదేశములు వాని కాలిగిట్టలగుర్తులు గుర్తులు గానే బిగియ జొచ్చెను. తెల్లుపూవులు దూరపుటెండ పొర లలోఁ తళతళలాడెను. పంట బోదెలవెంటఁ దెల్లని యెండు వీరిగిపోయిన కొబ్బరిపాలవంటి నీరము సన్నగాఁ బ్రవహింపఁ జొచ్చెను. బోదెలమలుపులలోజాలకులు మావులునిట్టిపోయిరి. వచ్చని వరిపైరులు నలుపుతిరిగి గుమ్ములుకట్టి పైనాకాశపు నీలిమకుఁ బ్రతిగా నుండెను. కొతిమేరచేలా నాగఁటిచాళ్ళలోఁ జన్నిచిన్ని మొక్కలుగా గాలి పొరలలోఁ జన్నితల లాడిం చెను. సెనగచేల మొక్కలు లేతబ్రాహ్మయపుఁ బుల్లతనము రాతురులపుడు కొంచెము కొంచెము మంచునకుఁ గొంచెము కొంచెముగా దినదిన మెదుగుచుండును. ప్రొద్దుటిపూటఁ జల్లని లేయెండ, మధ్యాహ్నముకు వేసఁగియెండ, సాయంత్ర సమయముల నెండయచిపించనియెండ. రాతిరి రెండుజాముల వఱకుఁ బలుచని మేఘముల చాటుకు విరియ బోసికొన్న చిక్కని పాలవంటి వెన్నెల రాతిరి రెండనజాము మొగలు

౧, యిదిశరత్కాలపు దివారాత్రములకుసహజ

ను శిక్షించవలెనని ఏకవీర. ఏకవీరకుఁ గన
టు. మేఘపు మఱుగున నున్న పలుచని
౨ యొకదానినొకటి పాఱుద్రోలఁగా, దప్పించు
గా నొప్పినట్లు వారిద్వఱు శరద్రాత్రుల కొక
ప్పొనిరి. శరద్రాత్రులు గగనభాగ మొక వింత
వించినది. కొంతసేపు తెల్లని చిక్కని మేఘములు
౩ త బరువులై మనుజుల, పశువుల, పాదఘాతములు లేని
యిసుకతినైలు గాలి దుమారములచేత. నొక్కులు నొక్కు
లుగానైనట్లు. సముద్రపు కెరటములు వెనుకకుఁ బోవుచు
నొడ్డున నున్న యిసుకనేలఁ జిన్నిచిన్ని మెట్లుగా నమరించినట్లు,
తెల్లనిచేప యొడలిపొరలట్లు, ఒకటిరెండు కాన్పులైన ముగ్ధ
పురంధీరహోవేళాస్పృష్టము, దీపపువ్వులుఁగున మెరయుఁబొత్తి
కడుపట్లు రమ్యముగా నుండెను. ఎఱిగొంతసేపు వలయాకార
మందందుఁ జెడిన చిన్నచిన్న తెల్లనిమేఘములు, వానినడుమ
నల్లని మేఘములు. తెల్లనివి చంద్రకాంతిచే మెరిసి, నల్లనివి
చంద్రకాంతి నాపి, హూణదేశపుటావు నొడలివలెఁ దామర
గొడుగాకులు పూవులు నీటికైకి లేచిన చెఱువు పైభాగము
వలె, పూలుపూచిన సొరపాడువలె మనోహర మయ్యెను.
మఱిగొంతసేపు సడమటిగాలి విసరి, యాదిక్కునఁ జలునచేసి
యారవైచిన ఖద్గవస్త్రమునవలెఁ జిక్కని తెల్ల మొగిల్చు,
తూర్పునకు గాలివిసరున నెగిరిపోవుచు నక్షత్రములను, జంద్రుని
బడమటిదిక్కునకుఁ బరుగెత్తించు చున్నట్లు కనిపించుచుండెను.

అదియొక శరద్రదాత్రీః కుట్టాన్ భార్య
 సంకల్పించి నాల్గుసార్లు వ్రాసి చింపివేసి
 ములవంకఁ జూచి శరజ్యోతస్సెల్లో నేకవీర
 యున్నదనుకొని యామెకుఁ దనప్రేమ హతా
 యామె గాఢతర పరిష్కంగము లోతులు
 నాన లేఖవ్రాయుట మాని తెల్లవారు లాడె
 చుండెను. ఏకవీర తన్నుఁ గుట్టాన్ ప్రేమించు
 వృత్తాంత మనుకొని, యాపరాని తన పూర్వప్రేమ
 బ్రయత్నముచేత మనసు చొఱకుండ నాపరాని వాసన
 తాల్పపు వెన్నెలల తెలికాంతులవలనఁ దాను ధరించు తెల
 పట్టుచీరలలోని యొక విశేషానుభవమువలనఁ మఱియుఁ మఱియుఁ
 దనయాహలో నిలుచువానినిఁ జూచి, యూహించి, సాత్త్విక
 భావములకు లోనయి, యొడలెల్లఁ బులకించి యాసుఖము తన
 ర క్తమాంసములలోనికిఁగూడఁ జొచ్చిపోవునట్లు భావించుకొని
 యింతలో నమృతము తనవంకఁ దొంగిచూచుచున్నట్లులికిఁడి,
 “ఆరంజేవిరుంబు” తన చెవులలో ధ్వనించి మఱలఁ గుట్టాన్
 ప్రేమమూర్తి పరిణతభావుని భావించి కేలకుఁ గాక మింటకిఁ గాక
 పరితపించుచుండెను.

తెల్లవారి లేయెండలు కాచి దొడ్డిలోని కాకరపూలు;
 బీరపూవులు బంగారునాణెములవలె, పొట్లపూవులు వెండి
 సాణెములవలె, వంగపూలు నీలాలవలె, గన్నేరుబువచ్చలవలె
 మాణిక్యములవలె, నకాలదోహదపుష్పితమల్లికలు సూచీ
 ముఖ్యపుష్పరాగములవలె, నిత్యమల్లిక లెఱ్ఱవి, తెల్లవి, యెఱ్ఱవి
 రాళ్ళవలె, వైకాంతములవలె దొడ్డి యంతయు ధనలక్ష్మి

న్యను. ఏకవీరమనస్సులో మాత్రము దారి
రు.

౨౧

ప్రజ్ఞానని కుత్తరమునఁ దెలుఁగునాడులో విజయవాడకు
ఁగువఁ గూచిపూడియని బ్రాహ్మణాగ్రహారము గలదు. అందు
సిద్ధప్పయను బ్రాహ్మణయుపకుఁడు, మందబుద్ధి, సోమరి
అమాయకుఁడు, నిరక్షరాస్యుఁడు, ఆ యూరందరకుఁ బరిహాస
పాత్రము. ఆ యూరిలో మరియొక బ్రాహ్మణుని కూతురు
సిద్ధప్పకుఁ దగిన పెండ్లమని ఆమెతండ్రి తన కూతురుకుఁ దగిన
వరునిఁ దేలేకయు. సిద్ధప్పయందు జాలిచేతను ఆతనికిచ్చి పెండ్లి
చేసెను. పెండ్లితో జీవితభారము తెలిసిన సిద్ధప్ప చదువు
కొరిక బలిసి కృష్ణదాటిపోయి నానాపండితుల శుశ్రూష
చేసి వేదశాస్త్రములు, సంగీతము, నాట్యము, భరతము
సర్వంకషముగా నేర్చెను. అతని చదువు పూర్తికొఱకు వ్యక్తు
రాలయిన యతనిభార్య స్వగ్రామమున మనస్సులో, నామె
తల్లి, తండ్రి బహిరంగముగా బ్రతీక్షచేయుచుండిరి. విద్య
పూర్తియయి యింటికిఁ తిరిగివచ్చు సిద్ధశాస్త్రమునస్సు నానా
విద్యలచేతఁ బరిపక్వ మయినను, భూతగృహస్థాశ్రమ మను
భూతదశ యందినట్లయి తురీయాశ్రమము దెసఁ బరువెత్తెను.
తాని మాయాలేశము వదలక మనస్సును నిశ్చయమునకుఁ

దేలేదు. కృష్ణవద్ద కిట్టియూహలతో వా

నది, జూచునుకదా కృష్ణ యీ యొక్క

యున్నది. తెప్పకొయ్యకుండా లేదు. (

గ్రామముకొఱకు వెనుదిరిగిన నామడ పోవ

యాన రేగుచున్నది. సాహసించి కృష్ణ

మీఁదువఱకు మానిసిపని 'త్రాహిత్రాహి'

కంఠ్యకాలము సమీపించినదని యతఁడు మనసా

సవ్యసించెను. ప్రయత్నరహితుడై చేతులు కాళ్ళు

యొగిన యతనిని దాలోత్తాల మొక కెరటము జంఘుడైన

మగు నీట నిలిపెను. ప్రాణాయామము చాలించిన యతనికి

కృష్ణయందినది. రేయి కూచిపూడి చేరినాఁడు. అల్లుఁడు తేజస్వి

సకలవిద్యాశాళి, నచ్చినయానందము మరునాటికి గర్భ

ధానలగ్నము కుదిర్చినది. గృహరామక్షేత్రదర్శికి సిద్ధపండితు

నకుఁ గృష్ణనడుమఁ బూనిన యాతురసన్న్యాసము జ్ఞప్తికి

రా లేదు. ఆరాత్రి యేకాంతమున భార్యచేలాంచలాకర్షి యతఁ

డామెచే వాఁడుడయ్యెను. నిజమునకు సిద్ధపుగాని, యతని

భార్యగాని మందబుద్ధులు గారు. అంతర్ద్రిష్టలు. ఆమె

యోగిని. తన భర్తయందు సన్న్యాసినిఁ జూచెను. శృంగార

చిహ్నములులేని, నిదుర బడలికలులేని, ఆసకదలికలులేని వారి

కన్నులు నలుగు రమ్మలనోళ్ల నాట్యమాడి రహస్యము వెలికిఁ

దెచ్చెను. సిద్ధపండితుని మనస్సులోఁ దనయందు యతని

గాంచిన భార్యమాటకుఁ గృష్ణయీతకు ముడిపడి యతఁడమ

రకుని మేనఁ బర్యటించిన యాదేశంకరుఁడే సురేశ్వరుని వా

క్కులచేతవలెఁ బ్రబోధితుడయ్యెను. తత్క్షణము క్రమసన్న్య

వ్యాదాత యయ్యెను. మందబుద్ధియగు
 శిశు, నాయూరెల్ల నాతనికి శిష్యుకొటి
 నలో నిగూఢమైయున్న కవితాబీజ
 త్యవభాసించి, నియచ్చింపబడి, మూకీభూత
 వసర్వస్వము భగవంతునియందుఁ బర్యవ
 తిదలిపోయెను. ఆయనలోఁ బరిపక్వములైన
 నాట్యము, సంగీతము, దేశభాషాజ్ఞానము, కవితా
 మరూపమేర్పఱచినవి. నేర్చిన షట్శాస్త్రములు మన
 నుగా మారినవి. అలంకారశాస్త్ర మంతయు బుద్ధియుయినది.
 సత్యభామాకృష్ణుల ప్రణయ మాత్ర మయినది. ఈ దివ్య
 కవితారూపపరిణామముచేత దెలుఁగునేల నాఁఁగు దిక్కులు
 సంగీతసాహిత్యము లనుపేరి కుచద్యయ మల్లలాడ భాషాదేవి
 కాలిగజ్జెలు గల్లుగల్లునిమ్రోగినవి. సిద్ధేంద్రయోగి గ్రంథము
 రెండు భాగములు. మొదటిది గొల్లకలాపము. రెండవది
 భామకలాపము. గొల్లకలాపము షట్శాస్త్రములకు నిలుకడ.
 భామకలాపము వడకట్టిన అలంకారభరతశాస్త్రము.
 నాటకమునఁ గృష్ణదేవునకు స్థానములేదు. సత్యభామ ప్రధాను
 రాలు. సత్యభామయే శృంగారరససర్వస్వమున కాలంబన
 విభావ మని తెలిసినవాని సృష్టిలో ముగ్గురన్న ముగ్గురే.
 మొదటివాఁడు శ్రీకృష్ణదేవు డు. అతఁడుశృంగారసర్వస్వమును
 జూఱఁగొన్నాఁడు. అతనికి రుక్మిణి పైకుంఠమునుండి తెచ్చు
 కొన్న నిధానము కావచ్చును. ఆమె పాతివ్రత్యమునకుఁ మచ్చు
 ముక్క కావచ్చును. సత్యభామ శృంగారాధిదేవత. సర్వవిధ
 నాయికలను సర్వభావములను సృష్టించిన దామె. ఆ సృష్టి

యా తల్లి భర్తయగు భగవంతుని కంకితః
 యాలంబన విభావత్వ మెఱిగిన రెండవ
 పాదతాడనముకూడ శృంగారరసమునండి
 యా దేవీరసమూర్తి యాయనకుఁ గొంఁ
 కృత్రిమకవితాలక్షణము పెంచుకొన్న
 సత్యశృంగార దేవతాత్వము సంపూర్ణముగా
 నీయలేదు. అతని రచనలో శాఖోపశాఖలై మొ
 దెలియరాని యలంకారశాస్త్ర మొక్క యాశ
 ముగిసెను. మూడవవాఁడు సిద్ధేంద్రయోగి. ఆయన
 యాయనకే తెలియును. శృంగారరసము భగవంతుఁ జెప్పినపు
 డాలంబనవిభావము (కృష్ణునితోపాటు) సత్యభామ యగు
 చున్నదని తెలిసికొనుట తేలికగాదు. వంగదేశకవులు జయదేవ
 విద్యాపతులు గాధ కా పదవిఁ గట్టిపెట్టిరి. ఆ శృంగారము
 చైతన్యని తన్మయత్వము ధ్వనించును గాని శంకరుని విజ్ఞాన
 మును ధ్వనించదు. సిద్ధేంద్రయోగి జయదేవవిద్యాపతులవలె
 భక్తుఁడుకాదు. యోగి, జ్ఞాని. అందుచే నితఁడు కృష్ణునితోఁ
 బాటు సత్యభామ నాలంబనవిభావము చేసెను. సత్యభామ
 నిఖిలభావములకును నొరిపిడిరాయి. శృంగారరసలేశములను
 గూడ సంతరించి సిద్ధేంద్రయోగి 'భామకలాపము' అలంకార
 సత్వస్వముగా సృష్టించెను. నాట్యము, అభినయము, భావము
 సంగీతము నీ నాల్గింటి మహాసమైక్యము దెలిసిన యాకవి తన
 గ్రంథమును గూచిపూడి యగ్రహారికులకుఁ దారకోపదేశమ
 ట్లుపదేశముచేసి కాలము పరిణతమైన కొలఁది మీకిది వంశ
 గౌరవముగా భుక్తికి ముక్తికి నాధారముని చెప్పి, యా విద్యఁ

ముక్తిదూరు లగుదురని శాపమిచ్చి
 యూరుచేసెను. వారు తెలుగు దేశము
 వ్యాపింపఁ జేయుచుండిరి. ఈ విద్యమూల
 లలోని రహస్యములు సర్వజనులకు
 నాటకము చూచినకొలది జనులకు
 లములు, మనస్సులు భావపూరితములు,
 ము లగుచుండెను. అది తెలుగు వారంద
 ద్వయెనది. అజ్ఞానులుకూడ జ్ఞాను లగుచుండిరి.
 డవారి భామకలాపమన్నచో నారోజులలోఁ బసి
 గ్గరనుండి పారవశ్యమైనది. భామకలాపమునకుశర తా
 శు వెన్నెలరాత్రులు కామధేనువులు. శరత్తు వెన్నెలలు
 మధురవీధులలోఁ దలతలలైనవి. సామ ఆశ్వయుజ పూర్ణిమ.
 మీనాక్షీ సుందరేశ్వరుల కల్యాణమహోత్సవము. కల్యాణ
 మంటపము వీరభూపతి యింటికెదురుగా నున్నది. కూచిపూడి
 వారి భాగవతము కల్యాణమంటపమున కెదురుగా నాటిరాత్రి
 యాడఁబడును.

మీనాక్షీ శ్రావణశుద్ధ దశమినాడు సేతువతుల సోధ
 మున కేగినది. మఱల నేఁ డేగినది. ఏకవీరను భాగవతము
 చూచుటకు బిలుచుకొని రాలిరి జాముప్రొద్దు పోయిన తరు

* ముత్తువీరప్పనాయకుని కాలమునాటికిఁగూచిపూడివారి భాగవతము
 క్రొత్తగా దేశములోనికివచ్చినది. సిద్ధేంద్రయోగి పదు నేడవశతాబ్దమువాఁడు
 ముత్తువీరప్ప ౧౬౧౦ లో రాజ్యమునకు వచ్చెను. అప్పటికే గూచిపూడివా
 భాగవతము పేరుమోగిపోయెను. చుట్టుపట్లవేయి గ్రామములనుండిజనము
 గుంపులు గుంపులై వచ్చిరి.

వాత వచ్చినది. ఇద్దఱును బలుచని తేరచా
 గులమీఁదఁ గూర్చుండిరి. ఒక వైపునఁ
 చుండెను. మరియొకవైపున హంగుమే
 జామున్నరప్రౌద్ధుపోయినది. గొల్లకలా
 నది. గొల్లభామయు హాస్యగాఁడును
 చాకలివాండ్రు దగ్గఱగాఁ జెట్టిన రెండుఁ
 గుగ్గిలము మెఱపులో ద్రుతతాళ ముద్ధల
 వెలికివచ్చిరి. హాస్యగాని హాస్యమునకు,
 నకుఁ దాని యుచ్చారణకు, దేశీయభాషా ప్రా
 జనము కదలిపోవుచుండిరి. గోపిక “చల్లో యమ్మ
 యనుచు, తనజాతిలక్షణములు, పశువుల మేకల గొల్ల
 స్వభావములతోఁ బశుశాస్త్రము చదివి, పట్టాశ్రమముల యర్థ
 ముపన్యసించి, రాగములు, తాళములు, భరతము, అలంకా
 రము చర్చించి; గర్భధారణము, గర్భోత్పత్తి, నవమాసము
 లలో శిశువుపరిణామము, ఆత్మతత్వము, సృష్టిప్రకారము సర్వ
 మును జెప్పి సభికుల ముగ్ధులఁజేసి తేర వెనుకకుఁ బోయెను.
 ఏకవీర తదేకధ్యానముతో వినుచున్నది. మీనాక్షి కొంత
 సేపు నాటకమును జూచుచుఁ గొంతసేపు కళ్యాణమువంకఁ
 జూచుచు గొంతసేపు జనమున కనతలఁ జరించు వీరభూషణినిఁ
 గన్నులతో వెంబడించుచుండెను. రాత్రిరెండు జాములుదాటి
 మూడవజాముకూడ సగము గడచినది. అప్పుడు భామవేషము
 వచ్చి జడ తెరమీఁద వైచి తెర వెనుకనుండి తన కథ చెప్పు
 చున్నది. సభ్యుల కందఱ కనిమిషత్వము వచ్చినది.

మీనా:-ఆజడ తెరమీద వేయటయెందుకో తెలియునా ?

ఏకవీర:- తెలియదు.

మీనాక్షి:- భరతశాస్త్రమునందుఁ దమకు సాటివారు లేరని పందెము చేచుచుటయట.

ఏకవీర:- అట్లయినఁ బండితులకుఁ గోపమురాదా? మీనా:- రావలయు ననియే. నచ్చినచోఁ దమశక్తిఁ జూపించ వలయు ననియే. ఏకవీర:- కొందఁ టీర్వ్యాళువు లుండవచ్చును. వారు ప్రయోగముచేసి పగఁదీర్చుకొందురు. మీనా:- మంత్ర శాస్త్రమునఁ గూచిపూడివార్లు మహాఘనులట. వారిశక్తి యసరిమిత మట.

ఇంతలో విరహిణి యయిన సత్యభామ తెరవీడి వచ్చి భగవంతుని దశావతారముల సభినయించెను. ఆహస్తవిన్యాసము, ఆ యవయవచాలనము, ఆ ద్రుతతాళము, ఆ సుష్ఠూచ్ఛారణ, ఆభూవిక్షేపము, ఆ భావానుగుణ్యానేత్రోన్మీలన నిమీలనములు సాక్షాత్ భరతముని వచ్చి నేర్పినా యన్న ట్లున్నవి. తరువాత “భామ” వేషగాఁడు ముగ్ధామధ్యాప్రగల్భ లాఢారముగ విప్రీలంభశృంగార సభినయించుచు మానావస్థ యందలి మధ్యాప్రగల్భలధీరాఽధీరా, ధీరాధీరా భేదములు, నందులో మఱల జ్యేష్ఠాశనిష్ఠుల భేదములు నూదించి విప్ర లంభావస్థలు పదియును నారంభించి యభిలాష చింతాస్మృతి గుణకీర్తనోద్వేగప్రలాపోన్మాద వ్యాధులను నెఱిమిదవస్థలు సభినయించెను. రసజ్ఞుల హృదయములు తల్లడిల్లి పోయెను. పామరు లందఱు హాస్యగానినూటలకు వశంవదు లగుచుండిరి. హాస్యగాఁడుగూడ “భామ” భిన్నిభిన్న నాయికల సభినయించు నపుడు వాగ్రూపమునఁ దత్తమచితసభినిరూపణము చేయుచుఁ

బండితుల హృదయముచూడగోనుచుండెను. భావయోగ్యములయిన పతాకాది హస్తములతోడి స్వాధీనమైన నేత్రతారకాబ్రమణముతోడి నిత్యాభ్యాసవశమైన కౌశలముతోడి, యతని యభినయమునకు, సర్వవిద్యలకు జన్మస్థానమైన బీజాక్షరరూపమునఁ దామ్రవిగ్రహమున నావేశించియున్న శివుఁడు, నాదతనుఁడు, సుందరేశ్వరస్వామి పులకితుడై కనులుతెరిచి చూచుచుండెను. మీనాక్షి దేవికూడ ముగ్ధయై యతనివంకఁ జూచుచుండెను. తద్వీధీవాయువులలో మృదంగస్వానములు, కాళ్ళ గజ్జెలరవములు విరజిమ్మిన లీయ, రమ్యాతిరమ్యమైన భాగవతుల సంగీతపుధ్వని, ప్రతిపౌరలో నాడుచుండెను. ద్రష్టలైన లక్ష్మజనములోఁ బసిబిడ్డకూడ తెప్పవేయలేదు. తొలికొడి సూసినది. “భామ” జడతావస్థ నభినయించుచున్నది. రాగము మాటిగది. తాళము మాటినది. అది యొక శ్రోతకీర్తన ప్రారంభించిరి. మీనాక్షికనులు నాట్యప్రదేశమునందునిశ్చలముగా నతుకుకొన్నది. ఏకవీర ప్రాణములు పూర్వములైన యెనిమిదవస్థలు మాసికముగా ననుభవించినది. జడతావస్థాభినయవేశ నాగీతమునకుఁ గూళమునకు దించుకొని పోయినవి. ఆమె యొడలు విదల్చుకొని చివులు మాసికొని చప్పుడు లేకుంధ వీరభూపతి యింటిలోనికిఁ బోయినది. ఆ యిల్లామెకుఁ గొంతభాగము పరిచితము. మంచము వేసియున్నగది యామె యెఱుఁగును. కాని మీనాక్షి వీరభూపతులయు, వీరభూపతి పూర్వ ప్రణయినియుఁ జిత్రములున్నగదిలోనికామె వాడింటికి వచ్చిన మూఁడుసార్లలో నెప్పుడునుబోలేదు. మీనాక్షి యామె కాగది చూపించలేదు. ఏకవీరపోయి మంచ మున్నగదిలో

నొకచో గూర్చున్నది. కూర్చుండలేకపోయి పండుకొన్నది. సుకుమారమైన యామె దేహమునకు నేలగుచ్చుకొని యామె యవిచారితముగాఁ బోయి మంచముమీఁద బండుకొన్నది. బయటనుండి యా జడత్వము గలిగించు రాగము, తాళము సన్నగా వినిపించుచుండెను, ఈమెను జడత్వము సన్నగానాక్రమించెను. బయట 'భాను' వేషగాఁడు నిధనావస్థ యమంగళ మనిపరిత్యజించి వాసకసజ్జికాభివచనము మొదలుపెట్టెను. రాగ తాళములు మఱల మారినవి. క్రొత్తగీతిక యారంభించిరి. వాయుసథమెల్ల నింతకుఁబూర్వము విషాదభావ పూరితమైనది. మఱల సంతోషభావములు చెలరేగినవి. తాళము చిత్రరీతుల నడచుచున్నది. ఏకవీర కెదలోని దిగులు సన్నగిల్లినది. ఆమె నేదో గోరిక కలఁచివేసినది. పండుకొన్నది. లేచి యేమియుఁ దోఁచక నటునిటుఁ దిరిగినది. ఇట్లుతిరుగుచుఁ బ్రక్కనున్న గదిలోనికిఁబోయినది. దీపము జేగటవలె వెలుగుచున్నది. మీనాక్షి చిత్రము, వీరభూపతి పూర్వప్రణయనీచిత్రము పైని వస్త్రాచ్ఛాదితములై యున్నవి. కావున నామె కవి గోచరించ లేదు. వీరభూపతిచిత్రము గోడకాన్పఁబడి యున్నది. ఏకవీర కనులు/మిరుమిట్లు గొనెను. ఆమె నిలువునఁ జలించిపోయెను. ఆమె కెదురుగాఁ దన పూర్వప్రణయమూర్తి సాక్షాత్కరించి నట్లుండెను. ఏకవీరలోఁ జైతన్యములేదు. ఆమె మనస్సు జడత్వము తాల్చెను. ఆమె కన్నులు తెరిచుకొనియేయున్నవి. ఆ నేత్రములలో జీవచిహ్నము లేదు. ఆమె గోడ కానుకొని నిల్చుండుటచేతఁ గ్రిందఁ బడిపోలేదు. మనోరథము నిశ్చల మయ్యెను. చల్లగాలికే గవాక్షము తెరిచుకొనెను. బయట

సఖిపరిహాసము వినవచ్చెను. ఏకవీర ప్రబోధితయయ్యెను. తాను నాయక. ఆ చిత్రస్థితివలన అది తన నాయకుఁడు వత్తునన్న స్థలము. తాను వాసకసజ్జిక. ఇదే యూహ యామెకు. అప్పు డామెస్థితిలోని యణువునకును రసజగత్తును దాటిన యునికిలేదు. ఆమె మనస్సులో మీనాక్షి లేదు. అది మీనాక్షి యిల్లనిలేదు. తానెవరోకూడ లేదు. తానున్నదిరస జగత్తు. ఆమె నాయక. అందులో వాసకసజ్జిక. నాయకుని కొఱ కెదురుచూచుచున్నది.

తూర్పురేకలు తోఁచినవి. గదిబయట సామగ్రీసంపాదనపు గడబిడ తోఁచినది. ఏకవీర తెలివి వచ్చి చీర సర్దుకొన్నది. తలవెండ్రుకలు గోళ్ళతోఁ జిక్కుతీసికొన్నది, తన నాయకుఁడు తన్నువచ్చి కౌఁగిటబూను పనుకొన్నది.

మఱల బయట మార్గవిలోక మను చేష్టాభినయము నంది గీతము మొదళ్ళు 'ఇటువచ్చుచున్నాఁడే' "అటువచ్చుచున్నాఁడే" యనునవి వినబడెను. ఏకవీర కను లక్రియత్నముగా ద్వారము వంకకుఁ దిరిగినవి. ద్వారము తళతళలాడినది.

బయట నాట్యసౌందర్యము కన్నులువిచ్చి చూచుచున్న సుందరేశ్వరుని కంటివేడికి పూజారిచేతిచామరము మండిపోయినది. పూజారి చాకలివానిచేతి కాగడా యంటుకొన్నదని వానిని గోపనడినాఁడు. నాటక మాఁడుటకు వేయఁబడిన పందిరియాకుచివర లెట్లుబోసవి. 'భామవేషము వేసినవాని కోకచివరలు తగులఁబడినవి. ఆ దోషముకూడ చాకలి వాసిపై మోపఁబడెను. ఎవరో ప్రయోగము చేసిరన్న భ్రాంతి వలన మేళమునకు నాథుడైన వృద్ధబ్రాహ్మణుఁడు దిగ్భంధము

చేసెను. అప్పుడే కృష్ణవేషము వచ్చెను. సుందరేశ్వరి చూపు చల్లబడి గందరగోళ మంతయుఁ దగ్గిపోయెను. తెల్లవారెను. వచ్చిన కృష్ణునియెడల సత్యభామ సమాదరము చూపుచున్న ధ్వనులు మఱల లోనికి వచ్చినవి. ఏకవీర కన్నలు ద్వారమం దున్నవి. అందు వీరభూపతి నిలుచున్నాఁడు. వారిద్దరొకరిపంక నొకరు చూచుకొనుచున్నారు. నాటి కాతేండ్లక్రింద నంబా సముద్రమునకు వీరభూపతి వెళ్ళినప్పు డామె తండ్రి యంతః పురమునకు గసాక్షమునుండి యేకవీర చూపులు వీరభూపతి చూపులతోఁ గలసిన నిమేషమునకు, నాతేండ్లత వాతఁ జెప్ప రానన్ని మార్పులు జరిగి యిప్పుడొకరి కొకరు తెలియకుండ నాకస్మికముగా మఱలఁ జూపులు కలసిన యీ నిమేషము నకు, వారి యిద్దరు మనస్సులో వ్యవధి లేనట్లు తోఁచెను. ఇరువురును దా మొకరి నొకరు తక్క నింకొకఁ డేమియు నా సమయమున జూడలేదు. ఊహించలేదు. శరీరములతోఁబాటు మనస్సులతో నాత్మలతో వారిరువురా స్థానమునకే, యా భావమునకే సంలగ్నింపఁబడిరి. ఆమె యిప్పుడు కొటలో బంధింపఁబడిలేదు. ఇతడు వీధియందు నిలఁబడి చేయునది లేక కాదు. వారి యిద్దరి యీ సంయోగ మెట్లు గలిగిన దన్న ప్రశ్న రాలేదు. ఆమె యచ్చట, నతఁడచ్చట, వేల యున్నారన్న యూహ పోలేదు. వీరభూపతి పరిష్కంఘార్థము దగ్గఱ దగ్గఱను వచ్చుచుండెను. ఏకవీర చేతులు చాచుకొని నిలంబడినది.

ఆమె యొడలెల్ల చెమ్మట పోసెను. సవ్వడి లేక వీర భూపతి వేయు నడుగు లొక్కటొక్కటి యేకవీర కామె

ప్రాణములమీఁద వేయుచున్నట్లుండెను. ఆమె యొడలంతయు స్తంభించెను.

వీరభూపతి కౌగిలించుకొని దగినంత దగ్గఱకు వచ్చెను. ఆమె పాదములక్రింద భూమి యల్లలనాడెను. ఆమె నిలువునఁ బులకించినది.

అతఁ డామె చేతులు తన చేతులతోఁ దాకెను. ఆమె దేహముమీఁది కొక విద్యుత్ప్రవాహము ప్రవహించెను. ఆమె యొడ లంతయుఁ గదలిపోయెను.

అతని చేతు లామె దేహముచుట్టుఁ జుట్టుకొనెను. అంత వఱకు వినవచ్చిన యతని నిశ్వాసవాయువుయొక్క మనోహర మృదుస్వాసము వినఁబడలేదు. ఆ నిశ్వాసవాయువు లోకము పూవులన్నియుఁ బూచిన వనముమీఁది మందమారుతమువలె నామె ఘ్రాణేంద్రియముఁ జూఱగొనెను. ఆమె చక్షుస్సు లతని చక్షుస్సులే చూచుచుండెను. ఆమె కన్నులలో వైవర్ణ్య ముదయించెను. ఆమె త్వగింద్రియము చర్మదఘ్నముగా శిశిరాతి శిశిర మయ్యెను.

అతఁ డామె నెదుఱొమ్మన నాన్చుకొనినాడు. ఆమె నేత్రములు తెఱచుకొనియుండియు నతనివంకఁ జూచుటలేదు. వానికిఁ జూచునట్టి గుణము పోయినది. కన్నులనిండ నశ్రు ప్రతు నిండియుండెను. అతని యా 'కౌగిలింతలోని' చల్లదన మామెర క్తముతోఁ బ్రవేశించెను. ఆమెకు 'భూమధ్యరేఖా' ప్రాంతస్థుని నుత్తరధ్రువ సమీపమున కొక్కసారి కొనిపోయి నట్లయ్యెను.

ఆమె ఘ్రాణేంద్రియమున కతని నిశ్వాససరిమళ మనుభవించు శక్తిపోయినది. గట్టిగాఁ గొగలించుకొనుటచేత నామె హృదయమునుండి ధ్వనిరీతి వచ్చినగాలి యామెకంఠమందుస్తంభించి పోయెను. అతని యా కౌగిలింతలోని చల్లదన మామెలో నరమునరమున వ్యాపించినది. ఆమె హృదయములోని సర్వ నాళములు నా మహాస్పర్శసుఖ మనుభవించినది.

అతఁ డామె పెదవిపై నొక్క ముద్దిడెను. ఆమె జిహ్వేంద్రియ మా ముద్దుపచి తెలిసికొనలేదు. అతనిస్పర్శ యీసారి యామెలోని యస్థిసంచయమునకుఁగూడఁ దాఁకినది. ఆమెకు హృదయసంచలనమునందు మాత్రమే స్థితి. తక్కిన సర్వాణువులయందు బ్రళయము. సత్కుశ్లోత్రజిహ్వ ఘ్రాణేంద్రియజ్ఞాన మంతయుఁ ద్వగింద్రియమంద లీనమయి యా స్పర్శగుణ మతిక్రాంతమర్యాదమై “యామె” యన్న పదార్థవాచ్యమైన సర్వమునందు నిండినది. మంచుగడ్డనుగొగి లించుకొన్నట్లుగాఁ జైతన్యపువేడి కానరానియామె కౌగిలి వీరభూపతి కప్పుడు తెలిసినది. వెంటనే యతనికిఁ బ్రబోధము కలిగినది. ప్రబోధమువెంటఁ బ్రసంచమంతయు గోచరించినది. తాను స్థానాపతి. ఆమె తా నాతేంద్రకుఁ బూర్వము ప్రేమించిన యువతి. ఆమెపేరు తనకుఁ దెలియదు. ఆమె యచ్చట నెందుల కున్నదో తనకుఁ దెలియదు. తానుజేసినతప్పు సర్వము. తల్లిక్షణమాతని మనస్సులో స్ఫురించెను. అతఁడు ద్విగ్భ్రాంతి పొందెను. ఆ వెనుకటి నిమాసమున మహానందము; మఱునిము సమున మహాసంశయావస్థ. ఆమెలోఁ బ్రాణమున్నట్లు లేదు.

ఆమె మూర్ఛపోయినదా? గతించినదా? వీరభూపతి తొందర పడెను.

బయట నాటకము చివరకు వచ్చినది. మీనాక్షి వెనుదిరిగి చూచెను. వెనుక నేకవీరలేదు. పరుగెత్తుకొని మేడమీదికివచ్చెను. ఆమె గదిలోనను లేదు. క్రిందకు మఱి దిగఁబోయి, యయిన జూతమని రెండవ గదిలోనికిఁ బోయెను. నేలఁబడియున్న యేకవీర; ఆమెవద్ద విషణ్ణుడై యున్న తనపతి. ఏకవీరలో మీనాక్షి తనపతి పూర్వప్రణయినీ రూపము గుర్తించినది. కాని తన పతికిఁ జెప్ప లేదు. ఈ దృశ్యముచూచి యామె మనస్సు పరివరివిధములఁ బోయినది.

వీరభూపతి యామెనుచూచినవెంటనేవచ్చియతిదీనుఁడై జరిగిన స్వరము నామెకు నివేదించెను. అసంభవమైనది యతని మాటలలోనను నయథార్థమైనది యతని మొగములోనను నేమియుఁ గనంబడలేదు. మీనాక్షి పోయి ఏకవీరను బ్రబోధించు ప్రయత్నములు చేసినది. ఆమె స్పర్శవలన నామెకు మఱిల హృదయమునుండి వేడినెత్తురు నరములలో, నెత్తురులోఁ బ్రవహించెను. చర్మమునకు వేడిమి వచ్చెను. విశ్వాస మాడెను. కన్నులు తెరువుడు పడెను. చెవులకు శబ్దము వినవచ్చెను. సర్వేంద్రియజ్ఞానము కలిగెను. ఆమె మనస్సు సహస్రభా పరుగెత్తెను. ఆమె తొందరలో లేచి లజ్జాననతవదనయై మీనాక్షి వెనుక నిలంబడెను. వెన్నెలలో గీపముదగ్గఱ నొకవస్తువునకు రెండునీడ లుండును. దీపపుఁ జిక్కనినీడ, వెన్నెల పలుచనినీడ. వీరభూపతికి వారిద్ద

రాతని కా రెండునీడలు. మీనాక్షి దీపపునీడ, ఏకవీర వెన్నెల నీడ. బయట నాటక మయిపోయినది.

౨౨

ద్రిగ్భాంతులయి యట్లే మువ్వురును నరగడియసేపు నిలుచుండిరి. ప్రతివిలిప్తయు నేకవీరావీరభూషతులకు నొక మహాయుగమంత భారముగా నుంజెను. వీరభూషతి యెవ్వరో. యేకవీరకుఁ గొంచెమర్థమయినది. కాని నిశ్చయము కాలేదు. వీరభూషతి కేగోడును దెలియలేదు. కొంతసేపటి కతఁడు మాటపెగుల్చుకొని మీనాక్షినిఁ బ్రశ్నింపబోయెను. మాట రాలేదు. మీనాక్షి యతని యభిప్రాయము తెలిసికొని యామె కుట్టాన్ సేతుపతి భార్యయని చెప్పినది. వీరభూషతి మీఁదఁ బిడుగుపడినట్లయ్యెను. నిలుచున్నవాఁడు పెద్దపెట్టున కేకవేసి నేలఁజడికిలఁబడి “అయ్యయ్యో” అని తలవంచుకొని కుడి యరచేతితో మాడుపట్టున మోదుకొనెను. ఆ మఱు నిముసమున నాతనికి స్మృతిలేదు. ఈ సంఘటన వలన నేకవీరకు సర్వ మవగతమయ్యెను. మీనాక్షి పైగా విప్పి చెప్పెను; ‘ఈయనయే స్థానావతి. స్థానావతి కుట్టానుమహారాజు. ప్రాణస్నేహితుఁడు. ఏకవీరా ! ఇది విచిత్ర సంయోగము. నీ వివాహమునకుఁ బూర్వము నీ వీతనిని, నా వివాహమునకుఁ బూర్వము నేను కుట్టానును బ్రేమించితిమి. వారు మనలను

బ్రేమించిరి. దైవసంఘటనము. వ్యత్యస్తఫలితమైనది. వారిద్దరుఁ బరమమిత్రులైరి. నేను బరమమిత్రుని భార్య నగుట తెలిసి నీ భర్తతన ప్రేమబంధము కోసివేసి నాయందు సోదరీ ప్రేమ నిలిపినాఁడు. నేను మీ యింటికి రాకపోకలకుఁ గారణమిదియే. పాపమాకుట్టాన్ నాఁడుగా నీ యందలి ప్రేమచేఁ బరిభ్రమించుచున్నాఁడు. కాని రాచకార్యము లతనిని నీనుండి దూరము చేసినవి. ప్రేమా ద్వేగి యగువతఁడు నేఁడు వచ్చునో తేవు వచ్చునో ! ఉదయన్ సేతుపతిగారు రామనాథమునకు బయలుదేరి నాల్గునాళ్ళయినది. నీ యంతఃపురవర్తనము, వీరభూపతికి నీడగు కుట్టాన్ భార్యత్వము తెలియనీయజే దిన్ని. సంవత్సరములుఁ నేటిరాత్రి యీవిచిత్రసంయోగము. నీవితయు ద్వేగప్రణయినివి.

ఈ చినరమాట లేకవీరకు వినబడలేదు. తన యెడల కుట్టాన్ ప్రేమచలితుఁడని విన్నప్పుడు, అతఁడు నేడో తేపో నచ్చునన్నప్పుడు నామె నేత్రములలో నొక విచిత్రసంచలనము కలిగినది. మీనాక్షి మాటాడుచునే యున్నది. ఏకవీర త్రాచుపాములెఁ జరచగ మేడదిగిపోయి కల్యాణమంటపమున కెదురుగా నిలుచున్నది. భాగవతు లందరు వెడలిపోయిరి. జనము సవ్వడి పడింటికిఁ దొమ్మిదివంతులు తగ్గెను. స్వామినిఁ గదల్చుటకుఁ బూజారులు ప్రయత్నము చేయుచున్నారు. ఏకవీర తూర్పుదిక్కునఁజూచెను. సూర్యభగవానుఁడెట్లని నిస్సలు క్రొక్కుచున్నాఁడు. ఏకవీరకు భయమైనను మూసికొన్నది. తన దేహమందు, బ్రత్యక్షపునందు వీరభూపతి స్వర్ణసుఖచిహ్నములు ముద్రితములై నట్లు

ఏకవీర

తోచిన దామెకు. కనులు తెరిచినది. ఎదురుగా గుఱ్ఱపువార్ల
పిల్లయమృతము నిలుచున్నది. చింపిరిజిట్టు. మాసిన పరికిణి.
చొక్కాలేదు. దాని కన్నులెర్రగానున్నవి. ఇంతకుముందా
తూరుపుదూరాలదోచిన సూర్యబింబ మీపిల్లగాఁదనదగ్గఱకు
వచ్చినట్లున్న దామెకు. ఆమె నిలువెల్లఁ జలించిపోయినది.
కనులు మూసికొన్నది. సూర్యబింబ మొకకంటికిని, నాపిల్ల
యొకకంటికిఁ గనంబడినది. వారిద్దరు తన దేహమునందుఁ బ్రవేశి
ంచిన ట్లయిరి. ఆమెకన్నులు గిట్టునఁ దిరిగినవి. ఓర్పుకోలేక
కన్నులు తెరిచి తూర్పునంకఁజూడక, యమృత మున్న యెడఁ
జూడక సుందరేశ్వరునినంకఁ జూచెను. చాలనాళ్ళుగాఁ దేవుని
కొక సంకల్ప మున్నది. ఆ నాటి నాటక. ప్రదర్శనమునలన
స్వామి యా సంకల్ప ఘటతేజితమైనది. స్వామికనులు
సంకల్ప వికల్పములు శతసహస్రముఖముల విజృంభించు మనస్సు
నకై ప్రతీక్షించుచుండెను. ఆ సమయమున ఏకవీర
మనస్సున సంకల్పవికల్పములు శతసహస్రముఖముల విజృం
భించుచుండెను. ఏకవీర కనులు భగవంతుని కన్నులతోఁ
గలసెను. స్వామి యా చూపువెంట నామెతోఁ బ్రవేశించెను.
ఏకవీర భగవంతుని ప్రవేశభారమున కాఁగ లేక మూర్ఛవోయి
నది. స్వామివిగ్రహము పూజారు లచటనుండి కదల్చ లేక
పోయిరి.

రాబర్టు నోబిలి యను నొకపోర్చుగీసు క్రైస్తవ
మతవ్యాపకుఁడు సనన్దిసివేశము వేసికొని తత్త్వబోధక
స్వామి యని పేరుపెట్టుకొని పరిబోధితులుగాని సామాన్యులను
మృతాంతరులఁ జేయుచున్నాఁడు. విగ్రహారాధన దూషించు

చున్నాడు. నాలుగేండ్లుగా నతని యీ పని భగవంతుడు హరించి నాడు. నేటి కతని ప్రాబల్యము మితిమీరి చున్నది. వాని జని ఆపుచేయవలె నని చొక్కనాథశివుని యాజ్ఞ. ఏకవీరలో స్వామియాజ్ఞ వినంబడినది. ఆమె లేచి నిలంబడినది. స్వామి కదలినాడు. జన మపుడే చుట్టును మూగిరి. వార్త పుర మెల్ల వ్యాపించెను, అంతఃపురస్త్రీ; అప్పరస; మేలి ముసుగు లేక దేవునివెంటఁ బోవుచుండెను. జనులొక సౌందర్యమునకు, నామె కన్నులలోని యగాధత్వమునకు మెచ్చుకొనుచుండిరి. భయపడుచు నుండిరి. అందఱు జొక్కనాథ శివుని యాలయము ముందున కేగిరి. స్వామికల్యాణమున కచ్చటఁ బెద్దపందిరి వేయఁబడెను. ఏకవీర యచట నిలుచున్నది. స్వామివాహకులు నిలువఁబడిరి. జనము దూరముగాఁ గ్రిక్కిరిసిపోవుచుండిరి. జాముప్రొద్దెక్కిను. వీరభద్రభట్టరు, నతని వెంట నలుగురు దాసీలును వచ్చి యేకవీరకు నమస్కారము చేసిరి. ఆమె మాటాడలేదు. దాసీలు 'అమ్మా! ఇదియేమి? పోదముర'మ్మనిరి. ఆమె యింతొక దిక్కునకుఁ జూచెను. మీనాక్షి నచ్చెను. ఏకవీర "నింటికి పోదము రా. అంతఃపురస్త్రీలిట్లునత్తురా? ఇదియేమి యాగమమ్మా" యనెను. ఏకవీర భూభంగముచేసెను. ఆమె నెవ్వరును బలవంతముగా లాగుకొనిపోఁ బ్రయత్నించలేదు. ఆమె యెవరికోసమో యెదురు చూచుచున్నట్లుండెను.

ఎవరో రాజస్త్రీ యంతఃపురము వదలివచ్చి పిచ్చి యెక్కినదానివలె బజారులవెంటఁ బోవుచున్న దన్న వార్త కోబిలికిఁ జెలిసినది. తనవంతములొక గలసిన యిద్దరు ముగ్గురు

ఏకవీర

శిష్యులను వెంటఁబెట్టుకొని వలలోఁ బిట్టపడినదని తెలిసిన వేట
కానినలఁ బరుగెత్తుకొని వచ్చెను. పగలు రెండుజాములైనది.
చొక్కనాథ సుందరశివుని కంటిమంట భగ్గు రని మండిపోవు
చుండెను. నోబిలి జనమును ద్రోసికొని లోనికి వచ్చినాఁడు.
ఏకవీర కన్నులు విచ్చి చూచెను. నోబిలి యా చూపఁగలేక
పోయెను.

ఏకవీర మందహాసము చేసినది. నోబిలి నిలువఁద్రొక్కు
కొనెను.

జనము నిశ్శబ్దమైనది. నూది పడిన ధ్వని వినంబడు
చున్నది.

*

*

*

తరువాత నేకవీరకు నోబిలికి వాగ్వాదము జరిగెను.

అందులో నోబిలి సిద్ధాంతము లేకవీర ఖండించి తన
మతమును నిలఁబెట్టుకొనెను.

*

*

*

చివర కేకవీర యిట్లు తన వాదమును ముగించెను.

ప్రతిదేశములోనను జనసామాన్య ముందురు. సంఘ
మున నుచ్చస్థాన మాక్రమించువారు నుందురు. అందఱకు
వివేకము సమానముగా నుండదు. ఏ దేశమందైనను జన
సామాన్యమునకు మత సారస్వతానివిషయములలో విశేషము
తెలియదు. వారి కెవఁ డే మాట చెప్పిన నదియే వేదము.
విద్యగల యొక సంఘభాగమునఁగూడ మాఱు లుందురు.
వారిని నీ మతములోనికిఁ ద్రిప్పి నీ భుజములు చట్టలు పొంగ
నక్కఱలేదు. ఇంకొక సంగతి జెప్పదను వినుము. బుద్ధి

యెవనిసొమ్ము? వేళను బట్టి యొకనిబుద్ధి పనిచేయదు. ఒక మందబుద్ధియే సంతోష వేళ లోకములు జయించిన వానివలె మాట్లాడును. అర్జునుడంత మహావీరుఁ డొక సమయమున కర్జునిఁ జూచి బెదరినాఁడు. అది వేళావిశేషము. వాదమునకుఁ బైవాద మెప్పుడు నున్నది. తీవ్రతరవాది వచ్చినపుడు లొంగి పోవు సిద్ధాంతములు ప్రతిపాదించి యేమి, ప్రతిపాదించకయేమి? లోకమందఱు మూఢులై యొక నీచమత మవలంబింతు గనుము. ఆ మత ముండి యేమి? లేక యేమి? నేఁ డొక వంద మంది నీ మతస్తులైరి. తేపు నీ తలఁదన్ని నవానిమాఁ చే వారు వానిమత మవలంబింతురు. ఇది వృథాప్రయాస. మహావిజ్ఞాన ఖని తన మోక్షము తాను సాధించుకొనును. సనాతనధర్మము యుగముల తరఁబడి నిలచినది. నీ మతప్రాబల్యము బౌద్ధమత ప్రాబల్యముతోఁ బోల్చుకొమ్ము. దానిని గోటఁ జిదిమినాఁడు శంకరుఁడు. ఈ దేశమున నే యితరమతమైనను నింతియే. తొలి నాఁడు ఉత్తరమునఁ జైతన్య మీరాబాయి ప్రభృతులు, పడమట రామదాసు శివాజీ ప్రభృతులు, తూర్పున విద్యారణ్యులు నుదయించి శివునకుఁ బ్రీతిజేసిరి. మీరింక నీ మత మిట్లే ఘోషింతురా, మీకుఁ దగినవారు మీకు నుదయింతురు. అవివేకులయందలి యేకదేశ ఫలితమువలన లోక వంచనము గాక బ్రహ్మప్రీతిలేదు. భగవద్గీత చదవకొనుము. “యదా యదాహి ధర్మస్య గ్లాని ర్భవతి భారత! అభ్యుత్థాన మధర్మస్య తదాత్మానం సృజామ్యహమ్.” ఆమె గొంతు చివరకు రాను రాను బెద్దదై నది. కనులు నిప్పులు గ్రక్కెను. నిలువెల్లఁ గదలిపోయెను. ‘సృజామ్యహం’ అని విఱుచుకొని

పడిపోయెను. ప్రొద్దు గుంకుచుండెను. దాసీలు వీరభద్ర
భట్టరు, మీనాక్షియు నామె సంతికిఁ దీసికొనిపోయిరి.
ఊరిలోని సగముజన మచ్చటనుండెను. ప్రొద్దుటినుండి యెవరి
ని భోజనములేదు. డి. నోబిలి యచ్చట నిలువలేక పోయెను.
జనుల నిందావాక్యములు వినలేక తలవంచుకొని యదే పోక
పోయెను. అతఁడు గతించిన నాలుఁగేండ్లుగా నిర్మించిన సౌధ
మానాఁటితో నేలగూలెను. అతని శిష్యులు తలాఒకతోవఁ
బట్టిరి. జనులు సంజచీకటులలో నొకరినొకరు త్రోసికొనుచు
నిండ్లకుఁ బోయిరి. భర్తజీవితమును సుఖపరుపవలె నని తల్లి
నేర్పించిన యేకవీరచదువు శ్రీ సుందరచోక్కనాథశిష్యుని కుఁ
యోగపడినది.

౨౩

ఏకవీర మరునాఁడు ప్రొద్దు తిరిగి నిమర లేచినది.
ఆమెకు వెంటనే స్మృతికి వచ్చినసంగతి వీరభూపతికాఁగిలింత.
అ పరిష్కంగపారవశ్యముపోయి దానిలోనున్న యొక మహాను
భూతీ యామె సర్వావయవములందు, రక్తనాళముల యందు
వ్యాపించినట్లే యున్నదామెకు. రెండవది వి ప రీ త మ్మే న
యాఁకలి. ఆ వెనుకటిదిన మేమిజరిగెనో యామెకు స్మృతిలేదు.
పరిచారికలు వేన్నీళ్ళుపెట్టి తలంటి సుగంధద్రవ్యము లలంది
స్నానము చేయించిరి. దీర్ఘమైన యామె కేశపాశము దులిపి

యగురుభూపములు వేసిరి. ఒడలినిండ ను వా న నా
 ద్రవ్యములు పూసిరి. జరియించు పూవులుగల తెలివట్టు
 చీరఁ గట్టిరి. సుకుమారములు, శేరికలైనవి, మధురము
 లైన పదార్థము లారగింపించిరి. ఒడల నగలు కొద్దిగా
 నలంకరించిరి. ఇంతలో నొక నేవమఁడు పనుకెత్తుకొనివచ్చి
 టుట్టాకా సేతువతో మహారాజు నచ్చుచున్నాఁడని, యీ పాటికి
 నగరద్వారము చేరియుండు నని, తన ప్రేమచిహ్నము దీర్ఘ
 రమణీయూష్టాపదదామము భార్యకుఁ బంపెనని తా నామెను
 చూచునపు డిది యామె ధరించియుండవలయు నని చెప్పి
 గోమనువన్ని త్రాచునలె బళితలలాడు నా నగ నిచ్చెను. ఒక
 పరిచారిక తా నది యందికొని దోకవీరమెడలో వైచెను.
 ఒకవీర విలసనలేదు. ఆమె మొగమున నంగీకారము లేదు.
 ఆహార మామె కాంచిప్రదేశమువలకు వేలాడెను. ఆసూత్రము
 తైకలేనిచోట మెడమీఁదఁ దగిలి యామెకు వివరింపమైన
 నన్నని కత్తివాడర యంటుకొన్నట్లయినది. ఆమె తాళలేక
 దొడ్డిలోనికిఁబోయి, తక్కినయాకులు కోయఁబడి నన్నని, తెల్లని
 విరిసిన మొవ్వారుల యరటిబోక మొదల నిలుచుండెను.
 ప్రొద్దు మూఁడుజాములు దాటివది. ఆమె యటనుండి కదల
 లేదు. పరిచారిక ప్రొకరిన్ద్ర కొమెన బలుకరించుటకు భయపడి
 పోయిరి.

నుకుగులు గ్రక్కుచున్న గు ముం గల రథమునుండి
 కుట్ట కొదిగెను. స్నానము చేసెను. స్నానము చేసినంతసేపు
 ఒకవిరమ గూర్చియే ప్రశ్నించెను. దాని లేకపో నిష్పటికథ
 చెప్పిరి. అతఁడాశ్చర్యపోయెను. అల్పాహారము తీసికొనెను.

తీసికొనినంతసేపు ఏకవీరను గూర్చియే ప్రశ్నించుచుండెను. ఏకవీర యంతఃపురమును వదలి యట్లేగుట యెట్లున్న దన్న దొకదాసి. కుట్టాను సమాధానము చెప్పలేదు. ఆతనియెడలో నేకవీర దేవతామూర్తి యనిపించినది. పసపు పచ్చని నన్నని పట్టుదోవతి, బూదిరంగు జరీపూవుల పసపుపచ్చని పట్టుత రీయమును ధరించెను. తలకు ఘుమ ఘుమలాడు మందార నూనె రాచెను. కర్పూరపుఁ దావులు చిమ్ము తాంబూలము సేవించెను. ఇంతసేపు ఏకవీరను గూర్చియే ప్రశ్నించుచుండెను. ఒకదాసి ఏకవీర చదువు కంద తాత్పర్యపడి ర నెను. కుట్టాన్ మనస్సులోఁ బ్రేమప్రవాహము కట్టలు తెగిపోయెను. ప్రొద్దు మూఁడుజాములు దాఁటినది. కుట్టాన్ ఏకవీరను జూచుట కామె గదిలోనికిఁ బోయెను. ఆమె యచ్చట లేదు. ఒక పరిచారిక గొడ్డిలో నున్నదని చెప్పెను, అచ్చటికిఁ బరుగెత్తుకొని పోయెను.

ఒంటిమొవ్వాకు విరిసిన యరటిచెట్టు క్రిందనిలుచున్నది యేకవీర. ఆమె మెడలోఁ దాను బంపించిన హారము తళతళ యెండపొరలో మెరియుచున్నది. సాదామనీ గర్భమైన సిత మేఘ మలంకరించుకొన్న శరల్లక్ష్మివలె నామె కుట్టాన్ కన్నులు మిరుమిట్లు గొలిపెను. కుట్టాన్ పరుగునఁ బోయి కొఁగిలించుకోవలె ననుకొనెను. ఏకవీర మొగము విషణ్ణమై యున్నది. కుట్టానామెను సముత్సాహపలుప నెంచి నవ్వెను. ఏకవీర మొగము వికృతమయ్యెను. కుట్టా నామెను సమీచెను. ఆమె వెనుక వెనుకకుఁ బోయెను.

కుట్టాన్ కన్నులలోఁ బ్రేమకురిసినది. ఆమె కన్నులలో భయము విడిసినది. కుట్టాన్ మాటాడుద మనుకొన్నాఁడు. ఆమె పరాంగసకాదు. ఇదివఱకేతన్నుఁ బ్రేమించినది; తాను ప్రేమింగనేకపోయినాఁడు. ఇప్పుడాప్రేమ ముసరుకొని వచ్చినది. “బాగుగ నున్నావా ? ఏమి చేయుచుంటివి?” మొదలగు ప్రశ్నలకుఁ దావు లేదు. తన ప్రేమకుఁ దగిన దొక్కటియే. అదియొక గాఢ పరిష్కంగము. తాను మాటాడలేక పోయినాఁడు. అతని కనులవెంట నీరు గిట్టునఁ దిరిగెను. గొంతు కలో గాఢద్య మేర్పడెను. ఏకవీర యతని నాఁగు మన్నది. అతఁడొక యడుగు ముందునకు వేసెను. ఏకవీర యానపెట్టినది కుట్టాన్ నిలచిపోయెను, ఏకవీర యేడ్చినది. కుట్టాన్ మఱల నొక యడుగు వేసెను. ఆమె తన్నుఁ దాకవలదన్నది. తాఁకినచోఁ జచ్చిపోయెద నన్నది. ఈ మాటలు కుట్టానునకు వినిపించ లేదు.

అతనిగొంతుక విడివడెను. ప్రశ్న మీఁదఁ బ్రశ్నగా నొక లక్షప్రశ్న అతనినోట వెలువడెను. “ఇంత చదు వెప్పుడు నేర్చితివి? క్రైస్తవసన్యాసి నీముందు నోరు మెడపలేక పోయెనటకదా? అంతఃపురము వదిలిపోవుట కెట్లు సాహసించితివి? నన్ను సుందరేశ్వరుఁ డేమైనఁ బూనెనా? నేను నిన్నునైన వచ్చితినిగాదు. వచ్చినచో నీ విజయమున కెంత సంతోషించి యుందును!” మఱల నింకొకరీతి ప్రసంగము చేసెను. “ఇన్నాళ్ళు నిన్నుఁ బ్రేమించఁజాలనందుకు క్షమించుము. దానికిఁ గారణమునీకుఁ జెప్పితిని. ఆ కారణము నాల్గు నెలలక్రిందనే కారణము కాకుండబోయెను. దుర్బధి నన్ను

మధురనుండి తటమినది. హఠాత్తుగా నిన్నుఁ గలసికొని పొందు
మహానందమునందలి యాశ నీకు నాచేత నుత్తరమువ్రాయించ
లేదు. నా మిత్రుఁడు వీరభూపతి భార్య మీనాక్షి” అని
కుట్టాన్ మొదలు పెట్టగనే యేకవీర పారిపోజొచ్చెను.
ఆమె వీధినాకిలిదాఁటి హజారము దాటిపోయెను. కుట్టాన్
నామెవెంటఁ బరుగెత్తెను. అరజాము ప్రొద్దుండెను. వీధిలోనికి
వచ్చి యేకవీర తలయెత్తి చూచెను. మీనాక్షి దేవి దేవాలయ
శీఖరపు బంగారపుతొడుగు ఎండలో ధగధగ మండిపోవు
చుండెను. ఇంతలోఁ గుట్టాన్ ఏకవీరను గలసికొనె.

కుట్టాన్ : ఎక్కడకుఁ బోవుచుంటివి?

ఏకవీర : వైఁగెనదికీ.

కుట్టాన్ : ఎందుకు?

ఏకవీర : నా రెండుల మహాఘనమున్నది. అది
కడిగి వేయుటకు.

గుట్టపునాశ్యపిల్ల యమృతము నువ్వి న తలతోఁ బరికిణి
తొడుగుకొని చొక్కా తాలిచి— బడి వదలిపెట్టిరి.— యింటకి
వచ్చుచు ‘ఆరంజేవిరుండు,’ ‘ఆరనదుశినం’ అని పిచ్చిపిచ్చిగాఁ
బాడుకొనుచు వచ్చుచుండెను. ఆమె యేకవీరను చూచి
భయపడి పాటిపోయెను. ఏకవీర మఱిలఁ బరుగెత్తెను. కుట్టాన్
వెంటబడించెను. వైఁగై చూపుమేరలో నిలచెను. కుట్టానున
కేకవీరకు మధ్య వందగజముల దూరముండెను. ఏకవీర
గాలిపొరవలె నెగిరిపోవుచున్నది. కుట్టాన్ పర్వతమువలె
గదలలేకుండెను. ఏకవీర కెదురుగా నొక సన్నాసి వచ్చు
చుండెను. ఏకవీర యితనిజూచి నిలువునఁ గంపించిపోయి

కన్నులు రెండు చేతులతో మూసికొనెను. సన్నాసి యామె వంకనైనఁ జూడలేదు. ఆమె యున్న యెడ చాటి సన్నాసి నెమ్మదిగా, కుట్టాన్ దగ్గఱకు వచ్చుచుండెను. కుట్టాన్ చూచెను. ఏకవీర నిలుచున్నది. సన్నాసివంకఁ జూచెను. కుట్టాన్ ఒక మహాశ్చర్యము పొందినట్లు దేహము వెనుకకుఁ గదలెను. సన్నాసి తలయెత్తలేదు. కుట్టా నతనిని బలుక రించెను.

కుట్టాన్ : వీరా! ఇది యేమి?

సన్నాసి తలయెత్తెను. ఎదుటఁ కుట్టానును జూచెను. వీరభూపతి కన్నులలో బాష్పము లేర్పడఁబోయి వెనుకకు మఱల్పుఁబడెను. కుట్టానున కనేకములగు నూహలు తోఁచెను. తన మీనాక్షీప్రేమ యతని సన్నాసమునకుఁ గారణమనుకొని,

స్థానాపతీ! క్షమించ లేకపోతివి!

అన్నఁ డతఁడు. వీరభూపతి కన్నులలో జాలి పొడ నూపెను.

దూరమున నేకవీర మఱలనడుచుచుండెను. కుట్టాన్ వీరభూపతిని వదలి యామెను కుఱల ననుకరించెను. ఈసారి యేకవీర నడునలేకపోయెను. కుట్టాన్ ఏకవీర నందుకొనెను. ఇరువురు గజ మెడముగా వైఁగై నీటిపొరవద్ద నామెయు, నివతల నతఁడు నుండిరి. కుట్టాన్కుఁ గోపము వచ్చెను.

కుట్టాన్ :- 'అడుగు వైచితివా, నిన్ను బలవంతముగ నింటికిఁ దీసికొని పోయెదను.'

ఏకవీర కదలలేదు. వీరభూపతి, తనప్రేమ, దాని విచిత్ర పరిణామము, పూసగుచ్చినట్లు చెప్పెను. తన దేశములో

నున్న ప్రతియనువు విరభావతిస్వర్ణ మనుభవించు చున్నదని చెప్పెను. అది యింకొక విజాతీయస్వర్ణ తాళుకో లేదనెను. కుట్టాన్ చివరిమాటలు వినలేదు. అతఁడొక్కచోట బడిను.

పడమట లోకబంధు డస్తమించబోవు చున్నాడు. విచిత్రముగఁ జీకట్లును, ఎఱ్ఱనికాంతులు నొక్కసారి లోకము మీఁదికి వచ్చెను. ఏకవీర మొగము తూర్పునకుఁ దిరిగి యున్నది. కుట్టాన్ పడమటికిఁ దిరిగియున్నాడు. ఏకవీర మొగమునఁ జీకట్లు, కుట్టాన్ మొగమున వెలుతురు వ్యాపించి నవి.

కుట్టాన్ చివరకు మాట్లాడెను. 'ఇది యొక విచిత్రకథా మంటసము. దీనికి మనమిద్దఱము, మీనాక్షి వీరభూషతులు నాలుగు స్తంభములము.' ఏకవీర యొకవిచిత్రమైన ప్రశ్న వేసెను. 'మీరు నన్నింకనుఁ బ్రేమింతురా?' ఆమె చెదవుల సందునుండి యొక సన్ననినవ్వు వినంబడెను. తపస్వియైన కుట్టాన్ తా నామెను ప్రేమించుచున్నా నన్న సంగతి చెప్ప లేదు. అతఁడు ప్రేమచేఁ గదలిపోయెను. ప్రేమప్రవాహమతని మీఁద విఱచుకొని పడినది.

హఠాత్తుగాఁ గుట్టాన్ రెండుచేతు లామెదేహముచుట్టు జాట్టుకొ నెను. అంతవఱకు వినవచ్చుచున్న వైగై తరళల తేప కల సవ్వడి, గాలి రివ్వమన్నసడి యామెచెవులకు వినంబడ లేదు. ఆమె కన్నులు చీకట్లను జూచుచుండెను. ఆమె ఘ్రాణేంద్రియమునకు గాలిలో నొక వగరువాసన తోచెను. ఆమె త్వగింద్రియము చైతన్యరహిత మయ్యెను.

అతఁడామె నెదుఱొమ్మన కాన్చుకొనెను. ఆమె నే
ములలోఁ జూపు తప్పిపోయెను. ఆమె దేహములోని రక్త
ప్రాణవాయువును భరింపలేక పోయినది. ఆ రక్తమంతయు
మృత్యుస్వర్ణవలనఁ గలుగు శైత్య ములనరించుకొన్నది.

అతఁడామె గాఢాతి గాఢముగా నొక్కుకొనెను.
ఆమె నాసారంగ్రములలోని శ్వాస మాడలేదు. ఆమెనోరు
కొంచెముగాఁ దెరిచుకొనెను. ఆమెలోనాడి నిలచిపోయెను.

అతఁడామె పెదవి తన పెదవితోఁ దాఁకెను. ఆమె
హృదయములోఁ బ్రాణవాయువు నిలిచిపోయెను.

ఇదియంతయుఁ గన్నుమూసి కన్ను తెరిచునంతలో
జరిగెను. కుట్టానునకు ప్రబోధము గలిగెను. తన కాగిలిలోని
నిర్జీవపదార్థమతఁడు వెనుకకుఁ ద్రోసెను. అది మోకాటిబంటి
నీటిలోఁబడి చప్పుడయ్యెను.

చీకటులు క్రమ్మి నల్లనిగుడ్డ కప్పబడిన గతప్రాణివలె
వేగె తరిలిపోయెను.

Blank Page

విశ్వనాథ సత్యనారాయణ

గ్రంథములు

సేనుపదగలు	12
కులికట్ట	3
మర	3
మూబాబు	3
భర్తృవక్రము	3
బద్ధుల సేవాని	3
శేనుదొంగలు	3
స్వకానికి పుచ్చునలు	3
శ్రీమద్రామాయణ	
కల్పవృక్షము, బాలకాండము	
అయోధ్యకాండము	
వల్లడు	
హాసహాసహాసా	
కావ్యపేదహరిశ్చంద్రులు	
శశిమాతము	

ర స త రంగణి

మారుతీ పగర్ : : విజయవ